

ՅԱՐԱՐԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Մ Տ Ր Ա Բ Ո Ն

Քաղեց և քաղցմանից
2. ԱՅԱՐԵԱՆ

9(47.925)

Ղ-95

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒՆԴԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆԱԳԱՐՈՒՄԻ
ԵՐԵՎԱՆ

10 NOV 2011

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

№ 1 ИЗВЕСТИЯ ИНОСТРАНЦЕВ ОБ АРМЯНАХ
ГРЕЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ № 1

СТРАБОН

Перевод и комментарии
Р. АЧАРЯНА

ИЗДАТЕЛЬСТВО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ЕРЕВАН — 1940

ՅԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

№ 1 ՈՏԱՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
ՀՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ № 1

ՍՏՐԱԲՈՆ

Քաղեց և բարձմանեց
Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ -- 1940

06 AUG 2013

11399

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Հուլյն աշխարհագիր Ստրաբոնը ծնվել է Պոնտոսի Ամասիա քաղաքում, շուրջ —63 թվին և մեռել է 21—25 թվերին: Սովորել է Նիսայում և Հռոմում՝ լավագույն քերականագետների և փիլիսոփաների մոտ: Ման ե յեկել հռոմեական պետության մեծ մասը, յերկար ժամանակ մնացել է Հռոմում և Ալեքսանդրիայում, հասուն տարիքում գրել է իր «Պատմական հիշատակարանները»: Այս աշխատությունը բովանդակում էր 43 գիրք և կազմում էր Պոլիբիոսի շարունակությունը՝ սկսելով Կորնթոսի և Կարթագինեյի կործանումից և հասնելով մինչև Ակտիոնի ճակատամարտը կամ Կեսարի մահը:

Այս թանկագին աշխատությունը դժբախտաբար կորած է այժմ:

Հեղինակի յերկրորդ գործն է Աշխարհագրությունը, վորի մի մասը կորած է, բայց մեծագույն մասը մնում է:

Առաջին անգամ Երատոսթենեսն էր, վոր գրեց իր Աշխարհագրությունը և հիմք դրավ գիտական Աշխարհագրության: Ստրաբոն ոգտվեց վոչ միայն նրանից, ալ և Հիպպարքոսից, Եփորոսից, Պոլիբիոսից, Թեոփանես Մելիտինեցուց և Պոսիդոնիոսից: Աշխատանքի մի մասը կազմեց Ալեքսանդրիայի գրադարանում, մյուս մասը Հռոմի արխիվներում, և վերջացրեց 17—23 թ. թ.: Գրքի ընդհանուր բովանդակությունը աշխարհագրությունն է, բայց շարունակ տեղ և տալիս պատմական կողմին:

Ստրաբոնի գործը մեծ արժեք չունի Միջին դարի հեղինակների մոտ. բայց ժՁ դարից սկսած հետզհետե բարձրացավ նրա ղնահատության չափը և ղանազան տպագրությանց արժանացավ: Հատկապես Հայաստանի աշխարհագրության և Հայոց պետության նորակազմ շրջանի հա-

մար Ստրաբոնի գործը միակ գնահատելի ճշմարտապատոււմ
և գրեթե ժամանակակից աղբյուրն է:

Այս պատճառով կարևոր համարեցինք նրա աշխատու-
թյունից քաղել հանել ու թարգմանել այն բոլոր մեծ ու
փոքր հատվածները, վորոնք թեկուզ մանր չափով կամ ա-
նուղղակի կերպով վերաբերում են Հայաստանին և հայ
ժողովուրդի պատմության:

Հատվածները քաղելու համար հետեւել եմ Մեյնեքեյի
հրատարակության, վոր լավագույնն է համարվում (Stra-
bonis Geographica, recognovit Augustus Meineke, Lip-
siae, in Aedibus B. G. Teubneri MCMXXV 1925, 3 հա-
տոր):

Թարգմանության ժամանակ իբր ոժանդակ աղբյուր
գործ եմ ածել Տարգիեյի ֆրանսերեն թարգմանությունը
(Géographie de Strabon, trad. par Amédée Tardieu,
3 հատոր, Paris 1880).—գեղեցիկ և ճիշտ, բայց շատ ազատ
թարգմանություն:

Իմ թարգմանությունը չափազանց հավատարիմ է բնա-
գրին: Ուր վոր պետք է յեղել իմաստի պարզաբանության
համար կամ հայերեն լեզվի պահանջների համաձայն վորևե
բառ ավելացնել, վոր չկա հունարեն բնագրում, գրել եմ
շեղատառ: Աստղանիշով նշանակել եմ այն բառերը, վորոնք
ծանոթագրված են, իսկ այդ ծանոթությունները հավաքված
են գրքի վերջում առանձին: Հատուկ անունների ծանոթու-
թյունները գրված են հենց հատուկ անվանց ցանկի մեջ:

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

Τὸ γὰρ τῶν Ἀρμενίων ἔθνος καὶ τὸ τῶν Σύρων καὶ Ἀράβων πολλὴν ὁμοφυλίαν ἐμφαίνει κατὰ τε τὴν διάλεκτον καὶ τοὺς βίους καὶ τοὺς τῶν σωμάτων χαρακτήρας, καὶ μάλιστα καθὸ πλησιόχωροί εἰσι. ὁλοῖ δ' ἡ Μεσοποταμία ἐκ τῶν τριῶν συνεστῶσα τούτων ἔθνων· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἡ ὁμοιότης διαφαίνεται. εἰ δέ τις παρὰ τὰ κλίματα γίνεται διαφορὰ τοῖς προσβόρροις ἐπὶ πλεον πρὸς τοὺς μεσημβρινούς καὶ τούτοις πρὸς μέσους τοὺς ὅρους, ἀλλ' ἐπικρατεῖ γε τὸ κοινόν. καὶ οἱ Ἀσσύριοι δὲ καὶ οἱ Ἀριοὶ παραπλησίως πῶς ἔχουσι καὶ πρὸς τούτους καὶ πρὸς ἀλλήλους. εἰκάζει γε δὴ καὶ τὰς τῶν ἔθνων τούτων κατονομασίας ἐμφέρεις ἀλλήλαις εἶναι. τοὺς γὰρ ὑφ' ἡμῶν Σύρους καλούμενους ὑπ' αὐτῶν τῶν Σύρων Ἀρμενίους, καὶ Ἀραμμαίους καλεῖσθαι· τούτῳ δ' εἰκέναι τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ἀραβας καὶ Ἑρεμβούς, τάχα τῶν πάλαι Ἑλλήνων οὕτω καλούντων τοὺς Ἀραβας, ἅμα καὶ τοῦ ἐτύμου συνεργούτος πρὸς τοῦτο.

I 2, 34

(Meineke, I, 42 53—54, Tardieu, I, 42 71)

Καὶ ἔστιν ὑπομνήματα τῆς ἀμφοῖν στρατείας το τε Φρίξειον τὸ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς τε Κολχίδος καὶ τῆς Ἰβηρίας, καὶ τὰ

Հայոց, Ասորիների և Արաբների ժողովուրդը մեծ ցեղակցություն և ցույց տալիս լեզվի, կյանքի և մարմնի նկարագրի կողմից, անշուշտ վերսկսեալ իրար հարեան են։ Հայտնապես Միջագետքում, վոր այս յերեք ժողովուրդներից և բաղկացած, նմանությունը ավելի շատ և յերևում նրանց մեջ։ Յեթե իսկ կլիմայի պատճառով լինի զգալի տարբերություն հյուսիսայինների և հարավայինների միջև, և սրանց ու միջին սահմանի բնակիչների միջև, այնուամենայնիվ ընդհանուր հատկությունները գերակշռում են։ Ասորեստանցիք և Արեացիք ել թե այս ժողովուրդների և թե իրար հետ մեծ նմանություն ունին։ Այդ ժողովուրդների անվանակոչությունը յենթադրել և տալիս նաև իրար հետ նմանություն։ Այն ժողովուրդները, վոր մենք Ասորի յենք կոչում, իրենք Ասորիները [հայ և]* Արամայեցի յեն կոչում։ սրան նման և Հայոց, Արաբների և Երեմբների անունը։ Երեմբ էլին կոչում հին Հույները Արաբներին, ինչպես վոր բառի ստուգաբանությունից ել իմացվում և։

[Խոսում և Արգոնավորդների կրկին արշավանքների մասին՝ առաջնորդությունը Յասոնի և Ֆրիքսոսի, հերքում և նրանց մասին յեղած զուր կասկածները, և իբրև ապացույց՝ հիշատակում և նախ Հոմերոսի վկայությունը, և յերկրորդ վոր՝]

Կան հիշատակարաններ յերկու արշավանքների մասին ել, ինչպես Ֆրիքսոսին՝ Կողքիսի և Իբերիոյ սահմաններում,

* Meineke-ի բնագրում կա այս բառը, բայց Tardieu-ի թարգմանություն մեջ գոյություն չունի իրավացի կերպով։

Ἰασόνεια, ἃ πολλαχοῦ καὶ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μηδίας καὶ τῶν πλησιοχώρων αὐταῖς τόπων δείκνυται.

I 2, 39

(Meincke, I, 42 59, Tardieu, I, 42 78)

3

...καθάπερ τὸν Ἰάσονα, ὃνπερ καὶ μέχρι τῆς Ἀρμενίας καὶ Μηδίας ἐκ τῶν Κόλχων στρατεῦσαι ἀφέντα τὰς ναῦς, ὕστερόν φησι τὸ παλαιὸν οὔτε τὸν Εὐξείνιον θαρρεῖν τινα πλεῖν οὔτε παρὰ Λιβύην καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν.

I 3, 2

(Meineke, I, 42 62, Tardieu, I, 42 82)

4

...τοῦ μὲν Εἰάνθου λέγοντος ἐπὶ Ἀρταξέρξου γενέσθαι μέγαν αὐχμὸν ὥστ' ἐκλιπεῖν ποταμοὺς καὶ λίμνας καὶ φρέατα· αὐτὸν τε εἰδέναι πολλαχῇ πρόσω ἀπὸ τῆς θαλάττης λίθον τε κογχυλιώδη καὶ τὰ κτενώδεα καὶ χηραμύδων τυπώματα καὶ λιμνοθάλατταν ἐν Ἀρμενίοις καὶ Ματιηγοῖς καὶ ἐν Φρυγίᾳ τῇ κάτω, ὧν ἕνεκα πείθεσθαι τὰ πεδία ποτὲ θάλατταν γενέσθαι.

I 3, 4

(Meineke, I, 42 64, Tardieu, I, 42 84)

5

Οἷον Ἰβήρων μὲν τῶν ἐσπερίων εἰς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Κολχίδος τόπους μεταφισμένων (οὗς ὁ Ἀράξης, ὥς φησιν, Ἀπολλόδωρος, ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ὀρίζει, Κύρος δὲ μάλλον καὶ τὰ ὄρη τὰ Μοσχικά).

I 3, 21

(Meineke, I, 42 80, Tardieu, I, 42 103)

և այն Յասոնները, վորոնք Հայաստանի, Մարաստանի և սրանց հարևան յերկրների շատ վայրերում ցույց են տրվում:

3

[Քննադատում ե երատոսթենեսին՝ իր հակասություններին համար. որինակ նախ պատմում ե թե՛]

Ինչպես Յասոնը, վոր իր նավերը թողնելով, Կողքիսից մինչև Հայաստան և Մարաստան արշավեց. իսկ ավելի հետո ասում ե թե հները չեն համարձակվել վնչ եվթսինը նավել, վոչ ել Լիբիա, Սիրիա և Կիլիկիա:

4

Քսանթոսը ասել ե թե Արտաքսերքսեսի որով յեղել և մեծ յերաշտ, վոր չորացրել ե գետերը, լճերը և ջրհորները, թե տեսել ե շատ տեղերում, ծովերից հեռու, խեցակերպ քար և կամ կտինի ու քերամիդի հեղքերով, ինչպես և ծովի ջրի լճեր Հայաստանում, Մատիանայում և Ստորին Փոփուրայում, վորից կարելի յե համոզվել թե այդ դաշտերն առաջ ծով են յեղել:

5

[Խոսում ե զանազան յերկրաշարժների, ջրհեղեղների, քաղաքների կործանման, ինչպես նաև ժողովուրդների գաղթականութան մասին, վորոնք հիշատակում են հները: Դադարով ժողովուրդների թվում հիշում ե նախ իբրև]

Որինակ՝ արևմուտքի Իբերները, վորոնք գաղթել են Պոնտոսի և Կողքիսի վերևի յերկիրները (վորոնք Արաքսը բաժանում ե Հայաստանից, ինչպես ասում ե Ապոլլոդորոսը, կամ ավելի ճիշտ՝ Կուրը և Մոսքիկյան լեռները)*:

* Փակագծված մասը համարվում ե հետինների ձեռքով հավելված:

Ἐν μὲν γὰρ τῇ Ὑρκανίᾳ τὴν ἄμπελον μετρητὴν οἴνου φέρειν φασι, τὴν δὲ συκὴν μεδίμνους ἐξήκοντα, τὸν δὲ σίτον ἐκ τοῦ ἐκπεσόντος καρποῦ τῆς καλᾶμης πάλιν φύεσθαι, ἐν δὲ τοῖς δένδροις σμηνουργεῖσθαι καὶ τῶν φύλλων ἀπορρεῖν μέλι, ὅπερ γίνεσθαι μὲν καὶ τῆς Μηδίας ἐν τῇ Ματιανῇ καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐν τῇ Σακασηνῇ καὶ τῇ Ἀραξηνῇ· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν οὐκ ἐπ' ἴσης θαυμαστόν, εἴπερ εἰσι νοτιώτεροι τῆς Ὑρκανίας καὶ εὐκρασία διαφέρουσαι τῆς ἄλλης χώρας.

II 1, 14

(Meineke, I, 42 95, Tardieu, I, 42 122)

Ἔσται δὲ Βάκτρα καὶ τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης εἴτε Ὑρκανίας πάμπολύ τι ἀρκτικώτερα, ὅπερ τοῦ μυχοῦ τῆς Κασπίας καὶ τῶν Ἀρμενικῶν καὶ Μηδικῶν ὄρων διέχει περὶ ἑξακισχιλίους σταδίους, καὶ δοκεῖ αὐτῆς τῆς παραλίας μέχρι τῆς Ἰνδικῆς ἀρκτικώτερον εἶναι σημεῖον καὶ περίπλουν ἔχειν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς δυνατόν, ὥς φησιν ὁ τῶν τόπων ἡγεμόνος τούτων Πατροκλῆς.

II 1, 17

(Meineke, I, 42 98, Tardieu, I, 42 125)

Οὕτε γὰρ τῷ ἀπὸ Βαβυλῶνος εἰς Θάψακον εἶναι σταδίους πετρακισχιλίους ὀκτακοσίους, ἐντεῦθεν δὲ πρὸς τὴν ἄρκτον ἐπὶ τὰ Ἀρμένια ὄρη [δις]χιλίους ἑκατόν, ἀκολουθεῖ τὸ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπὶ τοῦ δι' αὐτῆς μεσημβρινοῦ ἐπὶ τὰ ἀρκτικά ὄρη πλεί-

Աստու՛մ են թե՛ Վրկանիայում մի վորթատունկը տալիս է մի մետրետ* գինի, մի թղենին 60 մեդիմնոս* բուզ, իսկ հասկից ընկած մի ցորենը նորից է բուսնում, մեղուները ծառերի մեջ փեթակ են շինում և մեղրը տերևներից հոսում ե: Նույնպես է լինում Մատիանում՝ Մարաստան, և Շակաշենում և Արաքսենում՝ Հայաստան: Բայց այդ տեղերում այնքան զարմանալի չէ այդ, վորովհետև ավելի հարավ են քան Վրկանիան, և մյուս յերկրներից տարբերվում են չափավոր բարեխառնությամբ:

[Պոսում է Դեիմաքոսի աշխարհագրական չափումների մասին և գտնում է վոր նրա հաշվով]

Բակտրիան լինում է շատ ավելի հյուսիս քան Կասպից կամ Վրկանաց ծովի բերանը, վոր Կասպից ծովի խորքից և Հայկական ու Մարական լեռներից շուրջ 6000 ստադիոն հեռու յե, և սակայն թվում է իբր ամենահյուսիսային կետը՝ մինչև Հնդկաստան տարածված այս ծովափի, և Հնդկաստանից սկսած նավարկելի յե, ինչպես ասում է այս տեղերի կառավարիչ Պատրոկլեսը:

[Բնադատում է Հեպտաբոսին և գտնում է, վոր նրա ասածները հաճախ հիմնվում են իր նախորդների աբաժ սխալների և կամ նրանցից հանած սխալ հետևությունների վրա: Այսպես, որինակ]

Երատոսթենեսի ասելուց թե Բաբելոնից մինչև Թափսակոս 4800 ստադիոն է և այստեղից ել դեպի հյուսիս մինչև Հայաստանի լեռները 2100 ստադիոն, չի հետևում վոր Բաբելոնից իր միջորեականով մինչև հյուսիսային լեռները

ους εἶναι τῶν ἑξακισχιλίων· οὐτε τὸ ἀπὸ Θαψάκου ἐπὶ τὰ ὄρη [δι:]χιλίων καὶ ἑκατὸν φησιν Ἑρατοσθένης, ἀλλ' εἶναι τι λοιπὸν ἀκαταμέτρητον...

II 1, 21
(Metneke, I, 42 102, Tardieu, I, 42 129)

9

Δῆλον δ'ὅτι οὐδ' ὁ Εὐφράτης, ὃ τὸ ἐσπέριον ἀφορίζει πλευρόν, σύνεγγύς ἐστιν εὐθείᾳ γραμμῇ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὁρῶν ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν ῥυεῖς εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς ἔω καὶ πάλιν πρὸς νότον μέχρι τῆς εἰς θάλατταν ἐκβολῆς. δηλοῖ δὲ τὸ μὴ εὐθύπορον τοῦ ποταμοῦ, φράζων τὸ σχῆμα τῆς Μεσοποταμίας, ὃ ποιοῦσι συμπίπτοντες εἰς ἓν ὃ τε Τίγρις καὶ ὁ Εὐφράτης, ὑπερσείῳ παραπλήσιον, ὥς φησι. καὶ μὴν οὐδὲ πᾶν μεμετρημένον ἔχει τὸ ἐσπέριον πλευρὸν τὸ ἀφορίζόμενον ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου, ἀλλὰ φησὶ τὸ πρὸς τῇ Ἀρμενίᾳ μέρος καὶ τοῖς ἀρκτικοῖς ὄρεσι μὴ ἔχειν [εἰπεῖν] πόσον ἐστὶ διὰ τὸ ἀμέτρητον εἶναι.

II 1, 23
(Meieeke, I, 42 103—4, Tardieu, I, 42 131)

10

...διὰ τὸ τὸν Εὐφράτην μέχρι τινὸς πρὸς μεσημβρίαν ῥυέντα πρὸς τὴν ἔω πολὺ ἐγκλίνειν... ἀπὸ γὰρ τῆς κατὰ Θαψάκον φησι διαβάσεως παρὰ τὸν Εὐφράτην εἰς μὲν Βαβυλῶνα σταδίους εἶναι τετρακισχιλίους ὀκτακοσίους, ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ πόλιν Τερηδόνα τρισχιλίους· τὰ δ' ἀπὸ Θαψάκου πρὸς τὰς ἄρκτους μέχρι μὲν τῶν Ἀρμενίων πυλῶν καταμεμετρησθαι καὶ εἶναι ὥς χιλίους ἑκατὸν, τοὺς δὲ διὰ Γορδουαίων καὶ Ἀρμενίων μηκέτι διὸ δὴ παραλείπειν αὐτούς... τὸν δὲ Τίγριν ποταμὸν καὶ τὸν Εὐφράτην ῥέοντας ἐκ τῆς Ἀρμενίας πρὸς μεσημβρίαν, ἐπειδὴν παραμείψονται τὰ τῶν Γορδουαίων ὄρη, κύκλον μέγαν περιβαλομένους καὶ ἐμπεριλαβόντας χώραν πολλὴν τὴν Μεσοποταμίαν ἐπιστρέφειν πρὸς χειμερινὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν μεσημβρίαν, πλεον δὲ τὸν Εὐφράτην

6000 usaqhahig աղելի յե, վնչ ել թե Թափսակոսից մինչև այդ լեռները 2100 usaqhahig, քանի վոր դեռ չհափված մնացորդ ել կա:

9

[Սոսում ե Երատոսթենեսի հափական մի քանի անճըլ-տությունների մասին և աղելացնում ե.]

Ակներև ե վոր Յեփրատը, վորով արևմտյան կողմ ե վորոշում, բորորովին ուղիղ գծով չե. այլ լեռներից դուրս գալուց հետո հոսում ե դեպի հարավ, հետո դառնում ե դեպի արևելք և դարձյալ դեպի հարավ՝ մինչև ծովը Թափվելը: Երատոսթենեսն ել ցույց ե տալիս գետի ուղղութեան չլինելը, յերբ բացատրելով Միջագետքի ձևը, վոր կազմում են իրար միանալով Տիգրիսն ու Յեփրատը, թիանավի յե նմանեցնում: Այսպես ե նա անվանում: Նաև ամբողջապես չե հափված Յեփրատի գծած արևմտյան կողմ, այլ երատոսթենեսն ել սոսում ե, վոր Հայաստանի և հյուսիսային լեռների մերձակա մասը չե կարողացել հափել՝ հափելու անկարելիության պատճառով:

10

...Վորովհետև Յեփրատը մինչև մի վորոշ տեղ դեպի հարավ հոսելով թեքվում ե շատ դեպի արևելք: ...Վորովհետև յեթե երատոսթենեսը Թափսակոսի անցքից Յեփրատի ուղղությամբ մինչև Բաբելոն դնում ե 4800 ստադիոն, և այնտեղից ել մինչև Յեփրատի գետաբերանը և Տերեդոն քաղաքը 3000 usaqhahig, Թափսակոսից հյուսիսային կողմով մինչև Հայաստանի դռներն ե միայն հափած, վոր ե իբր՝ 1100 usaqhahig, իսկ Գորդիենի և Հայաստանի միջով անցած տաք չե հափած, վորով և հաշիվը պակաս ե մնացած... Տիգրիս գետն ու Յեփրատը հոսելով Հայաստանից դեպի հարավ, յերբ անցնում են Գորդիենի լեռները, մի մեծ շրջան են գծում և պարփակում Միջագետքի ընդարձակ յերկիրը, հետո շուտ են գալիս դեպի ձմեռնային արևելքն ու

γενόμενον δὲ τοῦτον ἔγγιον αἰ τοῦ Τίγριδος κατὰ τὸ Σεμρά-
μιδος διατείχισμα καὶ κώμην καλουμένην Ὠπιν, διασχόντα
ταύτης ὅσον διακοσίους σταδίους καὶ ῥύεντα διὰ Βαβυλώνας
ἐκπίπτειν εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον.

II 1, 25—26
(Meineke, I. 42 105—6, Tardieu, I. 42 133—4)

11

Ἐὰν ἐννοηθῇ ἀπὸ Θαψάκου ἐπὶ μεσημβρίαν εὐθεία
ἀγομένη καὶ ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπὶ ταύτην κἀθετος, τρίγω-
νον ὀρθογώνιον ἔσσεσθαι, συνεστηκὸς ἔκ τε τῆς ἀπὸ Θα-
ψάκου ἐπὶ Βαβυλώνα τεινούσης πλευρᾶς καὶ τῆς ἀπὸ Βαβυλώ-
νος καθέτου ἐπὶ τὴν διὰ Θαψάκου μεσημβρινὴν γραμμὴν
ἡγμένης καὶ αὐτῆς τῆς διὰ Θαψάκου μεσημβρινῆς. τοῦτου δὲ
τοῦ τριγώνου τὴν μὲν ὑποτείνουσαν τῇ ὀρθῇ τὴν ἀπὸ Θαψά-
κου εἰς Βαβυλώνα τίθησιν, ἣν φησι τετρακισχιλίων ὀκτακοσίων
εἶναι, τὴν δ' ἔκ Βαβυλώνας εἰς τὴν διὰ Θαψάκου μεσημβρινὴν
γραμμὴν κἀθετον μικρῷ πλείονων ἢ χιλίων, ὅσων ἦν ἡ ὑπε-
ροχὴ τῆς ἐπὶ Θαψάκον πρὸς τὴν μέχρι Βαβυλώνας· ἔκ δὲ τού-
των καὶ τὴν λοιπὴν τῶν περὶ τὴν ὀρθὴν συλλογίζεται πολλα-
πλάσιον οὖσαν τῆς λεχθείσης καθέτου· προστίθησι δὲ ταύτῃ
τὴν ἀπὸ Θαψάκου πρὸς ἄρκτον ἐκβαλλομένην μέχρι τῶν Ἀρ-
μενίων ὀρῶν, ἥς τὸ μὲν ἔφη μεμετρηθῆναι Ἐρατοσθένους καὶ
εἶναι χιλίων ἑκατόν, τὸ δ' ἀμέτρητον ἔξ. οὗτος δ' ἐπὶ τοῦλά-
χιστον ὑποτίθεται χιλίων, ὥστε τὸ συνάμφω δισχιλίων καὶ
ἑκατόν γίγνεσθαι, ὃ προσθεῖς τῇ ἐπ' εὐθείας πλευρᾷ τοῦ τρι-
γώνου μέχρι τῆς καθέτου τῆς ἐκ Βαβυλώνας πολλῶν χιλιάδων
λογίζεται διάστημα τὸ ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων ὀρῶν καὶ τοῦ δι'
Ἀθηνῶν παραλλήλου μέχρι τῆς ἐκ Βαβυλώνας καθέτου, ἥτις
ἐπὶ τοῦ διὰ Βαβυλώνας παραλλήλου ἴδρυται. τὸ δὲ γε ἀπὸ τοῦ
δι' Ἀθηνῶν παραλλήλου ἐπὶ τὸν διὰ Βαβυλώνας δείκνυσιν οὐ
μείζον ὢν σταδίων δισχιλίων τετρακοσίων, ὑποτεθέντος τοῦ
μεσημβρινοῦ παντὸς τοσούτων σταδίων, ὅσων Ἐρατοσθένους
φησὶν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἂν ἦν τὰ ὄρη τὰ Ἀρμένια καὶ τὰ τοῦ
Τάουρου ἐπὶ τοῦ δι' Ἀθηνῶν παραλλήλου, ὥς Ἐρατοσθένους,
ἀλλὰ πολλαῖς χιλιάσι σταδίων ἀρκτικώτερα κατ' αὐτὸν ἐκεί-
νον. ἐνταῦθα δὴ πρὸς τῷ τοῖς ἀνεσκευασμένοις λήμμασι προσ-

հարավը, մանավանդ Յեփրատը, վաղ հետզհետե մոտենալով
Տիգրիսին՝ դեպի Շամիրամի պարիսպները և Ուլիս կոչված
գյուղը, անցնում է սրանից իբր 200 ստադիոն հեռվից և
հոսելով Բաբելոնի միջով՝ թափվում է Պարսից ծոցը:

11

«Յեթե մտածենք, ասում է Հիպպաթոսը, Թափսակոսից
դեպի հարավ քաշված մի ուղիղ գիծ և Բաբելոնից դեպի
նույնը մի ուղղահայաց, կստացվի մի ուղղանկյուն յնա-
կյուն, վոր կազմված է Թափսակոսից Բաբելոն ձգված կո-
ղից և Բաբելոնից դեպի Թափսակոսի միջորեական գիծը
քաշված ուղղահայացից և նույն Թափսակոսի միջորեակա-
նից»: Այս յնաանկյան հակուղիղը դնում է այն ուղիղ գի-
ծը, վոր գնում է Թափսակոսից Բաբելոն, և ասում է 4800
ստադիոն. իսկ Բաբելոնից մինչև Թափսակոսի միջորեական
գիծը քաշված ուղղահայացը մի փոքր ավելի քան 1000
ստադիոն, այնքան վորքան ավելի է Թափսակոսի գիծը Բա-
բելոնի գծից: Սրանցից յեղրակացնում է, վոր ուղղանկյան
ֆուցյալ կողմը բազմիցս ավելի մեծ է քան հիշյալ ուղղա-
հայացը: Սրան ավելացնում է Թափսակոսից հյուսիս մինչև
Հայաստանի լեռները ձգված գիծը, վորի չափված մասը՝
Երատոսթենես ասում է թե 1100 ստադիոն է. իսկ չչափված
մասը թողնում է: Այս ել առնվազն յենթադրվում է 1000,
վորով ամբողջը լինում է 2100, վոր ավելացնելով Բաբելո-
նից քաշված ուղղահայացի յնաանկյան ուղիղ գծի վրա,
ստացվում է բազմահազար ստադիոնների մի հեռավորու-
թյուն Հայաստանի լեռներից և Աթենքի զուգահեռականից
մինչև Բաբելոնից քաշված ուղղահայացը, վոր Բաբելոնի
զուգահեռականի վրա յե նստում: Սակայն Աթենքի զու-
գահեռականից մինչև Բաբելոնինը յեղած տարածությունը՝
դուրս է գալիս, վոր ավելի մեծ չէ 2400 ստադիոնից, ըն-
դունելով ամբողջ միջորեականի չափը այնքան ստադիոն,
ինչքան ասում է Երատոսթենեսը: Յեթե այդպես է, Հա-
յաստանի և Տավրոսի լեռները Աթենքի զուգահեռականի

χρησθαι πρὸς τὴν τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου τάξιν καὶ τοῦτο λαμβάνει τὸ μὴ διδόμενον, τὸ τὴν ὑποτείνουσιν τῇ ὀρθῇ γωνίᾳ τὴν ἀπὸ Θαψάκου γραμμὴν οὐθεῖαν εἶναι μέχρι Βαβυλωνος ἐν σταδίοις τετρακισχιλίοις ὀκτακοσίοις. παρὰ τε γὰρ τὸν Εὐφράτην φησὶν εἶναι τὴν ὁδὸν ταύτην ὃ Ἑρατοσθένης, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν σὺν τῇ Βαβυλωνίᾳ μεγάλῳ κύκλῳ περιέχουσαι λέγων ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριδος, τὸ πλεονθαι ἐκ τῆς περιοχῆς ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου συμβαίνειν φησὶν. ὥσθ' ἢ δὲ τῆς περιοχῆς ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου ἀπὸ Θαψάκου εἰς Βαβυλῶνα οὐθ' ἂν παρὰ τὸν Εὐφράτην εἴη οὗτ' ἂν τοσούτων σταδίων οὐδ' ἐγγύς. ἀνατέτραπται οὖν ὁ συλλογισμός· καὶ μὴν εἴρηται γε, ὅτι οὐχ οἷόν τε δυεῖν δεδομένων γραμμῶν ἀπὸ τῶν Κασπίων πυλῶν κατάγεσθαι τὴν μὲν ἐπὶ Θαψάκῳ τὴν δ' ἐπὶ τὰ τῶν Ἀρμενίων ὄρη τὰ κατὰ ληλα τῇ Θαψάκῳ, ἀπέχοντα τῆς Θαψάκου τοῦλάχιστον κατ' αὐτὸν τὸν Ἰππαρχον δισχιλίους καὶ ἑκατὸν σταδίους, ἀμφοτέρως παραλλήλους εἶναι καὶ ἀλλήλαις καὶ τῇ διὰ Βαβυλωνος, ἣν νότιον πλευρὰν Ἑρατοσθένης ἐκάλεσεν. ἐκείνος μὲν οὖν οὐκ ἔχων καταμετρημένην εἰπεῖν τὴν παρὰ τὰ ὄρη ὁδόν, τὴν δ' ἀπὸ Θαψάκου ἐπὶ Κασπίους πύλας, ταύτην εἶπε καὶ προσέθηκε τὸ ὡς τυπωδῶς εἰπεῖν· ἄλλως τε τῷ βουλομένῳ τὸ μήκος εἰπεῖν τῆς μετὰ τὴν Ἀριανὴν μέχρι Εὐφράτου χώρας οὐ πολὺ διέφερε ταύτην ἢ ἐκείνην καταμετρεῖν.

II 1, 29

(Meineke, I, 42 107—9, Tardieu, I. 42 136—8)

12

Ἡμεῖς τε παρετίθεμεν τὰς Ἑρατοσθένους ἀποφάσεις, ἐν αἷς τὸν Τίγριν καὶ τὸν Εὐφράτην ἐγκυκλοῦσθαι τὴν τε Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν, καὶ τὸ πλεον γὰρ τῆς ἐγκυκλώσεως τὸν Εὐφράτην ποιεῖν· ἀπὸ γὰρ τῶν ἄρκτων ἐπὶ μεσημβρίαν ρυέντα ἐπιστρέφειν πρὸς τὰς ἀνατολάς, ἐκπίπτειν δὲ ἐπὶ μεσημβρίαν.

II 1, 36

(Meineke, I, 42 117, Tardieu, I. 42 146)

վրա չեն, ինչպես Երատոսթենեսն է ասում, այլ շատ հազարավոր ստադիոն ավելի հյուսիս, համաձայն հենց սրա ցվլալնեի: Միևնույն ժամանակ վոր գործարկել է անհարիր յենթադրություններ ուղղանկյուն յեռանկյունը կազմելու համար, ձեռք է առել նաև անընդունելի մի բան, այն թե ուղիղ անկյան հակուղիղը, վոր է Թափսաղոսից մինչև Բաբելոն քաղված ուղիղ գիծը՝ 4800 ստադիոն է: Վորովհետև Երատոսթենեսն ասում է թե Յեփրատն է այն ճանապարհը, և թե Միջագետքը Բաբելոնի հետ պարփակված է մի մեծ շրջանակի մեջ, վոր գծում են Յեփրատն ու Տիգրիսը, բայց շրջագծի մեծ մասը ասում է թե ձևացած է Յեփրատից: Այնպես վոր Թափսաղոսից Բաբելոն քաղված ուղիղ գիծը վնչ Յեփրատի յեզերքով է դնում, վնչ այնքան ստադիոն յեղատուրյուն ունի և վնչ էլ մոտավորապես այնքան: Ուրեմն յենթադրությունը տապալվում է: Արդեն ասվեց վոր անկարելի յե թե յերկու տվյալ գիծ Կասպյան դռներից իջնելին մին դեպի Թափսաղոս, մյուսը դեպի Հայաստանի լեռները, Թափսաղոսի հակընդդեմ, և Թափսաղոսից՝ ըստ Հեղպարքոսի առնվազն 2100 ստադիոն հեռու, և յերկուսն էլ զուգահեռական լինելին թե իրար և թե Բաբելոնից անցնող գծին, վոր Երատոսթենեսը հարավային կող կոչեց: Նա չհարողանալով տալ լեռների յեղատուրյունը զնացող ճանապարհի նիստ չափը, տվել է Թափսաղոսից մինչև Կասպյան դռները զնացող ճանապարհը, և հայտարարել է թե մոտավորապես է ասում: Բացի սրանից, ուղեկով Արիանեսից մինչև Յեփրատն ցառածված յերկրի յերկարությունը տալ, շատ հետաքրքիր չեր իրան այս թե այն գիծը չափել:

12

Մենք դրինք Երատոսթենեսի այն հայտարարությունը, ըստ վորում Տիգրիսը և Յեփրատը շրջապատում են Միջագետքը և Բաբելոնը, և թե շրջագծի մեծ մասը Յեփրատն է քաշում. վորովհետև հյուսիսից հարավ հոսելով՝ դառնում է դեպի արևելք և այստեղից թեքվում է դեպի հարավ:

...ὁ δὲ Τύγρις καὶ ὁ Εὐφράτης ἐγκυκλωσάμενοι τὴν Μεσοποταμίαν, τέως μὲν ἐπ' ἀνατολὰς φέρονται, εἴτ' ἐπιστρέφουσι πρὸς νότον καὶ πλησιάζουσι τότε ἀλλήλοις τε ἄμα καὶ Βαβυλῶνι...

II 1, 38

(Meineke, I. 42 120, Tardieu, I. 42 149)

Ἐπήλθομεν δὲ ἐπὶ δύοσιν μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῶν κατὰ Σαρδόναν τόπων τῆς Τυρρηνίας, ἐπὶ μεσημβρίαν δὲ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῶν τῆς Αἰθιοπίας ὄρων.

II 5, 11

(Meineke, I. 42 156, Tardieu, I. 42 191)

Πρὸς νότον δὲ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης ἐκ μέρους καὶ τοῦ ἰσθμοῦ παντὸς μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ Πόντου τῆς τε Ἀρμενίας ἢ πλείστη κεῖται καὶ Κολχίς καὶ Καππαδοκία σύμπασα μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῶν Τιβαρηνικῶν ἔθνων...

II 5, 31

(Meineke, I. 42 174, Tardieu, I. 42 210)

Ἐφεξῆς δὲ τοῖς ἐντὸς τοῦ Ταύρου οἷ τε τὰ ὄρη κατέχοντες Παροπαμισάδαι καὶ τὰ Παρθυαίων τε καὶ Μήδων καὶ Ἀρμενίων καὶ Κιλικίων ἔθνη καὶ Κατάονες καὶ Πισίδαι.

II 5, 32

(Meineke, I. 42 174, Tardieu, I. 42 210)

Ἐξῆς δὲ εἰσι πρὸς μὲν τῇ θαλάττῃ Πέρσαι καὶ Σούσιοι καὶ Βαβυλώνιοι καθήκοντες ἐπὶ τὴν κατὰ Πέρσας θάλατταν καὶ τὰ περιιοκύντα τούτους ἔθνη μικρά, πρὸς δὲ τοῖς ὄρεσιν ἢ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὄρεσι Παρθυαῖοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι καὶ

...Տիգրիսն ու Յեփրատը շրջապատելով Միջագետքը, միշտ հոսում են դեպի արևելք, հետո դառնում դեպի հարավ և մոտենում թե՛ իրար և թե՛ միածամանակ Բաբելոնին...

Մենք շրջել ենք արևմուտքից՝ Հայաստանից մինչև Տիւրքման ծովի յեզդքը Սարդենիո դեմ, իսկ հարավից Եփեսոսյան ծովից մինչև Եթովպիայի սահմանները:

Մասամբ Վրկանաց ծովի և սրա ու Պոնտոսի միջև գտնված ամբողջ պարանոցի հարավում, գտնվում է Հայաստանի մեծ մասը և Կողքիսը և Կապադովկիան ամբողջապես մինչև Եփեսոսյան Պոնտոսը և Տիբարանյան ցեղերը...

Տավրոսից այս կողմ կարգով գալիս են լեռնաբնակ Պարոպամիսացիք և Պարթևները, և Մարաստանի, Հայաստանի ու Կիլիկիայի ժողովուրդները, և Կատաոնացիք ու Պիսիդացիք:

Ծովի մոտ կան կարգով Պարսիկները և Շոշեցիք ու Բաբելացիք, վորոնք բնակվում են մինչև Պարսից ծովը, և սրանց շրջաբնակ մանր ցեղերը, լեռների մոտ կամ հենց լեռներում՝ Պարթևները և Մարերը և Հայերը և սրանց

τὰ τούτοις πρόσχωρα ἔθνη καὶ ἡ Μεσοποταμία. μετὰ δὲ τὴν Μεσοποταμίαν τὰ ἐντὸς Εὐφράτου· ταῦτα δ' ἐστὶν ἢ τε εὐδαίμων Ἀραβία πᾶσα...

II 5, 32

(Meineke, I. 42 175, Tardieu, I. 42 211)

18

Τὰ δ' ὅμοια καὶ περὶ τὴν Ἀσίαν συνέβη, [7] κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ τῶν βασιλέων διωκεῖτο ὑπηκόων ὄντων, ὕστερον δ' ἐκλιπόντων ἐκείνων, καθάπερ τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων καὶ Σύρων καὶ Παφλαγόνων καὶ Καππαδόκων καὶ Αἰγυπτίων, [7] ἀφισταμένων καὶ ἔπειτα καταλυομένων, καθάπερ ἐπὶ Μιθριδάτου τῆς Αἰγυπτίας Κλεοπάτρας, ἀπαντα τὰ ἐντὸς Φάσιδος καὶ Εὐφράτου πλὴν Ἀράβων τινῶν ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐστὶ καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων ἀποδειχθεῖσι δυνάσταις. Ἀρμένιοι δὲ καὶ οἱ ὑπερχεόμενοι τῆς Κολχίδος Ἀλβανοὶ τε καὶ Ἰβηρες παρουσίας δέονται μόνον τῶν ἡγησομένων, καλῶς δὲ κρατοῦνται· γεωτερίζουσι δὲ διὰ τὰς τῶν Ῥωμαίων ἀπασχολίας...

VI 4, 2

(Meincke, I. 42 395-6, Tardieu, I. 42 480-1)

19

Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ τοσοῦτῃ πλάττει τοῦ ὅρους ἀπολαμβάνεται τινα ἔθνη, τὰ μὲν ἀσημότερα τὰ δὲ καὶ παντελῶς γνῶριμα (καθάπερ ἡ Παρθυαία καὶ Μηδία καὶ Ἀρμενία καὶ Καππαδοκῶν τινες καὶ Κίλικες καὶ Πισίδαι), τὰ μὲν πλεονάζοντα τοῖς προσβόρροις μέρεσιν ἐνταῦθα ταχτέον, τὰ δ' ἐν τοῖς νοτίοις εἰς τὰ νότια.

XI 1, 4

(Meineke, II. 42 689, Tardieu, II. 42 387)

հարեան ժողովուրդները և Միջագետքը: Միջագետքից հետո Յեփրատից այս կողմ գալիս են ամբողջ Յերջանիկ Արաբիան...

18

Նույն բաները տեղի ունեցան նաև Ասիայում: Կամ սկզբում կառավարվեցան այնպիսի թագավորներով, վերոնք հնադանդ էլին Հռոմին, հետո նրանց սերունդը սպառվեց, ինչպես Ատտալացոց, Ասորոց, Պափլագոնացոց, Կապադովկացոց և Յեգիպտացոց թագավորները, և կամ ապստամբեցին ու հետո կործանվեցան, ինչպես յեղան Միհրդատ Եվպատորը և Յեգիպտացոց Կլեոպատրան: Յեվ այժմ Փասիսից և Յեփրատից այս կողմ բոլորը, բացի Արաբների մի մասից, Հռովմայեցոց տակ են և նրանցից նշանակված իշխաններ: Իսկ Հայերը և Կողքիսից վերև բնակվող Աղվաններն ու Իբերները պետք ունին միայն Հռովմեական կառավարչի ներկայությամբ և լավ կցավին: Յեվ յեթե այժմ ըմբոստանում են, այդ նրանից է, վոր Հռովմայեցիք ուրիշ տեղ գրաված են...:

19

[Ձանաղան աշխարհագիրներ Տավրոսը բաժանել են դանաղան մասերի՝ դանաղան անուններով և տվել են ավելի կամ պակաս ընդարձակ նկարագիր.]—

Սակայն մենք, նկատելով վաղ լեռան այս ընդարձակ տարածություն մեջ պարփակված են դանաղան ազգեր, վոմանք շատ աննշան, վոմանք կատարելապես հայտնի, (ինչպես Պարթևաստանը, Մարաստանը, Հայաստանը, մասամբ Կապադովկացիք, Կիլիկեցիք և Պիսիդացիք), առավելապես հյուսիսային կողմն ընկնողները այնտեղ հյուսիսային Ասիայում դառավորեցինք, իսկ հարավայինները հարավային Ասիայում...

Ἔστι δὲ ταῦτα τρόπον τινὰ χερρονησίζοντα· περιέχεται γὰρ ἐκ μὲν τῆς ἐσπέρας τῷ ποταμῷ τῷ Τανάιδι καὶ τῇ Μαιώτιδι μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς τοῦ Εὐξείνου παραλλίας τῆς τελευτώσης εἰς τὴν Κολχίδα· ἐκ δὲ τῶν ἄρκτων τῷ Ὠκεανῷ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης· ἔωθεν δὲ αὐτῇ ταύτῃ τῇ θαλάττῃ μέχρι τῶν μεθορίων τῆς τε Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἀρμενίας, καθ' ἃ ὁ Κύρος καὶ ὁ Ἀράξης ἐκδιδοῦσι ποταμοί, ῥέοντες ὁ μὲν διὰ τῆς Ἀρμενίας Κύρος δὲ διὰ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Ἀλβανίας· ἐκ νότου δὲ τῇ ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Κύρου μέχρι τῆς Κολχίδος, ὅσον τρισχιλίων οὔσῃ σταδίῳ ἀπὸ θαλάττης ἐπὶ θάλατταν, δι' Ἀλβανῶν καὶ Ἰβήρων, ὥστε ἰσθμοῦ λόγον ἔχειν.

XI 1, 5

(Meineke, II. 42 689—90, Tardieu, II. 42 388)

Καὶ ταῦτα φίλος Πομπήϊος γεγωνὺς τῷ στρατεύσαντι ἐπὶ τοὺς Ἰβήρας καὶ τοὺς Ἀλβανούς μέχρι τῆς ἐφ' ἐκάτερα θαλάττης τῆς τε Κασπίας καὶ τῆς Κολχικῆς· φασὶ γοῦν ἐν Ῥόδῳ γενόμενον τὸν Πομπήϊον, ἥνίκα ἐπὶ τὸν ληστρικὸν πόλεμον· ἐξῆλθεν (εὐθύς δ' ἔμελλε καὶ ἐπὶ Μιθριδάτην ὀρμήσειν καὶ τὰ μέχρι τῆς Κασπίας ἔθνη), παρατυχεῖν διαλεγομένῳ τῷ Ποσειδωνίῳ, ἀπιόντα δ' ἐρέσθαι εἴ τι προστάττει, τὸν δ' εἰπεῖν «αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων». προστίθει δὲ τοῦτοις ὅτι καὶ τὴν ἱστορίαν συνέγραψε τὴν περὶ αὐτὸν.

XI 1, 6

(Meineke, II. 42 690, Tardieu, II. 42 389)

Δεύτερον δ' ἂν εἴη μέρος τὸ ὑπὲρ τῆς Ἰρκανίας θαλάττης, ἣν [καὶ] Κασπίαν καλοῦμεν, μέχρι τῶν κατ' Ἰνδοὺς Σκυ-

[Յեվրոպայի և Ասիայի միջասանմանը դնում ե Տանայիս գետը և սկսում ե այստեղից նկարագրել Ասիան:]

Այստեղ գրեթե մի թերակղզի յե, Վորովհետե արևմուտքից շրջապատված ե Տանայիս գետով և Մայոտիսով մինչև Կիմմերյան Բոսֆոր, և Յեվքսինյան ծովափով՝ վոր վերջանում ե Կողքիսում. հյուսիսից՝ Ովկիանոսով մինչև Կասպից ծովի բերանը. իսկ արևելքից այս նույն ծովով մինչև Աղվանից և Հայաստանի սահմանագիծը, կամ վոր նույն ե՝ ուր Կուր և Արաքս գետերն են թափվում, հոսելով մին Հայաստանից, իսկ Կուրը Վրաստանից և Աղվանքից. իսկ հյուսիսից՝ Կուրի գետաբերանից մինչև Կողքիս գետացի գծով, իբր 3000 սաղրիոն ծովից ծով, Աղվանքի և Վրաստանի վրայով, այնպես վոր ձևացնում ե հեշյալ քերականի պարանոցը:

[Խոսելով Պոսիդոնիոսի մասին, ասում ե.]

...և սա բարեկամն եր Պոմպեոսի, վոր պատերազմ մղեց Վրացոց և Աղվանների դեմ, մինչև Կասպյան ծովը և Կողքիսի ծովը: Պատմում են իրոք, վոր յերբ Պոմպեոսը Հռոմումն եր և ծովահենների վրա պատերազմի գնաց, (վորից հետո անմիջապես պատրաստվեց դիմելու Միհրդատի և մինչև Կասպյան ծովափերի վրա), ներկա յեղավ Պոսիդոնի մի դասախոսության: Մեկնելու միջոցին հարցրեց թե ինչ պատվեր ունի: Նա ել պատասխանեց. «Միշտ լավագույնը լինել և գերազանցել բոլորից»: Ավելացնենք սրա վրա այն, վոր նա գրել ե նրա՝ Պոմպեոսի պատմությունը:

Հյուսիսային Ասիայի յերկրորդ մասն ե կազմում Վրկանաց ծովի վերևը, կամ, ինչպես կոչում ենք նաև, Կասպից

Φῶν. τρίτον δὲ μέρος τὸ συνεχὲς τῷ λεχθέντι ἰσθμῷ καὶ τὰ
ἐξῆς τούτῳ καὶ ταῖς Κασπίαις πύλαις, τῶν ἐντὸς τοῦ Ταύρου
καὶ τῆς Εὐρώπης ἐγγυτάτω· ταῦτα δ' ἐστὶ Μηδία καὶ Ἀρμε-
νία καὶ Καππαδοκία καὶ τὰ μεταξύ. τέταρτον δ' ἡ ἐντὸς
Ἑλλας γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῷ Ταύρῳ καὶ ἐκτὸς ὅσα εἰς τὴν
χερρόνησον ἐμπίπτει, ἣν ποιεῖ ὁ διείργων ἰσθμὸς τὴν τε Πον-
τικὴν καὶ τὴν Κιλικίαν θάλατταν.

XI 1, 7

(Meineke, ll. 42 691, Tardieu, ll. 389—90)

23

Ἔστι δ' ὁρος τοῦτο ὑπερκείμενον τοῦ πελάγους ἑκατέρου
τοῦ τε Ποντικοῦ καὶ τοῦ Κασπίου, διατειχίζον τὸν ἰσθμὸν τὸν
διείργοντα αὐτά. ἀφορίζει δὲ πρὸς νότον μὲν τὴν τε Ἀλβανίαν
καὶ τὴν Ἰβηρίαν, πρὸς ἄρκτον δὲ τὰ τῶν Σαρματῶν πεδία·
εὐδενδρον δ' ἐστὶν ὕλη παντοδαπὴ τῇ τε ἄλλῃ καὶ τῇ ναυπη-
γησίμῃ. φησὶ δ' Ἐρατοσθένης ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων καλεῖσθαι
Κάσπιον τὸν Καύκασον, ἴσως ἀπὸ τῶν Κασπίων παρονομα-
θέντα. ἀγκῶνες δὲ τινες αὐτοῦ προσπίπτουσιν ἐπὶ τὴν μεσημ-
βρίαν, οἳ τὴν τε Ἰβηρίαν περιλαμβάνουσι μέσην καὶ τοῖς Ἀρ-
μενίων ὄρεσι συνάπτουσι καὶ τοῖς Μοσχικοῖς καλουμένοις, ἔτι
δὲ τῷ Σκυδίῃ καὶ τῷ Παρυάδρῃ· ταῦτα δ' ἐστὶ μέρη τοῦ
Ταύρου πάντα τοῦ ποιοῦντος τὸ νότιον τῆς Ἀρμενίας πλευρὸν,
ἀπερρωγότα πῶς ἐκείθεν πρὸς ἄρκτον καὶ προσπίπτοντα μέχρι
τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς τοῦ Εὐξείνου παραλίας τῆς ἐπὶ Θερμίσ-
κυραν διατεινούσης ἀπὸ τῆς Κολχίδος.

XI 2, 15

(Meineke, II. 42 698, Tardieu, II. 42 398)

24

Καὶ ἡ λοιπὴ δὲ Κολχίς ἐπὶ τῇ θαλάττῃ ἡ πλείων ἐστὶ·
 διαρρεῖ δ' αὐτὴν ὁ Φάσις, μέγας ποταμὸς ἐξ Ἀρμενίας τὰς
 ἀρχὰς ἔχων, δεχόμενος τὸν τε Γλαύκον καὶ τὸν Ἴππον ἐκ τῶν
 πλησίον ὄρων ἐκπύπτοντας.

X1 2, 17

(Meineke, ll. 42 699, Tardieu, ll. 42 400)

Ժողի, մինչև Սկիւթիա, Հնդեկների մոտ: Յերրորդ մասն են կազմում հիշյալ պարանոցի հարակից տեղերը և նրա շարունակութունը և Կասպյան դռներից հետո՝ Տավրոսից ալս կողմ և Յեվրոպային շատ մոտիկ, այն և Մարաստան, Հայաստան, Կապադովկիա և նրանց միջև յեղած յերկիրներ: Զորորորդն և Ալիսից ալս կողմ յեղած յերկերը և Տավրոսի մեջ յեղածները և ինչ վոր Տավրոսից դուրս թերակղզու մեջ և ընկնում, վոր ձևացնում և Պոնտոսի և Կիլիկիայի ծովերը բաժանող պարանոցը:

23

Կովկասյան լեռնաշղթան գտնվելով Պոնտական և Կասպից ծովերից վերև, պարսպի պես պաշտպանում է այդ յերկու ծովերը բաժանող պարանոցը: Հարավից սահմանագծում է Աղվանքը և Վրաստանը, հյուսիսից Սարմատացոց դաշտավայրերը: Անտառները ծածկված են ամեն տեսակ ծառերով, վոք տալիս են նավաշինական և այլ տեսակի փայտ: Երատոսթենես ասում է թե բնիկները Կովկաս լեռը կոչում են Կասպյան, վոր հավանաբար ծագում է Կասպյան ժողովուրդի անունից: Մի քանի բազուկներ լեռնազորայից գնում են դեպի հարավ, վորոնք շրջապատում են Վրաստանը, վոք նրանց միջև է գտնվում և միանում են Հայկական և Մոսքիկյան կոչված լեռներին, ինչպես և Սկիւդիսներին և Պարիադրեսին: Այս բոլոր լեռները մասերն են Տավրոսի, վոր ձևացնում և Հայաստանի հարավային կողմը, և բաժանվելով այնտեղից դեպի հյուսիս են ձգվում և հասնում մինչև Կովկաս և մինչև Եվքսինյան ծովեզրը, վոր ձգված է Կոդքիսից Թեմիսկիւրա:

24

Կողքիսի մնացյալ մասը առավելապես ծովի վրա յե.
այս յերկիրը վռոտում ե փասխսը, մեծ գետ՝ վոր սկսում ե
Հայաստանից, և իր մեջ ե ընդունում Գլավկոս և Հիպպոս
վտակները, վորոնք ըղիւում են հարեան լեռներից:

Ἡ δ' οὖν Μοσχική, ἐν ᾗ τὸ ἱερόν, τριμερὲς ἐστὶ τὸ μὲν γὰρ ἔχουσιν αὐτῆς Κόλχοι τὸ δὲ Ἰβήρες τὸ δὲ Ἀρμένιοι.

XI 1, 18

(Meiacke, II. 42 700—1, Tardieu, II. 42 401)

2. Τῆς δὲ χώρας τὰ μὲν κύκλῳ τοῖς Καυκάσιος ὄρεσι περιέχεται· προπεπτώκασι γάρ, ὡς εἶπον, ἀγκῶνες ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν εὐκαρποὶ, περιλαμβάνοντες τὴν σύμπασαν Ἰβηρίαν καὶ συνάπτοντες πρὸς τε τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Κολχίδα· ἐν μέσῳ δ' ἐστὶ πεδῖον ποταμοῖς διάρρυτον, μεγίστῳ δὲ τῷ Κύρῳ, ὃς τὴν ἀρχὴν ἔχων ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, εἰσβαλὼν εὐθὺς εἰς τὸ πεδῖον τὸ λεχθέν, παραλαβὼν καὶ τὸν Ἀραγον ἐκ τοῦ Καυκάσου ῥέοντα καὶ ἄλλα ὕδατα διὰ στενῆς ποταμίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐκπίπτει· μεταξὺ δὲ ταύτης τε καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐνεχθεὶς πολὺς διὰ πεδίων εὐβοτουμένων σφόδρα, δεξάμενος καὶ [ἄλλους] πλείους ποταμούς, ὧν ἐστὶν ὃ τε Ἀλαζόνιος καὶ ὁ Σανδοβάνης καὶ ὁ Ροιτάκης καὶ Χάνης πλωτοὶ πάντες εἰς τὴν Κασπίαν ἐμβάλλει θάλατταν. ἐκαλεῖτο δὲ πρότερον Κόρος.

3. Τὸ μὲν οὖν πεδῖον τῶν Ἰβήρων οἱ γεωργικώτεροι καὶ πρὸς εἰρήνην νενευκότες οἰκοῦσιν ἄρμενιστί τε καὶ μηδιστί ἐσκευασμένοι, τὴν δ' ὄρεινὴν οἱ πλείους καὶ μάχιμοι κατέχουσι Σκυθῶν δίκην ζῶντες καὶ Σαρματῶν, ὧν περ καὶ ὅμοροι καὶ συγγενεῖς εἰσιν.

XI 3, 2—3

(Meineke, II. 42 702, Tardieu, II. 42 403—4)

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀρμενίας τὰ ἐπὶ τῷ Κύρῳ στενὰ καὶ τὰ ἐπὶ τῷ Ἀράγῳ πρὶν γὰρ εἰς ἀλλήλους συμπεσεῖν, ἔχουσιν ἐπικειμένους πόλεις ἐρυμνάς ἐπὶ πέτραις διεχούσαις ἀλλήλων ὅσον ἐκκαίδεκα σταδίους, ἐπὶ μὲν τῷ Κύρῳ τὴν Ἀρμοζικὴν

Մոսքիկեն, ուր կա նշանավոր մի տաճար*, յերեք մասունի. առաջինը բռնում են Կողքիսացիք, յերկրորդը՝ Վրացիք, իսկ յերրորդը՝ Հայերը:

2. Վրաստանի մի քանի գավառները շրջապատված են Կովկասյան լեռներով: Ինչպես ասացինք, մի քանի բարերեր բազումներ ձգվում են դեպի հարավ, շրջափակված են ամբողջ Վրաստանը և միանում Հայաստանի և Կողքիսի լեռներին: Մեջտեղում կա մի դաշտավայր՝ վրոզված գետերով, վրոնց մեծագույնն է Կուրը, վոր սկիզբն է առնում Հայաստանից, մտնում է անմիջապես հիշյալ դաշտավայրը, ընդունում է իր մեջ Արագոսը, վոր բղխում է Կովկասից, ինչպես և ուրիշ ջրեր, և մի նեղ հովտի միջով մտնում է Աղվանք: Այս յերկրի և Հայաստանի մեջտեղով հոսելով անցնում է բազմաթիվ հույժ մարգաշատ դաշտավայրերով, ընդունում է իր մեջ Նաև ուրիշ շատ գետեր, ինչպես են Արազոն, Սանդրաֆան, Ռոյտակես և Քանես, բոլորն էլ նավարկելի, և թափվում է Կասպից ծովը: Առաջ այս գետը կոչվում էր Կորոս:

3. Վրաց դաշտում բնակվող ժողովուրդը լավ յերկրագործ է և խաղաղասեր. հազնվում է Հայ և Մարախան ձեռով. իսկ լեռնաբնակները, վրոնք ավելի բազմաթիվ և պատերազմասեր են, ապրում են Սկիւթացոց և Սարմատացոց կարգերով, ինչպես վոր նրանց սահմանակից և ցեղակից են:

Հայաստանից Վրաստան կտրելի յե մեկնի Կուրի և Արագոսի կիրճով: Նախ քան իրար հետ խառնվելը, այս գետերը անցնում են ժայռերի վրա հաստատված ամուր քաղաքներով, վրոնք իրարից իբր 16 ստադիոն հեռու յեն, Կուրի

ἐπὶ δὲ θατέρῳ Σουσάμορα. ταύταις δὲ ἐχρήσατο ταῖς εἰσβολαῖς πρότερον Πομπήιος ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὀρμηθεὶς, καὶ μετὰ ταῦτα Κανίδιος.

XI 3, 5

(Meineke, II. 42 703, Tardieu, II. 42 405)

28

1. Οἰκοῦσι δὲ μεταξὺ τῶν Ἰβήρων καὶ τῆς Κασπίας θαλάττης, πρὸς ἧν μὲν ἀπτόμενοι τῆς θαλάττης, πρὸς δὲ οὖν δὲ ὁμορῶντες τοῖς Ἰβηροῖς τῶν δὲ λοιπῶν πλευρῶν τὸ μὲν βόρειον φρουρεῖται τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι (ταῦτα γὰρ ὑπέρκειται τῶν πεδίων, καλεῖται δὲ τὰ πρὸς τῇ θαλάττῃ μάλιστα Κερσύνια), τὸ δὲ νότιον ποιεῖ ἡ Ἀρμενία παρήκουσα, πολλὴ μὲν πεδία πολλὴ δὲ καὶ ὄρεινῇ, καθάπερ ἡ Καμβυσσηγή, καθ' ἣν ἅμα καὶ τοῖς Ἰβηροῖς καὶ τοῖς Ἀλβανοῖς οἱ Ἀρμένιοι συνάπτουσιν.

2. Ὁ δὲ Κύρος ὁ διαρρέων τὴν Ἀλβανίαν καὶ οἱ ἄλλοι ποταμοὶ οἱ πληροῦντες ἐκείνῳ ταῖς μὲν τῆς γῆς ἀρεταῖς προσλαμβάνουσιν, τὴν δὲ θάλατταν ἀλλοτριοῦσιν. ἡ γὰρ χοῦς προσπίπτουσα πολλὴ πληροῖ τὸν πόρον, ὥστε καὶ τὰς ἐπικειμένους γησιδᾶς ἐξηπειροῦσθαι καὶ τενάγῃ ποιεῖν ἀνώμαλα καὶ δυσφύλακτα τὴν δ' ἀνωμαλίαν ἐπιτείνουσιν αἱ ἐκ τῶν πλημμυρίδων ἀνακοπαί. καὶ δὴ καὶ εἰς στόματα δώδεκά φασι μεμερίσθαι τὰς ἐκβολάς, τὰ μὲν τυφλὰ τὰ δὲ παντελῶς ἐπιγελῶντα καὶ μηδὲ ὕφορμον ἀπολείποντα ἐπὶ πλείους γούν ἢ ἐξήκοντα σταδίους ἀμφικλύστου τῆς ἡόνος οὐσης τῇ θαλάττῃ καὶ τοῖς ποταμοῖς, ἅπαν εἶναι μέρος αὐτῆς ἀπροσπέλαστον, τὴν δὲ χοῦν καὶ μέχρι πεντακοσίων παρήκειν σταδίων θινώδῃ ποιοῦσαν τὸν αἰγιαλόν. πλησίον δὲ καὶ ὁ Ἀράξης ἐμβάλλει τραχὺς ἐκ τῆς Ἀρμενίας ἐκπίπτων ἣν δὲ ἐκεῖνος προωθεῖ χοῦν πορευτὸν ποιῶν τὸ ρεῖθρον, ταύτην ὁ Κύρος ἀναπληροῖ.

XI 4, 1—2

(Meineke, II. 42 704, Tardieu, II. 42 406—7)

վրա Արմոզիկի բաղաբը, իսկ մյուսի [=Արագածի] վրա Սևասմորա: Այս անցքը ոգտագործեց նախ Պոմպեոսը՝ Հայաստանից Վրաստան արշավելու ժամանակ, վերից հետո Կանիդիոսը:

28

1. Աղվանքը գտնվում է Վրաստանի և Կասպից ծովի միջև. արևելքից հասնում է ծովին, իսկ արևմուտքից սահմանակից է Վրաստանին: Մնացյալ կողմերից հյուսիսը պաշտպանված է Կովկասյան լեռներով. (սա բռնում է Աղվանից դաշտավայրի վերևը, իսկ ծովին մոտիկ մասը ավելի կոչվում է Կերաֆլիա), իսկ հարավային սահմանի ամբողջ յերկարությամբ տարածվում է Հայաստանը, վոր հարուստ է դաշտերով ու լեռներով, ինչպես Կամբիսենե, վոր գտնվում է աֆստեղ, ուր Վրաստան, Աղվանք և Հայաստան իրար են կտրում:

2. Կուրը և մյուս գետերը վտոգրելով Աղվանքը՝ նպաստում են տալու լավագույն բարիքը, այն է հողի արգասաբերությունը, բայց զրկում են նրան ծովից: Ամբողջ հավաքված տիղմը լցնում է անցքը, այնպես վոր մերձակա կղզյակները միանում են ցամաքին և կազմում անհարթ և ժամանգավոր ծանծաղուտներ: Մակընթացության հեղեղը ավելացնում է այս անհարթությունը: Սրա համար ել, ասում են թե Կուրը իր թափված տեղում 12 բերանի յե բաժանված, վոմանք խցված (փակված), վոմանք ել բորբոքվին խաբուսիկ(?), այնպես վոր նավ կանգնելու տեղ չեն տալիս: Ծովից ու գետերից շրջապատված 60-ից ավելի ստադիոն շրափնյա տեղ ամբողջապես աննավարկելի յե. տիղմը մինչև 500 ստադիոն առաջանալով՝ ծովեզրը ճախճախուտ է դարձնում: Իսկ Արաքսը կատաղաբար հոսելով Հայաստանից, թափվում է Կուրի մոտ. նա քշում է տիղմը և ճանապարհ բաց անում, վոր Կուրը նորից լցնում է:

Ὅμως δὲ καὶ πεζοὶ καὶ ἄφ' ἑπὶ ἄγωνίζονται, φίλοι τε καὶ κατὰφρακτοί, καθάπερ Ἀρμένιοι. στέλλουσι δὲ μείζω τῆς Ἰβήρων στρατιάν. ὀπλίζουσι γὰρ καὶ ἐξ μυριάδας πεζῶν, ἱππέας δὲ μυρίους καὶ δισχιλίους, ὅσοις πρὸς Πομπήιον διεκινδύνευσαν.

XI 4, 4—5

(Meineke, II. 42 705, Tardieu, II. 42 409)

Λέγεται δ' Ἰάσονα μετὰ Ἀρμένου τοῦ Θετταλοῦ κατὰ τὸν πλοῦν τὸν ἐπὶ τοὺς Κόλχους ὁρμήσαι μέχρι τῆς Κασπίας θαλάττης, καὶ τὴν τε Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν ἐπελθεῖν καὶ πολλὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μηδίας, ὡς μαρτυρεῖ τὰ τε Ἰασόνια καὶ ἄλλα ὑπομνήματα πλείω. τὸν δὲ Ἀρμενον εἶναι ἐξ Ἀρμενίου πόλεως τῶν περὶ τὴν Βοιβηίδα λίμνην μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσης. τοὺς σὺν αὐτῷ τε οἰκίσαι τὴν τε Ἀχιλίσσην καὶ τὴν Συσπρίτιν ἕως Καλαχανῆς καὶ Ἀδιαβηγῆς, καὶ δὴ καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἐπώνυμον καταλιπεῖν.

XI 4, 9

(Meineke, II. 42 707, Tardieu, II. 42 411)

Αἱ δὲ κορυφαὶ χειμῶνος μὲν ἄβατοι, θέρους δὲ προσβαίνουσιν ὑποδοῦμενοι κεντρωτὰ ὠμοβόινα δίκην τυμπάνων πλατεῖα διὰ τὰς χιόνας καὶ τοὺς κρυστάλλους. καταβαίνουσι δ' ἐπὶ ὁρᾶς κείμενοι σὺν τοῖς φορτίοις καὶ κατολισθαίνοντες, ὅπερ καὶ κατὰ τὴν Ἀτροπατίαν Μηδίαν καὶ κατὰ τὸ Μάσιον ὄρος τὸ ἐν Ἀρμενίᾳ συμβαίνει· ἐνταῦθα δὲ καὶ τροχίσκοι ξύλινοι κεντρωτοὶ τοῖς πέλμασιν ὑποτίθενται.

XI 5, 6

(Meineke, II. 42 710—11, Tardieu, II. 42 416)

[*Խոսում է Աղվանների մասին, գովում է նրանց գեղեցիկությունը, նկարագրում նրանց պարզ ու նահապետական վիճակը. չափ ու կշիռ չունին և հարյուրից ավել հաշվել չգիտեին:*]

Սակայն պատերազմում են հետևակ և ձիավոր, թե թեթևահեն և թե զրահավորված՝ խնչպես Հայերը:

Կարող են հանել Վրացիներից ավելի զորք և պատրաստել 60,000 հետևակ և 12,000 ձիավոր, ինչքան հանեցին Պոմպեոսի դեմ:

Ասում են թե Յասոնը՝ Թեսալացի Արմենոսի հետ դեպի Կողքիս նավարկության ժամանակ [=Արգոնավորաց' առաջադրված] առաջացել է մինչև Կասպից ծով, և անցել է Վրաստանը, Աղվանքը և Հայաստանի ու Մարաստանի շատ մասը, խնչպես վկայում են Յասոնականքը և շատ բազմաթիվ հիշատակարաններ: Ասում են նաև թե Արմենոսը՝ Արմենիոն քաղաքից եր, վոր զսնվում է Բոյբեիս լճի մոտ՝ Ֆերեսի և Լարիսայի միջև, թե իր հետ յեղողներն ել բնակեցան Ալիքսենե [=Նիկեիք] և Սոսպիրիտիս [=Սպեր]՝ մինչև Կալաքանե և Ադիարեն. —սա յե վոր իր անունը թողել է Հայաստանին:

Կովկասի գագաթները ձմեռը անանցանելի յեն. ամառը բարձրանում են՝ հազած յեղան անաղաղ կաշուց կոշիկներ, տակին սուր գամերով, թմբուկի կաշիի պես լայն, ձյունի և սառույցի պատճառով. իջնելու ժամանակ նստում են կաշու վրա՝ իրենց բռններով և ցած են սահում, խնչպես անում են Ատրոպատյան Մարաստանում և Մասիոս լեռան վրա՝ Հայաստանում: Նույն տեղում կրունկների տակ դնում են նաև փայտե անվակներ՝ տակին սուր գամերով:

δ' αὐτοῖς πανηγυρίζουσιν ἀπὸ τῶν λαφύρων οἱ ταύτῃ τότε τῶν Περσῶν στρατηγοὶ νύκτωρ ἄρδην αὐτοὺς ἠφάνισαν. ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτραι τινὰ προσχώματι συμπληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς σχῆμα ἐπέθηκαν τείχος καὶ τὸ τῆς Ἀναϊτιδος καὶ τῶν συμβῶμων θεῶν ἱερὸν ἰδρύσαντο, Ὁμανοῦ καὶ Ἀναδάτου Περσικῶν δαιμόνων, ἀπέδειξάν τε πανήγυριν κατ' ἔτος ἱεράν, τὰ Σάκαια, ἣν μέχρι νῦν ἐπιτελοῦσιν οἱ τὰ Ζήλα ἔχοντες· οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸν τόπον· ἔστι δὲ ἱεροδούλων πόλισμα τὸ πλεόν· Πομπήιος δὲ προσθεῖς χώραν ἀξιόλογον καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ συνοικίσας εἰς τὸ τείχος μίαν τῶν πόλεων ἀπέφηνεν ὣν διέταξε μετὰ τὴν Μιθριδάτου κατάλυσιν·

5. Οἱ μὲν [οὖν] οὕτω λέγουσι περὶ τῶν Σακῶν, οἱ δ' ὅτι Κύρος ἐπιστρατεύσας τοῖς Σάκαις ἠττηθεὶς τῇ μάχῃ φεύγει, στρατοπεδευσάμενος δ' ἐν ᾧ χωρίῳ τὰς παρασκευὰς ἀπολεοῖ· πει πλήρεις ἀφθονίας ἀπάσης καὶ μάλιστα οἴνου, διαναπαύσας μικρὰ τὴν στρατιάν, ἤλαυνεν ἀφ' ἐσπέρας ὡς φεύγων, πλήρεις ἀφελὲς τὰς σκηνάς· προελθὼν δ' ὅσον ἐδόκει συμφέρειν ἰδρύθη· ἐπιόντες δ' ἐκεῖνοι καὶ καταλαβόντες ἔρημον ἀνδρῶν τὸ στρατόπεδον τῶν δὲ πρὸς ἀπόλαυσιν μεστὸν, ἀνέδην ἐνεπίμπλαντο· ὁ δ' ὑποστρέψας ἐξοίνους κατέλαβε καὶ παραπλήγας, ὥσθ' οἱ μὲν ἐν κάρῳ κείμενοι καὶ ὕπνῳ κατεκόπτοντο, οἱ δ' ὀρχούμενοι καὶ βακχεύοντες γυμνοὶ περιέπιπτον τοῖς τῶν πολεμίων ὅπλοις. ὀλίγου δ' ἀπώλοντο ἅπαντες. ὁ δὲ θεῖον νομίσας τὸ εὐτύχημα, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνιερώσας τῇ πατρίῳ θεῷ προσηγόρευσε Σάκαια· ὅπου δ' ἂν ἦ τῆς θεοῦ ταύτης ἱερὸν, ἐν ταῦθα νομίζεται καὶ ἡ τῶν Σακαίων ἐορτὴ βακχεῖα τις μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ, διεσκευασμένων σκυθιστί, πινόντων ἅμα καὶ πληκτιζομένων πρὸς ἀλλήλους ἅμα τε καὶ τὰς συμπινοῦσας γυναικάς.

XI 8, 4—5

(Meineke, II. 42 718—20, Tardieu, II. 42 427—8)

մոտ՝ վոր այժմ կոչվում է Պոնտական Կապադովիա: Ավարից հետո խնջույքի հավաքված ժամանակ, այնտեղի պարսիկ զորավարները գիշերանց նրանց վրա հարձակում գործեցին և բնաջինջ կոտորեցին: Հետո նույն դաշտավայրում մի քարաժայռի շուրջը հողաթումբ բարձրացնելով՝ բլրաձև լցրեցին, պարիսպ կանգնեցրին և մի տաճար կառուցեցին Անահիտի և նրա հետ պաշտվող Ոման և Անադատ պարսկական աստվածների անվան, և կարգեցին Սակյան տարեկան նվիրական տոնը, վոր մինչև այժմ կատարում են Զելայի բնակիչները. (այդպես է կոչվում այդ վայրը). յերկար ժամանակ հիերոդուլներին* փոքր քաղաք էր. Պոմպեոսը կցելով նրան ընդարձակ հողեր և նրանց բնակիչներին տեղավորելով նրա պարիսպներում, ստեղծեց մեկն այն քաղաքներից, վոր վորոշել էր իմանել Մհերդատի անկումից հետո:

5. Այսպես են պատմում վրձանք Սակյան տներին մասին. ուրիշներ ել թե Կյուրոսը արշավելով Սակերի դեմ, հաղթվեց պատերազմի մեջ և փախավ. նա բանակ դրավ մի վայրում, ուր պատրաստել և թողել էր մեծաքանակ պաշարեղեն և մանավանդ գինի: Մի քիչ բանակին հանգիստ տալուց հետո, յերեկոյին իրրե փախստական հեռացավ, վրանները ամբողջապես թողած. առաջանալով այնքան, վոր համարեց թե բավական է, կանգ առավ: Սակերը արշավելով նրանց յետևից և գրավելով մարդկանցից թափուր, բայց բարիքներով լի բանակատեղին, կերան անհադուրդ: Կյուրոսը յետ դարձավ, բռնեց նրանց հարբած ու թմրած, այնպես վոր վրձանք թմրած ընկած և կամ քնի մեջ կոտորվեցին, վրձանք պարելիս և մերկ Բագոսական զեդխուլթյան մեջ շրջապատվեցին զինված թշամիներեց: Գրեթե բոլորը կոտորվեցին: Կյուրոս այս հաջողութունը համարելով աստվածային, այդ նույն որը սրբազործեց և հայրենի աստվածուհու անունով կոչեց Սակյան: Ուր վոր այս աստվածուհու անունով տաճար կա, այնտեղ սովորութուն է Սակյան տոնն ել տոնելու, վոր Բագոսական մի տոն է և սևում է մի որ ու մի գիշեր. հագնվում են սկիւթական ձևով, խմում են միասին և զրգոում են իրար և իրենց խրախճանակից կանանց:

Βαβυλωνίαν, εἶτα ἐκδιδόντες εἰς τὴν κατὰ Πέρσας θάλατταν, ὃ
τε Εὐφράτης καὶ Τίγρις. ἔστι δὲ καὶ μεῖζων ὁ Εὐφράτης καὶ
πλείω διέξεισι χώραν σκολιῷ τῷ ρεῖθρῳ, τὰς πηγὰς ἔχων ἐν
τῷ προσβορείῳ μέρει τοῦ Ταύρου, ῥέων δ' ἐπὶ δύοσιν διὰ τῆς
'Αρμενίας τῆς μεγάλης καλουμένης μέχρι τῆς μικρᾶς, ἐν δε-
ξιᾷ ἔχων ταύτην ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὴν 'Ακισσηνὴν· εἴτ' ἐπι-
στρέφει πρὸς νότον, συνάπτει δὲ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῖς Καπ-
παδόκων ὁρίοις· δεξιᾷ δὲ ταῦτα ἀφείς καὶ τὰ τῶν Κομμαγε-
νῶν, ἀριστερᾷ δὲ τὴν 'Ακισσηνὴν καὶ Σωφηνὴν τῆς μεγάλης
'Αρμενίας πρόεισιν ἐπὶ τὴν Συρίαν καὶ λαμβάνει πάλιν ἄλλην
ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον. ὁ
δὲ Τίγρις ἐκ τοῦ νοτίου μέρους τοῦ αὐτοῦ ὄρους ἐνεχθεὶς ἐπὶ
τὴν Σελεύκειαν συνάπτει τῷ Εὐφράτῃ πλησίον καὶ ποιεῖ τὴν
Μεσοποταμίαν πρὸς αὐτόν, εἴτ' ἐκδίδωσι καὶ αὐτὸς εἰς τὸν
αὐτὸν κόλπον. διέχουσι δὲ ἀλλήλων αἱ πηγαὶ τοῦ τε Εὐφρά-
του καὶ τοῦ Τίγριος περὶ δισχιλίους καὶ πεντακασίους στα-
δίους.

4. Ἀπὸ δ' οὖν τοῦ Ταύρου πρὸς ἄρκτον ἀποσχίδες πολ-
λαὶ γεγόνασι, μία μὲν ἡ τοῦ καλουμένου Ἀντιταύρου· καὶ γὰρ
ἐνταῦθα οὕτως ὠνομάζετο ὁ τὴν Σωφηνὴν ἀπολαμβάνων ἐν
αὐλῶνι μεταξὺ κειμένη αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ταύρου. πέραν δὲ
τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν ἐφεξῆς τῷ Ἀντι-
ταύρῳ πρὸς ἄρκτον ἐπεκτείνεται μέγα ὄρος καὶ πολυσχιδές·
καλοῦσι δὲ τὸ μὲν αὐτοῦ Παρυάδρην τὸ δὲ Μοσχικὰ ὄρη τὸ
δ' ἄλλοις ὀνόμασι ταῦτα δ' ἀπολαμβάνει τὴν Ἀρμενίαν ὅλην
μέχρι Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν. εἰτ' ἄλλ' ἐπανίσταται πρὸς ἔω,
τὰ ὑπερκείμενα τῆς Κασπίας θαλάττης μέχρι Μηδίας τῆς τε
Ἀτροπατίου καὶ τῆς μεγάλης· καλοῦσι δὲ καὶ ταῦτα τὰ μέρη
πάντα τῶν ὀρῶν Παραχοάδραν καὶ τὰ μέχρι τῶν Κασπίων
φυλῶν καὶ ἐπέκεινα ἔτι πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς τὰ συνάπτοντα
τῇ Ἀρίᾳ. τὰ μὲν δὴ πρόσβορρα ὄρη οὕτω καλοῦσι, τὰ δὲ νό-
τια τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Κορμα-
γενῆς πρὸς ἔω τείνοντα κατ' ἀρχὰς μὲν αὐτὸ τοῦτο καλεῖται

մոտ, հետո թափվում Դարսից ծովը. սրանք են Յեփրատն
ու Տիգրիսը:

Այս յեկեղեցից մեծագուշան ե Յեփրատը, վոր անցնում ե յերկրի մեծ մասով՝ վորորապտուշտ հոսանքով, սկիզբ առնելով Տավրոսի հյուսիսային մասում, հոսելով դեպի արևմուտք՝ Մեծ կոչված Հայաստանի միջով՝ մինչև Փոքր Հայք, աջում ունենալով այս յեկիրը, իսկ ձախում Եկեղիքը։ Այստեղից դառնում ե դեպի հարավ, և այս պտուշտի ժամանակ հասնում ե Կապադովկիայի սահմանները. աջում թողնելով Կապադովկիայի և Կոմմագենի սահմանները, ձախում Մեծ Հայաստանի Եկեղիքը, Ծոփքը, առաջանում ե դեպի Ասորիք և նոր պտուշտով հասնում ե Բաբելոն և Պարսից ծոց։ Իսկ Տիգրիսը նույն լեռնաշղթայի [=Տավրա-սի] հարավային կողմերից իջնելով Սեւեկեա, հասնում ե Յեփրատի մոտ և կազմում ե նրա հետ Միջագետքը, վորտեղից ինքն ել գնում թափվում ե նույն ծոցի մեջ։ Յեփրատի և Տիգրիսի հալունքները իրարից հեռու յեն շուրջ 2500 ստա-դիոն։

4. Տավրոսից դեպի հյուսիս մեկնում են բաղամթիվ ճյուղեր, վորոնցից մեկն է Անտիտավրոս կոչվածը: Այսպես է կոչված նրա համար՝ վոր իր և բուն Տավրոսի միջև գտնված հովտում անշատում է Ծոփքը: Յեփրատից այն կողմ, Փոքր-Հայքի մոտ, իբր շարունակություն Անտիտավրոսի, դեպի հյուսիս ձգվում է մի մեծ և բաղամճյուղ լեռնաշղթա: Սրանցից մին կոչվում է Պարիադրես, մյուսը Մոսքիկյան և մյուսն էլ ուրիշ անուններով: Սրանք բռնում են ամբողջ Հայաստանը մինչև Վրաստան և Աղվանք: Հետո բարձրանում է մի ուրիշ լեռնաեղբա, վոր գնում է դեպի արևելք, անցնում Կասպից ծովի վերևով՝ մինչև Մարաստան, թե Ատրոպատի Մառասանը և թե Մեծ Մառասանը: Լեռնաշղթայի ամբողջ այս մասը, ինչպես և մինչև Կասպից դռները և այնտեղից դեպի արևելք մինչև Արիա հասնող մասը կոչվում է Պարաքոթրաս: Այսպես են կոչվում Տավրոսի հյուսիսային լեռները. իսկ հարավայինը, Յեփրատից այն կողմ, Կապադովկիայից և Կոմագենից արևելք է տաքածվում, սկզբնական մասում կոչվում է Տավրոս, վոր բա-

5. Καθ' ἡμᾶς μὲν τοίνυν προσάρκτια ἂν εἴη τὰ ἔθνη ταῦτα, ἐπειδὴ καὶ ἐντὸς τοῦ Ταύρου, Ἐρατοσθένους δὲ πεποιημένος τὴν διαίρεσιν εἰς τὰ νότια μέρη καὶ τὰ προσάρκτια καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένας σφραγίδας, τὰς μὲν βορείους καλῶν τὰς δὲ νοτίους, ὅρια ἀποφαίνει τῶν κλιμάτων ἀμφοῖν τὰς Κασπίους πύλας· εἰκότως οὖν τὰ νοτιώτερα τῶν Κασπίων πυλῶν νότια ἂν ἀποφαίνοι, ὧν ἐστὶ καὶ ἡ Μηδία καὶ ἡ Ἀρμενία, τὰ δὲ βορειότερα πρόσβορρα, κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην διάταξιν τοῦτου συμβαίνοντος. τάχα δὲ οὐκ ἐπέβαλε τούτῳ, διότι ἔξω τοῦ Ταύρου πρὸς νότον οὐδέν ἐστιν οὔτε τῆς Ἀρμενίας μέρος οὔτε τῆς Μηδίας.

(Meineke, ll. 42 731—4, Tardieu, ll. 42 446—8)

1. Ἡ δὲ Μηδία δίχα διήρηται· καλοῦσι δὲ τὴν μὲν μεγάλην, ἧς μητρόπολις τὰ Ἐκβάτανα, μεγάλη πόλις καὶ τὸ βασιλῆιον ἔχουσα τῆς Μήδων ἀρχῆς· διατελοῦσι δὲ καὶ νῦν οἱ Παρθυαῖοι.

Նպատօրէն հետո՝ ավելի և ավելի սարածվելով՝ բաժնետէ-
նում և Զագրոսի լեռնազագաթը, վեր կազմում է Մարաս-
տանի և Բաբելոնի սահմանը. Զագրոսից հետո հաջորդում
են Նիււմայի և Պարալտակենի լեռները՝ Բաբելոնից վերև,
և Կոսսայան լեռները՝ Մարաստանից վերև: Սրանց միջև են
գտնվում Մարաստանը և Հայաստանը՝ վորոնք պարունա-
կում են շատ լեռներ, շատ լեռնազաշտեր, ինչպես և դաշ-
տավայրեր և մեծ հովիտներ, վորոնց մեջ բնակվում են
բազմաթիւ լեռնական և ավազակ մանր մունր ցեղեր: Ահա
թե ինչո՛ւ մենք Տավրոսից այս կողմ յեղած մասում չբխե-
թե Մարաստանը, ուր են Կոսսայան դռները, և թե Հայաս-
տանը:

5. Վորովհետև այս ժողովուրդները գտնվում են Տավրոսից այս կողմ, ուստի ըստ մեզ պատկանում են հյուսիսային Ասիային: Իսկ Երատոսթենեսն քաժանելով Ասիան հարավային և հյուսիսային մասերի, և, ինչպես ինքն է կոչում՝ հյուսիսային և հարավային սֆրագիդի*, յերկու կլիմաների սահմանն է դնում Կասպյան դռները: Ըստ այսմ, ինչ վոր Կասպյան դռներից հարավ է՝ հարավային է կոչում, ինչպիսի են Մարաստանն ու Հայաստանը, և ինչ վոր հյուսիս է՝ հյուսիսային է կոչում. վորովհետև այսպես թե այնպես դասավորելով իրերը՝ իրար համաձայն կգան: Հավանաբար Մեռասթենեսն չէր կշռել այն հանգամանքը, վոր թե Հայաստանի և թե Մարաստանի վնչ մի մասը Տավրոսից դուրս և նրա հարավային կողմը չի գտնվում:

Մարաստանը բաժանվում է յերկու մասի. մին կոչվում է Մեծ Մորաստան, զորի մայրաքաղաքն է Եկրատանը, մեծ քաղաք, ուր եր Մարաց Թագավորների պալատը: Այժմ ել

τούτω χρώμενοι βασιλείῳ, καὶ θερίζουσί γε ἐνταῦθα οἱ βασι-
 λείς· ψυχρὰ γὰρ ἡ Μηδία· τὸ δὲ χειμᾶδιόν ἐστιν αὐτοῖς ἐν
 Σελευκείᾳ τῇ ἐπὶ τῷ Τίγριδι πλησίον Βαβυλῶνος. ἡ δ' ἐτέρα με-
 ρὶς ἐστὶν ἡ Ἀτροπάτιος Μηδία· τοῦνομα δ' ἔσχεν ἀπὸ τοῦ
 ἡγεμόνος Ἀτροπάτου, ὃς ἐκώλυσεν ὑπὸ τοῖς Μακεδόσι γίνεσ-
 θαι καὶ ταύτην μέρος οὔσαν μεγάλης Μηδίας· καὶ δὴ καὶ βασιλεὺς
 ἀναγορευθεὶς ἰδίᾳ συνέταξε καθ' αὐτὴν τὴν χώραν ταύτην,
 καὶ ἡ διαδοχὴ σώζεται μέχρι νῦν ἐξ ἐκείνου, πρὸς τε τοὺς
 Ἀρμενίων βασιλέας ποιησάμενων ἐπιγαμίας τῶν ὕστερον καὶ
 Σύρων καὶ μετὰ ταῦτα Παρθυαίων. κεῖται δὲ ἡ χώρα τῇ μὲν
 Ἀρμενίᾳ πρὸς ἑω τῇ δὲ μεγάλῃ Μηδίᾳ πρὸς δύοσιν, πρὸς ἄρκ-
 τον δ' ἀμφοτέραις· τοῖς δὲ περὶ τὸν μυχὸν τῆς Ὑρκανίας θα-
 λάττης καὶ τῇ Ματιανῇ ἀπὸ νότου παράκειται. ἐστὶ δ' οὐ μι-
 κρὰ κατὰ τὴν δύναμιν, ὥς φησιν Ἀπολλωνίδης, ἥ γε καὶ κατὰ
 μυρίους ἱππέας δύναται παρέχεσθαι, πεζῶν δὲ τέτταρας μυριά-
 δας. λίμνην δ' ἔχει τὴν Σπαῦταν, ἐν ἣ ἄλλες ἐπανθούσιντες πῆτ-
 τονται· εἰσὶ δὲ κνησιμῶδεις καὶ ἐπαλγεῖς· ἔλαιον δὲ τοῦ πάθους
 ἄκος, ὕδωρ δὲ γλυκὺ τοῖς καπυρωθεῖσιν ἱματίοις, εἴ τις κατ'
 ἄνοιαν βάψειεν εἰς αὐτὴν πλύσεως χάριν. ἔχουσι δ' ἰσχυροὺς
 γείτονας τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Παρθυαίους, ὅφ' ὧν περι-
 κόπτονται πολλάκις· ἀντέχουσι δ' ὅμως καὶ ἀπολαμβάνουσι τὰ
 ἀφαιρεθέντα, καθάπερ τὴν Συμβάκην ἀπέλαβον παρὰ τῶν Ἀρ-
 μενίων ὑπὸ Ῥωμαίοις γεγονότων, καὶ αὐτοὶ προσελγνύθασιν τῇ
 φιλίᾳ τῇ πρὸς Καίσαρα· θεραπεύουσι δ' ἅμα καὶ τοὺς Παρ-
 θυαίους.

3. Βασιλείον δ' αὐτῶν θερυνὸν μὲν ἐν πεδίῳ ἰδρυμένον Ἰά-
 ζακα, [χειμερινὸν δὲ] ἐν φρουρίῳ ἐρυμνῷ· Ουέρα, ὅπερ Ἀντώ-
 νιος ἐπολιόρησε κατὰ τὴν ἐπὶ Παρθυαίους στρατείαν. διέχει
 δὲ τοῦτο τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ τοῦ ὀρίζοντος τὴν τε Ἀρμενίαν
 καὶ τὴν Ἀτροπατηνὴν σταδίους δισχιλίους καὶ τετρακοσίους,
 ὥς φησιν ὁ Δέλλιος ὁ τοῦ Ἀντωνίου φίλος, συγγράψας τὴν

Φαρθλῆνερը շարունակում են գործածել իբրև մայրաքաղաք։
 Թագավորները այնտեղ են անցկացնում ամառը, վերովհե-
 տե Մարաստանը ցուրտ է. իսկ նրանց ձմեռանոցը գտնու-
 ւում է Սեւեղի ափում, վոր Տիգրիսի վրա է, Բարեկոնի մո-
 տիկ։ Մյուս մասն է Ատրոպատյան Մարաստանը, վոր իր
 անունը առնում է առաջնորդ Ատրոպատեսից. սա յե վոր
 չթողեց, վորպեսզի այս յերկիր՝ վոր Մեծ Մարաստանի մասն
 էր, ընկնի Մակեդոնացոց իշխանարյան տակ։

Իրեն թագավոր հայտարարելով, յերկիրը անկախ դարձը-
 րեց, և իր հաջորդությունը շարունակվում է մինչև այժմ,
 իր ժառանգորդները՝ Հայոց, Ասորոց ու Պարթևաց թա-
 գուհիների հետ կնքած խնամությամբ։ Յերկիրը գտնվում է
 արևելքից՝ Հայաստանի (= Ասրապատեն) մոտ, արևմուտքից՝
 Մեծ Մարաստանի, իսկ հյուսիսից՝ այս յերկու յերկրների
 մոտ. հարավից գտնվում է Վրկանաց ծովը խորքի շուրջը
 գտնված յերկրների և Մատիանեյի [իմա՝ Կասպիան] մոտ։
 Զինվորական ուժը փոքր չէ, և, ինչպես ասում է Ապոլլո-
 նիդես, կարող է հանել 10,000 ձիավոր և 40,000 հետևակ։
 Ունի մի լիճ, վոր կոչվում է Սպաւտան [իմա՝ Կապուսան],
 վորի մեջ կազմվում են աղի խավեր. սրանք քոր ածող և
 կակծեցնող են։ Այս ցավերի դարմանը ձեթն է, ինչպես
 քաղցր ջուրը այն շորերի համար, վոր մեկը լվալու նպա-
 տակով անգիրտությամբ նրա մեջ մխրճելով խանձի։ Ասրա-
 պատենը ունի յերկու գորավոր հարևան. սրանք են Հայերն
 ու Պարթևները, վորոնք շատ անգամ խլել են նրա հողերը։
 Այնու ամենայնիվ նա դիմադրում է նրանց և յետ առնում
 զրաված հողերը, ինչպես խլեց Սիմրակեն՝ Հռովմայեցոց
 հպատակած Հայերից, և դիմելով Կեսարի բարեկամության,
 Պարթևների հետ ել միաժամանակ հաշտ ապրեցին։

3. Ասրապատենի քաղաքների ամառնային պալատը
 գտնվում է Գադաղա [= Գանձակ] քաղաքում, վոր շինված է
 դաշտավայրի մեջ, իսկ ձմեռնայինը՝ Վերա անուր բերդա-
 քաղաքում, վոր Անտոնիոսը պաշարեց Պարթևաց արշա-
 վանքին։ Այս քաղաքը 2400 ստադիոն հեռու է Արաքս գե-
 տից, վոր բաժանում է Հայաստանը Ատրոպատենից, ինչ-
 պես ասում է Դեյլիոս՝ Անտոնիոսի բարեկամը, վոր նկա-

ἐπὶ Παρθυαίους αὐτοῦ στρατεῖαν ἐν ἣ παρὴν καὶ αὐτὸς ἡγε-
μονίαν ἔχων. ἔστι δὲ τῆς χώρας ταύτης τὰ μὲν ἄλλα εὐδαίμο-
να χωρία, ἡ δὲ προσάρκτιος ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα καὶ ψυχρά,
Καδουσίων κατοικία τῶν ὀρεινῶν καὶ Ἀμάρδων καὶ Ταπύρων
καὶ Κυρτίων καὶ ἄλλων τοιούτων, οἱ μετανάσται εἰσὶ καὶ λησ-
τρικοί. καὶ γὰρ ὁ Ζάγρος καὶ ὁ Νιφάτης κατεσπαρμένα ἔχου-
σι τὰ ἔθνη ταῦτα, καὶ οἱ ἐν τῇ Περσίδι Κύρτιοι καὶ Μάρδοι
(καὶ γὰρ οὕτω λέγονται οἱ Ἀμαρδοί) καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ
μέχρι νῦν ὁμωνύμως προσαγορευόμενοι τῆς αὐτῆς εἰσὶν ἰδέας.

4. Οἱ δ' οὖν Καδούσιοι πλήθει τῷ πεζῷ μικρὸν ἀπολεί-
πονται τῶν Ἀριανῶν, ἀκοντισταὶ δ' εἰσὶν ἄριστοι, ἐν δὲ τοῖς
τραχέσιν ἀνθ' ἱππέων πεζοὶ διαμάχονται. Ἀντωνίῳ δὲ χαλεπὴν
τὴν στρατεῖαν ἐποίησεν οὐχ ἡ τῆς χώρας φύσις, ἀλλ' ὁ τῶν
ὁδῶν ἡγεμών, ὁ τῶν Ἀρμενίων βασιλεὺς Ἀρταουάσδης, ὃν
εἰκὴ ἐκεῖνος ἐπιβουλεύοντα αὐτῷ σύμβουλον ἐποιεῖτο καὶ κύριον
τῆς περὶ τοῦ πολέμου γνώμης· ἐτιμωρήσατο μὲν οὖν αὐτόν,
ἀλλ' ὁψέ, ἡνίκα πολλῶν αἵτιος κατέστη κακῶν Ῥωμαίοις καὶ
αὐτὸς καὶ ἐκεῖνος, ὅστις τὴν ἀπὸ τοῦ Ζεύγματος ὁδὸν τοῦ
κατὰ τὸν Εὐφράτην μέχρι τοῦ ἀψασθαι τῆς Ἀτροπατηνῆς ὀκ-
τακισχιλίων σταδίων ἐποίησε, πλέον ἢ διπλασίαν τῆς εὐθείας
διὰ ὁρῶν καὶ ἀνοδιῶν καὶ κυκλοπορίας.

XI 13, 1—4

(Meineke, II. 42 734—6, Tardieu, II. 42 449—51)

41

...πρὸς δύοσιν δὲ τοῖς Ἀτροπατίοις καὶ τῶν Ἀρμενίων
τισίν.

XI 13, 6

(Meineke, II. 42 737, Tardieu, II. 42 452)

42

Ἡ πολλὴ μὲν οὖν ὑψηλὴ ἔστι καὶ ψυχρά· τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ
ὑπερκείμενα τῶν Ἐκβατάνων ὄρη καὶ τὰ περὶ τὰς Ῥάγας καὶ

ρωγρέβης ἡρῶα ἀρζαυλάνքը Պարթևաց դեմ, ուր ներկա յեր-
նակ ինքը և մասնակցեց իբր զորավար: Այս յերկիրը ուրիշ-
ներից ավելի փարթամ է, հյուսիսային մասը լեռնային,
կոշտ և ցուրտ է, ուր բնակվում են լեռնական կադուսիներ-
ը, Ամարդները, Տապիրները, Կիւրտիները և այլն, վորոնք
տարաբնակ են և ավազակ: Արդարև Զաքրոսը և Նպատը
բռնված են այս ժողովուրդներիով, և Պարսկաստանի Կիւր-
տիները և Մարդերը (սրանք կոչվում են նաև Ամարդներ),
ինչպես և Հայաստանիները, վորոնք մինչև այժմ նույն
անունով են կոչվում, նույն ցեղից են:

4. Կադուսիները ունին Արիաններից քիչ պակաս հե-
տևակ զորք, վորոնք ընտիր նետածիգ են, և քարքարոտ
վայրերում իրենց ձիավորը հետի է կռվում: Յերբ Անտո-
նիոսի արշավանքին ձախողութուն պատահեց, դրա պատ-
ճառը յերկրի բնությունը չէր, այլ նրա ճանապարհի ուղե-
ցույց՝ Հայոց թագավոր Արտավազդը, վորին նա հանգեստ
էրեն խորհրդատու և պատերազմի ծրագրին հաղորդակից
դարձրեց, մինչդեռ նա իր դեմ դավաճանում էր: Անտոնիոսը
նրանից վրեժ լուծեց, բայց շատ ուշ, յերբ Հռովմայեցիք
շատ չարիքներ էյին կրել, վորոնց պատճառն էյին այս
Արտավազդը և նա, վոր Յեփրատի վրա՝ Զեզմայից մինչև
Ատրոպատեն բերելու համար 8000 ստադիոն ճանապարհ
անել տվեց, ուղիղ ճամապարհի կրկնակիից ավելին, լեռնե-
րով ու անանցանելի վայրերով ու կեռամաններով:

41.

[Խոսելով Մեծ Մարաստանի սահմանների մասին, ասում
է թե]

...արևմուտքից սահմանակից է Ատրոպատենին և Հա-
յաստանի մի մասին:

42

Մեծ Մարաստանը մեծ մասամբ բարձր է և ցուրտ. այս-
պես Եփրատանի վերև յեղած բարձունքները և Ռադայի շուր-

τὰς Κασπίους πύλας καὶ καθόλου τὰ προσάρκτια μέρη τὰ ἐντεῦθεν μέχρι πρὸς τὴν Ματιανὴν καὶ τὴν Ἀρμενίαν. ἡ δ' ὑπὸ ταῖς Κασπίαις πύλαις ἐν ταπεινοῖς ἐδάφεσι καὶ κοίλοις οὖσα εὐδαίμων σφόδρα ἐστὶ καὶ páμφορος πλὴν ἐλαίας· εἰ δὲ καὶ φύεται πού, ἀλιπὴς τέ ἐστὶ καὶ ξηρά· ἱππόβοτος δὲ καὶ αὕτη ἐστὶ διαφερόντως καὶ ἡ Ἀρμενία· καλεῖται δὲ τις καὶ λειμὼν ἱππόβοτος, ὃν καὶ διεξίσιν οἱ ἐκ τῆς Περσίδος καὶ Βαβυλῶνος εἰς Κασπίους πύλας ὁδεύοντες, ἐν ᾧ πάντε μυριάδας ἱππων θηλείων νέμεσθαι φασιν ἐπὶ τῶν Περσῶν, εἶναι δὲ τὰς ἀγέλας ταύτας βασιλικὰς τοὺς δὲ Νησαίους ἱππους, οἷς ἐχρῶντο οἱ βασιλεῖς ἀρίστοις οὖσι καὶ μεγίστοις, οἱ μὲν ἐνθιένδε λέγουσι τὸ γένος, οἱ δ' ἐξ Ἀρμενίας· ἰδιόμορφοι δὲ εἰσιν, ὥσπερ καὶ οἱ Παρθιοὶ λεγόμενοι νῦν, παρὰ τοὺς Ἑλλαδικοὺς καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρ' ἡμῖν.

XI 13, 7

(Meineke, II. 47 737, Tardieu, II. 47 453)

43

Ἔθνη δὲ τὰ πολλὰ μὲν τὰ αὐτὰ τούτοις τε καὶ τοῖς Ἀρμενίοις διὰ τὸ καὶ τὴν χώραν παραπλησίαν εἶναι. τοὺς μάλιστα Μήδους ἀρχηγέτας εἶναι φασὶ καὶ τούτοις καὶ ἔτι πρότερον Πέρσαις τοῖς ἔχουσιν αὐτοὺς καὶ διαδεξαμένοις τὴν τῆς Ἀσίας ἐξουσίαν. ἡ γὰρ νῦν λεγομένη Περσικὴ στολὴ καὶ ὁ τῆς τοξικῆς καὶ ἱππικῆς ζῆλος καὶ ἡ περὶ τοὺς βασιλεῖς θεραπεία καὶ κόσμος καὶ σεβασμὸς θεοπρεπὴς παρὰ τῶν ἀρχομένων εἰς τοὺς Πέρσας παρὰ Μήδων ἀφίεται. καὶ ὅτι τοῦτ' ἀληθὲς ἐκ τῆς ἐσθιῆτος μάλιστα δηλόν· τίς γάρ τις καὶ κίταρις καὶ πῖλος καὶ χειριδῶτοι χιτῶνες καὶ ἀναξυρίδες ἐν μὲν τοῖς φυλοῖς τόποις καὶ προσβόρροις ἐπιτήδεια ἐστὶ φορήματα, οἷοι εἰσιν οἱ Μηδοὶ, ἐν δὲ τοῖς νοτίοις ἡμισυ· οἱ δὲ Πέρσαις τὴν πλείστην οἰκῆσιν ἐπὶ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ κέκτηνται, μεσημβρινώτεροι καὶ Βαβυλωνίων ὄντες καὶ Σουσίων μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τὴν τῶν Μήδων προσεκλήσαντό τινα καὶ τῶν προσ-

ջը և Կասպյան դռների և ամբողջ հյուսիսային մասերը՝ սկսած այս կիսքից մինչև Մաուրան և Հայաստան։ Կասպյան դռներից ներքև՝ ցածր հողեր և ձորեր կան, վրոնք շատ փարթամ և ամենաբեր են, բացի ձիթենուց։ Տեղ տեղ ձիթենի էլ և աճում, բայց պարարտ չեն և չոր են։ Մաուրասանի այս մասը, ինչպես և Հայաստանը ձիաբուծություն համար հատկապես հարուստ է արոսներով։ Կա մի մարզագետներն, վոր կոչվում է Հիպոբոտոս, վոր կարում և Պարսկաստանից և Բաբելոնից Կասպյան դռները գնացող ճանապարհը, և վորի մեջ՝ ասում են թե 50,000 զամբիկ էր արածում Պարսից իսխանաբյան ժամանակ։ Ասում են նաև թե այս երամակները արքայական էյրն և այն նեսեական ձիերը, վոր Պարսից թագավորները գործ էյրն ածում՝ նրանց ազնվություն և մեծություն պատճառով, դուրս էյրն դալիս այդ յերամակներից և կամ Հայաստանից։ Սրանք առանձին ձև ունին և ինչպես այժմ Պարթևական կոչված ձիերը, տարբեր են Հունական և մեզ մոտ յեղած այլ սեսակի ձիերից։

43

Մաուրաց սովորություններից շատերը նույն են Հայոց հետ, վորովհետև յերկիրն էլ բավական նման է։ Ասում են սակայն թե Մարերն են յեղել առաջնորդները (իշխողները) Հայոց, ինչպես նաև Պարսից, վրոնք նվաճեցին նրանց և ժառանգեցին նրանց գերիշխանությունը Ասիայում։ Ըստ այսմ այժմ պարսկական կոչված յերկար զգեստը և նետաձգություն ու ձիավարության տեսչը, թագավորների շուքն ու պերճությունը և հպատակների աստուածաշուք մեծաբանքը Մարերից են Պարսիկներին անցել։ Այսպես հագուստեղենի մեծագույն մասը հայտնապես, ինչպես ապարոշը (տիրաբ), խույրը (կիտարիս), թաղիքե գլխարկը (պիլոս), յերկար թևերով վերարկուները և լայն տափառները, վորոնք ցուրտ և հյուսիսային յերկիրներին համար զգեստներ են, ինչպես և Մարաստանը, և վոչ բնավ հարավայիններին։ Իսկ Պարսիկները բնակվում են մեծ մասամբ Երկրյան ծովի յեզերքը և ավելի հարավ են քան Բաբելոնը և Շոշը։ Յեղ Մարաց անկումից հետո ձեռք բերին նաև Մարաս-

απτομένων Μηδία. ἀλλ' οὕτως ἐφάνη σεμνὰ καὶ τοῦ βασι-
 κού προσχήματος οἰκεία τὰ ἔθνη τοῖς νικήσασιν τὰ τῶν νικη-
 θέντων, ὥστ' ἀντὶ γυμνητῶν καὶ ψιλῶν θηλυστολεῖν ὑπέμειναν,
 καὶ ἀτρηφεῖς εἶναι τοῖς σκεπάσμασι.

10. Τινὲς δὲ Μήδειαν καταδείξαι τὴν ἐσθῆτα ταύτην φα-
 σὶ δυναστεύσασαν ἐν τοῖς τόποις, καθάπερ καὶ Ἰάσονα, καὶ
 ἐπικρυπτομένην τὴν ὄψιν ὅτε ἀντὶ τοῦ βασιλέως ἐξίει τοῦ μὲν
 [οὔν] Ἰάσονος ὑπομνήματα εἶναι τὰ Ἰασόνια ἡρώα τιμώμενα
 σφόδρα ὑπὸ τῶν βαρβάρων (ἔστι δὲ καὶ ὅρος μέγα ὑπὲρ τῶν
 Κασπίων πυλῶν ἐν ἀριστερᾷ καλούμενον Ἰασόνιον), τῆς δὲ
 Μηδείας τὴν ἐσθῆτα καὶ τοῦνομα τῆς χώρας. λέγεται δὲ καὶ
 Μῆδος υἱὸς αὐτῆς διαδέξασθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν χώραν ἐπώ-
 νυμον αὐτοῦ καταλιπεῖν. ὁμολογεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ κατὰ τὴν
 Ἀρμενίαν Ἰασόνια καὶ τὸ τῆς χώρας ὄνομα καὶ ἄλλα πλείω
 περὶ ὧν ἐροῦμεν.

XI 13, 9—10

(Meineke, II. 42 738—9, Tardieu, II. 42 454—5)

44

1. Τῆς δ' Ἀρμενίας τὰ μὲν νότια προβέβληται τὸν Ταῦρον,
 διείργοντα αὐτὴν ἀφ' ὅλης τῆς μεταξὺ Εὐφράτου καὶ τοῦ
 Τύγριος, ἣν Μεσοποταμίαν καλοῦσι, τὰ δὲ ἑσθινὰ τῇ Μηδίᾳ
 συνάπτει τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ Ἀτροπατηνῇ· προσάρκτια δὲ ἐστὶ
 τὰ ὑπερκείμενα τῆς Κασπίας θαλάττης ὄρη τὰ τοῦ Παραχρά-
 θρα καὶ Ἀλβανοὶ καὶ Ἰβηρες καὶ ὁ Καύκασος ἐγκυκλούμε-
 νος τὰ ἔθνη ταῦτα καὶ συνάπτων τοῖς Ἀρμενίοις, συνάπτων
 δὲ καὶ τοῖς Μοσχικοῖς ὄρεσι καὶ Κολχικοῖς μέχρι τῶν καλου-
 μένων Τιβαρανῶν· ἀπὸ δὲ τῆς ἐσπέρας ταυτῆς ἐστὶ τὰ ἔθνη
 καὶ ὁ Παρυάδρης καὶ ὁ Σκυδίσσης μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας
 καὶ τῆς τοῦ Εὐφράτου ποταμίας, ἣ διείργει τὴν Ἀρμενίαν
 ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Κομμαγενῆς.

2. Ὁ γὰρ Εὐφράτης ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ταύ-
 ρου τὰς ἀρχὰς ἔχων τὸ μὲν πρῶτον βεῖ πρὸς δύσιν διὰ τῆς
 Ἀρμενίας, εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον καὶ διακόπτει τὸν Ταύ-
 ρον μεταξὺ πῶν Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδόκων καὶ Κομμαγε-
 νῶν, ἐκπεσὼν δ' ἐξω καὶ γεγόνεμος κατὰ τὴν Συρίαν ἐπιστρέ-

πώσιν ἡμῶν ἡμεῖς ἀποφασίζομεν· Ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς ἀποφασίζομεν
 ὅτι τὸν Εὐφράτην ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ταύρου
 ἀρχὰς ἔχων τὸ μὲν πρῶτον βεῖ πρὸς δύσιν διὰ τῆς
 Ἀρμενίας, εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον καὶ διακόπτει τὸν Ταύ-
 ρον μεταξὺ πῶν Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδόκων καὶ Κομμαγε-
 νῶν, ἐκπεσὼν δ' ἐξω καὶ γεγόνεμος κατὰ τὴν Συρίαν ἐπιστρέ-

10. Ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς ἀποφασίζομεν· Ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς ἀποφασίζομεν
 ὅτι τὸν Εὐφράτην ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ταύρου
 ἀρχὰς ἔχων τὸ μὲν πρῶτον βεῖ πρὸς δύσιν διὰ τῆς
 Ἀρμενίας, εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον καὶ διακόπτει τὸν Ταύ-
 ρον μεταξὺ πῶν Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδόκων καὶ Κομμαγε-
 νῶν, ἐκπεσὼν δ' ἐξω καὶ γεγόνεμος κατὰ τὴν Συρίαν ἐπιστρέ-

44

Ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς ἀποφασίζομεν· Ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς ἀποφασίζομεν
 ὅτι τὸν Εὐφράτην ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ταύρου
 ἀρχὰς ἔχων τὸ μὲν πρῶτον βεῖ πρὸς δύσιν διὰ τῆς
 Ἀρμενίας, εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον καὶ διακόπτει τὸν Ταύ-
 ρον μεταξὺ πῶν Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδόκων καὶ Κομμαγε-
 νῶν, ἐκπεσὼν δ' ἐξω καὶ γεγόνεμος κατὰ τὴν Συρίαν ἐπιστρέ-

2. Ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς ἀποφασίζομεν· Ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς ἀποφασίζομεν
 ὅτι τὸν Εὐφράτην ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ταύρου
 ἀρχὰς ἔχων τὸ μὲν πρῶτον βεῖ πρὸς δύσιν διὰ τῆς
 Ἀρμενίας, εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον καὶ διακόπτει τὸν Ταύ-
 ρον μεταξὺ πῶν Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδόκων καὶ Κομμαγε-
 νῶν, ἐκπεσὼν δ' ἐξω καὶ γεγόνεμος κατὰ τὴν Συρίαν ἐπιστρέ-

πειάν παρέχουσα· ἡ δὲ Χορζηνή καὶ Καμβυσσηνὴ προσβορρά-
ταται· εἰσι καὶ νιφόβολοι μάλιστα, συνάπτουσαι τοῖς Καυκασίοις
ὄρεσι καὶ τῇ Ἰβηρίᾳ καὶ τῇ Κολχίδι· ὅπου φασὶ κατὰ τὰς
ὑπερβολὰς τῶν ὄρων πολλάκις καὶ συνοδίας ὅλας τῶν [ἐμπ]όρων
ἐν τῇ χιόνι καταπίνεσθαι νιφετῶν γινομένων ἐπὶ πλέον· ἔχειν δὲ
καὶ βακτηρίας πρὸς τοὺς τοιούτους κινδύνους, [ἀς] παρεξάιρον-
τας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀναπνοῆς τε χάριν καὶ τοῦ διαμηνύειν
τοῖς ἐπιούσιν ὥστε βοηθείας τυγχάνειν, ἀνορύττεσθαι καὶ σώ-
ζεσθαι. ἐν δὲ τῇ χιόνι βώλους πήγνυσθαί φασι κοίλους, καὶ
τούτοις ἀπολαμβάνεσθαι χρηστὸν ὕδωρ. περισχισθέντων δὲ τῶν
χιτῶνων πίνεσθαι· καὶ ζῆα δὲ ἐν αὐτῇ γεννᾶσθαι· καλεῖ δὲ
σκώληκας Ἀπολλωνίδης, Θεοφάνης δὲ θρίπας· τὴν δὲ γένεσιν
τῶν ζῴων τοιαύτην εἰκάζουσιν οἶαν τὴν τῶν κωνόπων ἐκ τῆς
ἐν τοῖς μετάλλοις φλογὸς καὶ τοῦ ψεύδαλου.

5. Ἱστοροῦσι δὲ τὴν Ἀρμενίαν μικρὰν πρότερον οὖσαν αὐξήθῃναι διὰ τῶν περὶ Ἀρταξίαν καὶ Ζαριάδριν, οἱ πρότερον μὲν ἦσαν Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου στρατηγοί, βασιλεύσαντες δ' ὕστερον μετὰ τὴν ἐκείνου ἥτταν ὁ μὲν τῆς Σωφηνῆς καὶ τῆς Ἀκισηνῆς καὶ Ὀδομαντίδος καὶ ἄλλων τινῶν ὁ δὲ τῆς περὶ Ἀρτάξατα, συνηῤῃσαν ἐκ τῶν περικειμένων ἐθνῶν απο- τεμόμενοι μέρη, ἐκ Μήδων μὲν τὴν τε Κασπιανὴν καὶ Φαυνί- τιν καὶ Βασροπέδαν, Ἰβήρων δὲ τὴν τε παρῳρειαν τοῦ Πα- ραδρόου καὶ τὴν Χορζηνήν καὶ Γωγαρηνήν, πέραν οὖσαν τοῦ Κύρου, Χαλύβων δὲ καὶ Μοσυνόικων Καρηνίτιν καὶ Δερζήνην, & τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ ἐστὶν ὅμορα ἣ καὶ μέρη αὐτῆς ἐστί, Κα- ταόνων δὲ Ἀκιλισηνήν καὶ τὴν περὶ τὸν Ἀντίταυρον, Σύρων δὲ Ταρωνίτιν, ὥστε πάντας ὁμογλώττους εἶναι.

6. Πόλεις δ' εἰσὶν τῆς Ἀρμενίας Ἀρτάξατά τε (ἦν καὶ Ἀρταξιάσατα καλοῦσιν, Ἀννίβα κτίσαντος Ἀρταξία τῷ βασιλεῖ) καὶ Ἀρξάτα, ἀμφοτέραι ἐπὶ τῷ Ἀράξῃ, ἡ μὲν Ἀρξάτα πρὸς τοῖς ὄροις τῆς Ἀτροπατίαις, ἡ δὲ Ἀρτάξατα πρὸς τῷ

Թայթում ե մեծաքանակ պատերազմական ձի: Խորձյան և
Կամբիւսենե՝ Հայաստանի ամենահյուսիսային գավառներն
են և շատ ձիւնառատ, վորովհետեւ մոտ են Կովկասյան լեռ-
ներին և Վրաստանին ու Կողքիսին: Այսպես վոր ասում են
թե հաճախ լեռնանցքներում և կիրճերում ամբողջ կարա-
վաններ ձյունի տակ են մնում բուքի ժամանակ:

Այսպիսի վտանգների համար նրանք ունենում են ձողեր, վոր բարձրացնում են վերև՝ շունչի անցք բանալու և նշան տալու համար անցորդներին, վորպես զի ոգնության հասնելին, ձյան տակից հանելին ու ազատելին: Ասում են թե ձյունի մեջ սառչելուց դատարկ գնդեր են ձևանում, վորոնք պարունակում են մաքուր ջուր. սրանց պատյանը կոտորում են ու խմում: Զյունի մեջ կան նաև անասնիկներ, վոր Ապոլլոնիդեսը կոչում է սկոլեքս (վորդ), իսկ Թեոփանեսը՝ Թրեփա (ցեղ): Այս անասնիկների ծնունդը նմանեցնում են այն ճանճիկներին, վորանք առաջ են գալիս բողից ու դադախից:

5. Պատմութիւնը ասում է, վոր Հայաստանը, Նախապէս փոքր, աճեց աշխուհետե Արտաշեսի և Զարեհի ձեռքով, վորոնք նախապէս Անտիոքոս մեծի զորավարներն էին, և նրա անկումից հետո՝ թագավորեցին, մեկը Ծովքի, Ալիսահեսի [ալղել Անթիսենա], Ողոմանտիդոսի [ալղել Ռումանդիսիդոսի] և այլ գավառների վրա, իսկ մյուսը Արտաշատի վրա։ Յերկուսն էլ մեծացան շրջակա ազգերից գրավելով զամազան գավառներ, Մարբրից՝ Կասպիանէն, Փավսիտիսը և Բասորոպետան, Վրացիներից՝ Պարիազրոս լեռն ստորոտի գավառները և խորզներն և Գուգարքը, վոր Կուրի մյուս կողմն է, խալիբներից և Մոսիւնոյկներից՝ Կարենիտին և Դերջանը, վորոնք Փոքր-Հայքի սահմանակից, թեև նրա մասերը չեն, Կատաոններից՝ Եկեղիքը և Անտիտավրոսի գավառը, Ասորիներից՝ Տարոնը, ախպէս վոր բոլորը միայնգու յեղան [ֆր. քաղւմ. «Այս միացման շնորհիւ այս յերկիրների բնակիչները այժմ խոսում են միևնույն լեզուն»]։

6. Հայաստանի քաղաքներն են Արտաշատ (վոր և կոչվում է Արտաշատ, հիմնված Աննիբալից՝ Արտաքսիա թագավորի համար) և Արքատ, յերկուսն էլ Արաքսի վրա, Արքատը Ստրոպատենի սահմանների մոտ, իսկ Արտաշատը՝

Ἀραξηνῶ πεδίῳ συνφικισμένη καλῶς καὶ βασιλείον οὔσα τῆς χώ-
ρας. κεῖται δ' ἐπὶ χερρονησιάζοντος ἀγκῶνος τὸ τεῖχος [ἔχουσα]
κύκλῳ προβεβλημένον τὸν ποταμὸν πλὴν τοῦ ἰσθμοῦ, τὸν ἰσ-
θμὸν δ' ἔχει τάφρῳ καὶ χάρακι κεκλεισμένον. οὐ πολὺ δ' ἄπω-
θεν τῆς πόλεως ἐστὶ τὰ Τιγράνου καὶ Ἀρτακουάσδου γαζοφυ-
λάκια, φρούρια ἐρυμνά, Βάβυρσά τε καὶ Ὀλανή· ἦν δὲ καὶ
ἄλλα ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ. Ἀρτάγειρα δὲ ἀπέστησε μὲν Ἀδων ὁ
φρούραρχος, ἐξεῖλον δ' οἱ Καίσαρος στρατηγοὶ πολιορκήσαντες
πολὺν χρόνον, καὶ τὰ τεῖχη περιεῖλον.

7. Ποταμοὶ δὲ πλείους μὲν εἰσὶν ἐν τῇ χώρᾳ, γνωριμώ-
τατοι δὲ Φάσις μὲν καὶ Λύκος εἰς τὴν Ποντικὴν ἐκπίπτοντες
θάλατταν (Ἐρατοσθένης δ' ἀντὶ τοῦ Λύκου τίθησι Θερμῶδον-
τα οὐκ εὖ), εἰς δὲ τὴν Κασπίαν Κύρος καὶ Ἀράξης· εἰς δὲ
τὴν Ἐρυθρὰν ὃ τε Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρις.

8. Εἰσὶ δὲ καὶ λίμναι κατὰ τὴν Ἀρμενίαν μεγάλαι, μία
μὲν ἡ Μαντιανή, Κυανὴ ἐρμηνευθεῖσα, μεγίστη, ὥς φασι. μετὰ
τὴν Μαιῶτιν, ἄλμυροῦ ὕδατος, διήκουσα μέχρι τῆς Ἀτροπατίας,
ἔχουσα καὶ ἀλοπήγρια· ἡ δὲ Ἀρσηνή, ἦν καὶ Θωπίτιν καλοῦ-
σιν· ἐστὶ δὲ νιτρίτις, τὰς δ' ἐσθῆτας ῥήττει καὶ διαξάινει· διὰ
δὲ τοῦτο καὶ ἄποτόν ἐστὶ τὸ ὕδωρ. φέρεται δὲ δι' αὐτῆς ὁ
Τίγρις ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Νιφάτην ὀρεινῆς ὀρμηθεὶς, ἄμικτον
φυλάττων τὸ ρεῦμα διὰ τὴν ὀξύτητα, ἀφ' οὗ καὶ τοῦνομα, Μή-
δων τίγριν καλοῦντων τὸ τόξευμα· καὶ οὗτος μὲν ἔχει πολυει-
δεῖς ἰχθυῖς, οἱ δὲ λιμναῖοι ἐνὸς εἶδους εἰσὶ· κατὰ δὲ τὸν μυ-
χὸν τῆς λίμνης εἰς βάρανθρον ἐμπεσὼν ὁ ποταμὸς καὶ πολὺν
τόπον ἐνεχθεὶς ὑπὸ γῆς ἀνατέλλει κατὰ τὴν Χαλωνίτιν· ἐκεῖ-
θεν δ' ἤδη πρὸς τὴν Ὠπιν καὶ τὸ τῆς Σεμυράμιδος καλούμε-
νον διατείχισμα ἐκείνός τε καταφέρεται τοὺς Γορδυαίους ἐν
δεξιᾷ ἀφίει καὶ τὴν Μεσοποταμίαν ὅλην, καὶ ὁ Εὐφράτης τοῦ-
ναντίον ἐν ἀριστερᾷ ἔχων τὴν αὐτὴν χώραν· πλησιάζαντες δὲ
ἀλλήλοις καὶ ποιήσαντες τὴν Μεσοποταμίαν ὁ μὲν διὰ Σελευ-
καίης φέρεται πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον, ὁ δὲ διὰ Βαβυλῶνος,
καθάπερ εἴρηται πού ἐν τοῖς πρὸς Ἐρατοσθένην καὶ Ἱππαρ-
χον λόγοις.

Արաքսն դաշտի մօտ, գեղեցիկ քաղաք, վոր և յերկրի
մայրաքաղաքն է: Շինված և գետի թևի ձևացած թերա-
կղզու վրա, վորի պարիսպները շուրջանակի պատում և գե-
տը՝ բացի պարանոցից, իսկ պարանոցը փակված և փոսով և
պատնեշով: Քաղաքից վոչ շատ հեռու գտնվում են Տիգրա-
նի և Արտավազդի գանձատները, անուրի ամրոցներ՝ Բա-
բելուս և Ուան: Կային նաև ուրիշ ամրացմեք Յեփրատի
վրա: Արտագերսը ապստամբեց բերդապահ Ադոնի անառ-
կոդարյամբ. Կայսերական զորավարները յերկար ժամա-
նակ պաշարելուց հետո գրավեցին և պարիսպները քանդեցին:

7. Շատ գետեր կան այս յերկրում. ամենից նշանավոր
են Փասիս և Լիկոս, վորոնք թափվում են Պոնտական ծովը
(Երատոսթենեսը Լիկոսի փոխարեն գնում և Թերմոդոնսը,
վոր հիշա չե), Կուր և Արաքս՝ Կասպից ծովը, Յեփրատ ու
Տիգրիս՝ Երեթրյան ծովը:

8. Հայաստանում կան նաև մեծ լճեր. սրանցից մեկն և
Մանտիանե (Թարգմանվում և Կապույտ), վոր, ինչպես
ասում են, Մայրտիսից հետո մեծագույնն և աղի լճերի
մեջ և տարածվում և մինչև Ատրոպատեն. ունի և աղահան-
քեր: Հետո Արսենե լիճը, վոր կոչվում և և Թուլիտիս [= Տասլ]-
պարունակում և բորակ, վորով շորեր են լվանում ու մաքրում.
բայց զրա համար ել շուրը խմելու չե: Տիգրիսը նպատ լե-
ռից իջնելով՝ կտրում անցնում և այս լիճը, առանց խոնքը-
վելու ջրերին՝ հոսանքի ուժգնության պատճառով, վորից
ել անել և իր անունը, բոս վտալ՝ մարերեն Տիգրիս նշա-
նակում և նետաձգություն: Տիգրիսը ունի բազմատեսակ
ձկներ, մինչդեռ լիճը միայն մի տեսակ: Լճի ծայրին, գետը
խորասուզվում և մի վճի մեջ և շատ տեղ անցնելով գետնի
տակից, Քալոնիտիսի առաջ դուրս և գալիս. այնտեղից ել
գնում և դեպի Ուրիս և Սեմիրամիդոս կոչված պարիսպը,
իջնում և դեպի Գորտիեն, աջում թողնելով ամբողջ Միջա-
գետքը, այն յերկիրը, վոր ընդհակառակը Յեփրատն ունի
ձախ կաղնում: Իրար մոտենալով և ձևացնելով Միջագետքը,
մեկը՝ Տիգրիս Սելեկիայով թափվում և Պարսից ծոցը, իսկ
մյուսը՝ Յեփրոսը Բաբելոնով, ինչպես ասել ենք Երատոս-
թենեսի և Հիպոկրեթոսի մասին խոսելիս:

9. Μέταλλα δ' ἐν μὲν τῇ Συσπριτίτιδι ἐστὶ χρυσοῦ κατὰ τὰ Κάβαλλα, ἐφ' ᾧ Μένωνα ἔπεμψεν Ἀλέξανδρος μετὰ στρατιωτῶν, ἀπήγγχθη δ' ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καὶ ἄλλα δ' ἐστὶ μέταλλα, καὶ δὴ τῆς σάνδικος καλουμένης, ἣν δὴ καὶ Ἀρμένιον καλοῦσι χρῶμα, ὅμοιον ἀλάχη. οὕτω δ' ἐστὶν ἱπποβότος σφόδρα ἡ χώρα καὶ οὐχ ἥττον τῆς Μηδίας, ὥστε οἱ Νησαῖοι ἵπποι καὶ ἐνταῦθα γίνονται, οἷσπερ οἱ Περσῶν βασιλεῖς ἐχρῶντο, καὶ ὁ σατράπης τῆς Ἀρμενίας τῷ Πέρσῃ κατ' ἔτος δισμυρίους πώλους τοῖς Μιθρακίνοις ἔπεμπεν. Ἀρταουάσδης δὲ Ἀντωνίῳ χωρὶς τῆς ἄλλης ἱππείας αὐτὴν τὴν κατὰφρακτον ἐξακισχίλιαν ἵππον ἐκτάξας ἐπέδειξεν, ἡμίκα εἰς τὴν Μηδίαν ἐνέβαλε σὺν αὐτῷ. ταύτης δὲ τῆς ἱππείας οὐ Μηδοὶ μόνοι καὶ Ἀρμένιοι ζηλωταὶ γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ Ἀλβανοί· καὶ γὰρ ἐκείνοι καταφράκτοις χρῶνται.

10. Τοῦ δὲ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως τῆς χώρας σημεῖον οὐ μικρὸν ὅτι Πομπηίου Τιγράνη τῷ πατρὶ τῷ Ἀρταουάσδου τάλαντα ἐπιγράψαντος ἐξακισχίλια ἀργυρίου, διένειμεν αὐτίκα ταῖς δυνάμεσι τῶν Ῥωμαίων, στρατιώτῃ μὲν κατ' ἄνδρα πεντήκοντα δραχμάς ἐκατοντάρχη δὲ χιλίας ἱππάρχῳ δὲ καὶ χιλιάρχῳ τάλαντον.

11. Μέγεθος δὲ τῆς χώρας Θεωφάνης ἀποδίδωσιν εὖρος μὲν σχοίνων ἑκατὸν μῆκος δὲ διπλάσιον, τιθεὶς τὴν σχοῖνον τετταράκοντα σταδίων· πρὸς ὑπερβολὴν δ' εἴρηκεν· ἐγγυτέρω δ' ἐστὶ τῆς ἀληθείας μῆκος μὲν θέσθαι τὸ ὑπ' ἐκείνου λεχθὲν [εὖρος], εὖρος δὲ τὸ ἡμισυ ἢ μικρῷ πλεον. ἡ μὲν δὴ φύσις τῆς Ἀρμενίας καὶ δύναμις τοιαύτη.

12. Ἀρχαιολογία δὲ τίς ἐστὶ περὶ τοῦ ἔθνους τοῦδε τοιαύτη· Ἀρμενος ἐξ Ἀρμενίου πόλεως Θετταλικῆς, ἣ καίται μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσης ἐπὶ τῇ Βοίβῃ, καθάπερ εἴρηται, συνεστράτευσεν Ἰάσονι εἰς τὴν Ἀρμενίαν· τούτου φασὶν ἐπώνυμον τὴν Ἀρμενίαν οἱ περὶ Κυρσίλον τὸν Φαρσάλιον καὶ Μήδιον τὸν Λαρισαῖον, ἄνδρες συνεστρατευκότες Ἀλεξάνδρῳ τῶν δὲ μετὰ τοῦ Ἀρμένου τοὺς μὲν τὴν Ἀκιλισσηνὴν οἰκῆσαι τὴν

9. Կան փոսկու հանքեր Սիսպիրիտիսի մեջ՝ Կաբալլա-յում, ուր ուղարկվեց Մենոնը Ալեքսանդրի կողմից զորքով, բայց խեղդամահ յեղավ բնակիչների կողմից։ Կան նաև ուրիշ հանքեր, ինչպես սանդիքս կոչվածը, վոր կոչվում է նաև Հայկական գույն և նման է կալքեյի (=ծիրանի խեցի)։ Յերկիրը շատ հարուստ է ձիաբուծական արոտներով, վորոնք Մարականներից վատ չեն, այնպես վոր Նեսեական ձիերը այնտեղից ել եյին բերում, վոր գործ եյին ածում Պարսից թագավորները, և Հայաստանի սատրապը Պարսից քաղալափին ուղարկում եր տարեկան 20,000 քուռակ՝ Միհ-րահան տոնքի համար։ Արտավազդը Անտոնինոսին՝ բացի մյուս ձիավորներից՝ 6000 զրահապատ ձիավորների զորա-հանդես արավ, յերբ նրա հետ Մարաստան արշավեց։ Այս-պիսի հեծելազորք վնչ միայն Մարերն ու Հայերն են սի-րում, այլ և Աղվանները. նրանք ել ունին զրահավորված ձիեր։

10. Յերկրի հարստության և զորության փոքր նշան չէ այն, վոր Պոմպեոսը Տիգրանին՝ (Արտավազդի հոր) նշա-նակած լինելով 6000 տաղանդ արծաթ տուգանք, խնդրե-լեթ հռոմեական զորքին բաշխեց՝ յուրաքանչյուր զինվորին 50 դրախմի, հարյուրապետներին 1000-ական, հեծելազորքի պետերին և հազարապետներին՝ մի մի տաղանդ։

11. Յերկրի մեծությունը թեոփանես զնում է լայնքը՝ հարյուր սքոյնոս*, իսկ յերկարությունը կրկնակի. զնելով մեկ սքոյնոսը 40 ստադիոն։ Սա չափազանցությամբ է աս-ված։ Ավելի մոտ է ճշմարտության՝ յերկարությունը զնել ինչ վոր ասել է լայնության համար, իսկ լայնությունը նրա կեսը կամ մի քիչ ավելի։ Այսքան Հայաստանի բնա-կան դիրքի և նրա արդյունաբերության մասին։

12. Ահա մի հին ավանդություն այս ազգի մասին։ Արմենոս, Թեսալիայի Արմենիոն քաղաքից, վոր գտնվում է Ֆերեսի և Լարիսայի միջև, Բոյրեյի վրա, ինչպես ասա-ցինք, Յասոնի հետ արշավեց Հայաստան։ Սրա անունով է կոչ-վում Արմենիա, ինչպես ասում են Փարսալացին Կերսեթոս և Լարեսացին Մեդիոս, յեղուում ել զինակից Ալեքսանդրի։ Նաև թե Արմենոսի հետ յեղովները բնակեցան Եկեղիք, վոր

ὕπὸ τοῖς Σωφρηνοῖς πρότερον οὖσαν, τοὺς δὲ ἐν τῇ Σουσιπρίτιδι
ἕως τῆς Καλαχηνῆς καὶ τῆς Ἀδιαβηνῆς ἔξω τῶν Ἀρμενιακῶν
ὄρων. καὶ τὴν ἐσθῆτα δὲ τὴν Ἀρμενιακὴν Θετταλικὴν φασιν.
οἷον τοὺς βαθεῖς χιτῶνας οὓς καλοῦσιν Θετταλικούς ἐν ταῖς
τραχυδίαις, καὶ ζωννύουσι περὶ τὰ στήθη καὶ ἐφαπτίδας, ὥς
καὶ τῶν τραχυδῶν μιμησαμένων τοὺς Θετταλούς· ἔδει μὲν γάρ
αὐτοῖς ἐπιθέτου κόσμου τοιούτου τινός, οἱ δὲ Θετταλοὶ μάλιστα
τα βαθυστολοῦντες. ὥς εἰκός, διὰ τὸ πάντων εἶναι Ἑλλήνων
βορειοστάτους καὶ ψυχροτάτους νέμεσθαι τόπους ἐπιτηδαιοτάτην
παρέσχοντο μίμησιν τῇ τῶν ὑποκριτῶν διασκευῇ ἐν τοῖς ἀνα-
πλάσμασιν· καὶ τὸν τῆς ἱππικῆς ζῆλόν φασιν εἶναι Θετταλικόν
καὶ τούτοις ὁμοίως καὶ Μήδοις. τὴν δὲ Ἰάσονος στρατείαν
καὶ τὰ Ἰασόνια μαρτυρεῖ, ὧν τινα οἱ δυνάσται κατεσκεύασαν
παραπλησίως ὥστερ τὸν ἐν Ἀβδήροις νεῶν τοῦ Ἰάσονος Παρ-
μενίων.

13. Τὸν δὲ Ἀράξην κληθῆναι νομίζουσι κατὰ τὴν ὁμοίω-
τητα τὴν πρὸς τὸν Πηνειὸν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀρμενον ὁμο-
νύμως ἐκείνῳ· καλεῖσθαι γὰρ Ἀράξην ἀκακείνον διὰ τὸ ἀπα-
ράζει τὴν Ὠσσαν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ῥήξαντα τὰ Τέμπη· καὶ
τὸν ἐν Ἀρμενίᾳ δὲ ἀπὸ τῶν ὄρων καταβάνατα πλατύνεσθαι
φασὶ τὸ παλαιόν, καὶ πελαγίζειν ἐν τοῖς ὑποκειμένοις πεδίοις
οὐκ ἔχοντα διέξοδον, Ἰάσονα δὲ μνησάμενον τὰ Τέμπη ποιῆ-
σαι τὴν διασπάγα, δι' ἧς καταράττει νυνὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν
Κασπίαν θάλατταν· ἐκ δὲ τούτου γυμνωθῆναι τὸ Ἀραξηνὸν
πεδῖον, δι' οὗ τυγχάνει βέων ἐπὶ τὸν καταράκτην ὁ ποταμός.
οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος περὶ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ λεγόμενος
ἔχει τι πιθανόν, ὁ δὲ Ἡροδότειος οὐ πάνυ· φησὶ γὰρ ἐκ Μα-
τιγῶν αὐτὸν βέοντα εἰς τετταράκοντα ποταμοὺς σχίζεσθαι,
μερίζειν δὲ Σκύθας καὶ Βακτριανούς· καὶ Καλλισθένης δὲ ἠκο-
λούθησεν αὐτῷ.

14. Λέγονται δὲ καὶ τῶν Αἰνιάνων τινὲς οἱ μὲν τὴν Οὐ-
 τῖαν οἰκῆσαι οἱ δ' ὑπερθε τῶν Ἀρμενίων ὑπὲρ τὸν Ἄβον καὶ
 τὸν Νίβαρον (μέρη δ' ἐστὶ τοῦ Ταύρου ταῦτα), ὧν ὁ Ἄβος

նախապես Ծովագ տակ եր, մյուսները Սիւսպիրիտիտում՝
մինչև Կալաքեն և Ագիարեն, Հայաստանի սահմաններից
գուրա: Ասում են թե Հայոց զգեստը Թեսալական է, ինչպես
այն յերկար վերաբովները, վոր վողբերգությանց մեջ Թե-
սալական են կոչում և գոտիով կապում են կրծքի վրա և այն
շորերը՝ վոր վողբերգակները ուրինակել են Թեսալացիներից:
Նրանք վերցրել են այս հավելյալ զարգը վոր Թեսալացիք հագ-
նում եյին լայն լայն, և իրավամբ, վորովհետև ամբողջ Հու-
նաստանի ամենից հյուսիսային և ամենից ցուրտ վայրերն
եյին բնակվում, դերասանների համար ամենից ավելի վայելուչ
էր ներկայացումների մեջ յերևալ այնպիսի դերասանական
հարդարանքով: Զիւլաբության մեջ եր, ասում են թե Թե-
սալացիք մեծ սեր ունին, և նրանց նման նաև Մարերը:
Յասոնի տաշավանքի մասին վկայում են Յասոնականք,
վորպիսիները կանգնել են իշխանները մոտավորապես նման
Յասոնի տաճարին, վոր կանգնեցրել է Պարմենիոսը Ալքե-
րում:

13. Համարում են թե Արաքսը այսպես է կոչված Պե-
նետոս (= Սալամբրիտ) գետի նմանության պատճառով և այս
անունը տվել է նրան Արմենոսը: Այս Պենետոս գետն էլ նա
խապես կոչվել է Արաքս, բայտ վորում խլել է Ոստա լեռը
Ոլիմպոսից՝ ճեղքելով Տեմպե հովիտը: Ասում են թե հնապես
Արաքսն էլ Հայաստանում լեռներից իջնելով փոխում է ծո-
վանում. եր ստորագիր դաշտերում, վորովհետև յեղք չունի:
Յասոնը նմանությամբ Տեմպեյի շինել է մի բացվածք, վո-
րով այժմ ջուրը հոսում է Կասպից ծով: Սրանով մերկացավ
Արաքսինի դաշտավայրը, վորով հոսելով գետը՝ հասնում է
ջրվեժին: Արաքս գետի մասին պատմված այս ավանդու-
թյունը ունի վորոշ հավանականություն. իսկ Հերոդոտոսի
պատմածը հավանական չէ շատ: Նա ասում է թե այս գետը
Մատինիի եկրից դուրս հոսելով՝ ճյուղավորվում է 40 գե-
տի, վորոնք բաժանում են Սկիւթիան և Բակտրիան. Կալ-
լիսթենեսը հետևում է Հերոդոտոսին:

14. Պատմութիւնն նաեւ թիւ Ենիանները հաստատուիլ են Ուխտիա և Հայաստանից վերեւ՝ Արոսից և Նիպարոսից (սրանք Տաւրոսի ճյուղեր են) այն կողմ. սրանցից Արոսը

τον δ' ἐξαρθεῖς καὶ πόλιν ἔκτισε πλησίον τῆς Ὀλιβηρίας μεταξὺ ταύτης τε καὶ τοῦ κατὰ τὸν Εὐφράτην Ζεύγματος, ἣν ὠνόμασε Τυγρανόκερτα, ἐκ δώδεκα ἐρημωθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ πόλεων Ἑλληνίδων ἀνθρώπους συναγαγών. ἔφθη δ' ἐπελθὼν Λεύκολλος ὁ τῷ Μιθριδάτῃ πολεμήσας καὶ τοὺς μὲν οἰκήτορας εἰς τὴν οἰκίαν ἐκάστου ἀπέλυσε, τὸ δὲ κτίσμα ἡμιτελὲς ἔτι ὃν κατέσπασε προσβαλὼν καὶ μικρὰν κώμην κατέλιπεν, ἐξήλασε δὲ καὶ τῆς Συρίας αὐτὸν καὶ τῆς Φοινίκης. διαδεξάμενος δ' Ἀρταουάσδης ἐκείνον τέως μὲν ἡγύχαι φίλος ὢν Ῥωμαίοις, Ἀντώνιον δὲ προδιδούς Παρθυαίοις ἐν τῷ πρὸς αὐτοὺς πολέμῳ δίκας ἔτισεν· ἀναχθεῖς γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὑπ' αὐτοῦ, δέσμιος πομπευθεὶς διὰ τῆς πόλεως τέως μὲν ἐφρουρεῖτο, ἔπειτ' ἀνγρεθὴ συνάπτοντος τοῦ Ἀκτιακοῦ πολέμου. μετ' ἐκείνον δὲ πλείους ἐβασίλευσαν ὑπὸ Καίσαρι καὶ Ῥωμαίοις ὄντες· καὶ νῦν ἔτι συνέχεται τὸν αὐτὸν τρόπον.

16. Ἀπαντάμεν οὖν τὰ τῶν Περσῶν ἱερὰ καὶ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι τετιμῆκασιν, τὰ δὲ τῆς Ἀναίτιδος διαφερόντως Ἀρμένιοι, ἐν τε ἄλλοις ἰδρυσάμενοι τόποις καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Ἀκισσηνῇ. ἀνατιθέασιν δ' ἐνταῦθα δούλους καὶ δούλας· καὶ τοῦτο μὲν οὐ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ θυγατέρας οἱ ἐπιφανέστατοι τοῦ ἔθνους ἀνιεροῦσι παρθένους, αἷς νόμος ἐστὶ καταπορνευθεῖσαις πολὺν χρόνον παρὰ τῇ θεῷ μετὰ ταῦτα δίδοσθαι πρὸς γάμον, οὐκ ἀπαξιοῦντος τῇ τοιαύτῃ συνοικεῖν οὐδενός. τοιοῦτον δὲ τι καὶ Ἡρόδοτος λέγει τὸ περὶ τὰς Λυδάς· πορνεύειν γὰρ ἀπάσας. οὕτω δὲ φιλοφρόνως χρῶνται τοῖς ἐρασταῖς ὥστε καὶ ξενίαν παρέχουσι καὶ δῶρα ἀντιδιδόασιν πλείω πολλὰκις ἢ λαμβάνουσιν, ἅτ' ἐξ εὐπόρων οἰκῶν ἐπιχορηγοῦμεναι· δέχονται δὲ

καὶ Φιλινθίην· Ὡς μολοῦντες ἐκ τῆς Ὀλιβηρίας πόλεως καὶ μεταξὺ ταύτης τε καὶ τοῦ κατὰ τὸν Εὐφράτην Ζεύγματος, ἣν ὠνόμασε Τυγρανόκερτα, ἐκ δώδεκα ἐρημωθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ πόλεων Ἑλληνίδων ἀνθρώπους συναγαγών. ἔφθη δ' ἐπελθὼν Λεύκολλος ὁ τῷ Μιθριδάτῃ πολεμήσας καὶ τοὺς μὲν οἰκήτορας εἰς τὴν οἰκίαν ἐκάστου ἀπέλυσε, τὸ δὲ κτίσμα ἡμιτελὲς ἔτι ὃν κατέσπασε προσβαλὼν καὶ μικρὰν κώμην κατέλιπεν, ἐξήλασε δὲ καὶ τῆς Συρίας αὐτὸν καὶ τῆς Φοινίκης. διαδεξάμενος δ' Ἀρταουάσδης ἐκείνον τέως μὲν ἡγύχαι φίλος ὢν Ῥωμαίοις, Ἀντώνιον δὲ προδιδούς Παρθυαίοις ἐν τῷ πρὸς αὐτοὺς πολέμῳ δίκας ἔτισεν· ἀναχθεῖς γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὑπ' αὐτοῦ, δέσμιος πομπευθεὶς διὰ τῆς πόλεως τέως μὲν ἐφρουρεῖτο, ἔπειτ' ἀνγρεθὴ συνάπτοντος τοῦ Ἀκτιακοῦ πολέμου. μετ' ἐκείνον δὲ πλείους ἐβασίλευσαν ὑπὸ Καίσαρι καὶ Ῥωμαίοις ὄντες· καὶ νῦν ἔτι συνέχεται τὸν αὐτὸν τρόπον.

16. Պարսից բոլոր աստվածությունները պաշտվում են նաև Մարաց և Հայոց կողմից. բայց Անահիտի պատեամունքը Հայոց մեջ գերազանցում է բոլորից. զանազան տեղեր նրա անվան տաճարներ են կանգնեցրած և հատկապես Եկեղիքում: Նշանակել են այդ տեղերում ստրուկներ և ստրուկներ. այս բոլորը զարմանալի չէ. այլ այն վաղ ժողովուրդի ամենանշանավոր մտադրվիք իրենց կույս աղջիկներին նվիրաբերում են աստվածուհուն և նրանք ըստ որիս յերկար ժամանակ պոռնկում են աստվածուհու համար, վորից հետո ամուսնանում են, և վոչ վոք անվայել չի համարում կենակցել նրանց հետ: Գրեթե նույնը պատմում է Հերոդոտը Լիւդիացոց մասին. բոլորն էլ պոռնկում էին: Այնքան բարեհաճ են վերաբերվում այն հայ կույսերը իրենց սիրահարներին, վոր վա՛ղ միայն հյուրընկալություն են ցույց տալիս, այլև տալիս են նրանց նվերներ, հաճախ ավելի շատ քան թե իրենք են ստանում, ըստ վորում մեծահարուստ տներին են և լավ հասույթ ունին: Բայց ամեն մի պատու-

οὐ τοὺς τυχόντας τῶν ξένων, ἀλλὰ μάλιστα τοὺς ἀπὸ Ἰσού
ἀξιόματος.

XI 14, 1—16

(Meineke, II, 42 740—9, Tardieu, II, 42 456—68)

45

...πρὸς νότον μὲν τῷ Κιλικίῳ λεγομένῳ Ταύρῳ, πρὸς ἑὼ
δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ τῇ Κολχίδι καὶ τοῖς μεταξὺ ἑτερογλώττοις
ἔθνεσι...

XII 1, 1

(Meineke, II, 42 749, Tardieu, II, 42 469)

46

Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ὁμογλώττων οἱ παλαιοὶ τοὺς Κατάνας
καθ' αὐτοὺς ἑτάπτον, ἀντιδιαροῦντες τοῖς Καππάδοξιν ὡς ἑτεροε-
θνέσι, καὶ ἐν τῇ διαριθμῇ τῶν ἐθνῶν μετὰ τὴν Καππαδοκίαν
ἐτίθεσαν τὴν Καταονίαν, εἰτὰ τὸν Εὐφράτην καὶ τὰ πέραν
ἔθνη, ὥστε καὶ τὴν Μελιτηνὴν ὑπὸ τῇ Καταονίᾳ τάττειν, ἢ
μεταξὺ κεῖται ταύτης τε καὶ τοῦ Εὐφράτου συνάπτουσα τῇ
Κομμαγενῇ, μέρος τε τῆς Καππαδοκίας ἐστὶ δέκατον κατὰ τὴν
εἰς δέκα στρατηγίας διαίρεσιν τῆς χώρας.

XII 1, 2

(Meineke, II, 42 749, Tardieu, II, 42 470)

47

Ἔστι δ' ἡ μὲν Μελιτηνὴ παραπλησία τῇ Κομμαγενῇ· πᾶ-
σα γάρ ἐστι τοῖς ἡμέροις δένδροις κατάφυτος, μόνῃ τῆς ἄλλης
Καππαδοκίας, ὥστε καὶ ἔλαιον φέρειν καὶ τὸν Μοναρίτην οἰ-

հակա՛ն անձի հյուրասիրությունն չեն ցույց տալիս, այլ
հատկապես իրենց աստիճանի մարդկանց:

45

[Կապադովկիան սահմանագծված է]

...հարավից Կիլիկյան կոչված Տավրոսով, արևելքից
Հայաստանով ու Կողքիսով և սրանց միջև զսնված այլաբե-
զու ժողովուրդներով...

46

Հները Կատաոնացիներին առանձնացնում էյին համա-
լիզու Կապադովկացիներից, զանազանելով Կապադովկացի-
ներից՝ իբրև այլացեղներից. և ազգերի հաշվարկության
մեջ Կապադովկացիների հետ դնում էյին Կատաոնացիներին
և Յեփրատից այն կողմ զսնված ազգերին, այնպես վոր
Կատաոնիայի տակ էյին դնում նաև Մելիտինեն, վոր գանը-
վում է սրա և Յեփրատի միջև՝ սահմանակից Կոմմազենի,
և կազմում է Կապադովկիայի տասներորդ մասը, ըստ առ-
դի բաժանման, վորով յերկերը բաժանված է 10 ստրատե-
գիաների:

[Հաջորդ սողերով շեշտում է վոր Կատաոնացիք Կապա-
դովկացիներից տարբեր մի ազգ են. նախապես նրանք միշտ
անկախ ժողովուրդ էյին. Արեարաթ՝ Կապադովկիայի թա-
գավորը բռնի միացրեց Կապադովկիո. և այժմ, ասում է
Ստրաբոն, յերբ մարդ տեսնում է, վոր Կատաոնացիք թե
լիզվով և թե կենցաղով ամենեին չեն տարբերվում Կապա-
դովկիայի մյուս բնակիչներից, ինչքան է զարմանում թե
ինչպես անհետանում են այդպես մի ոտար ազգի բոլոր
հատկանիշները]:

47

Մելիտինեն շատ նման է Կոմմազենին. ամբողջ ծածկը-
ված է ընտանի ծառերով, միակը ամբողջ Կապադովկիայի
մեջ, վոր բերում է նաև ձեթ և մոնարխո կոչված գինին:

ὅροις οὕσαν τὴν χώραν ταύτην παρέλαβε· τὰ μὲν πρὸς Ἀρμενίαν καὶ τὰ περὶ τὴν Κολχίδα τοῖς συναγωνισαμένοις δυνάσταις κατένειμε, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς ἑνδεκα πολιτείας διείλε καὶ τῇ Βιθυνίᾳ προσέθηκεν ὥστ' ἐξ ἀμφοῖν ἐπαρχίαν γενέσθαι μίαν.

XII 3, 1

(Meineke, II, 42 759, Tardieu, II, 42 483)

50

Ταύτης δὲ τῆς χώρας τὴν μὲν ἔχουσιν Ἀμισηνοί, τὴν δ' ἔδωκε Διοτάρῳ Πομπήιος, καθάπερ καὶ τὰ περὶ Φαρνακίαν καὶ τὴν Τραπεζουσίαν μέχρι Κολχίδος καὶ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας· καὶ τούτων ἀπέδειξε αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρίαν τετραρχίαν τῶν Γαλατῶν...

XII 3, 13

(Meineke, II, 42 768, Tardieu, II, 42 494)

51

Ἔχει δὲ τὰς πηγὰς ἐν αὐτῷ τῷ Πόντῳ, ῥυεῖς δὲ διὰ πόλεως μέσης Κοιμάνων τῶν Ποντικῶν καὶ διὰ τῆς Δαξιμονίτιδος εὐδαίμονος πεδίου πρὸς δύοσιν, εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς τὰς ἄρκτους παρ' αὐτὰ τὰ Γαζίουρα, παλαιὸν βασιλείον, νῦν δ' ἔρημον· εἴτα ἀνακάμπει πάλιν πρὸς ἕω παραλαβὼν τὸν τε Σκύλακα καὶ ἄλλους ποταμούς, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ τῆς Ἀμασειας ἐνεχθεὶς τεῖχος, τῆς ἡμετέρας πατρίδος, πόλεως ἐρυμνοτάτης, εἰς τὴν Φανάροιν προέεισιν· ἐνταῦθα δὲ συμβαλὼν ὁ Δύκος αὐτῷ τὰς ἀρχὰς ἐξ Ἀρμενίας ἔχων γίνεται καὶ αὐτὸς Ἴρις.

XII 3, 15

(Meineke, II, 42 769, Tardieu, II, 42 495)

52

Τῆς δὲ Τραπεζοῦντος ὑπέρκεινται καὶ τῆς Φαρνακίας Τιβαράνοι τε καὶ Χαλδαῖοι καὶ Σάγνοι οὓς πρότερον ἐκάλουν Μάκρωνας, καὶ ἡ μικρὰ Ἀρμενία· καὶ οἱ Ἀππαῖται δὲ πῶς πλησιάζουσι τοῖς χωρίοις τούτοις οἱ πρότερον Κερκίται. διήκει δὲ διὰ τούτων ὁ τε Σκυδίσσης ὅρος τραχύτατον συνάπτει τοῖς

քյան և յերկիրը իր այն սահմանների մեջ գրավեց: Հայաստանի և Կողքիսի մոտ յեղած մասը բաժանեց այն իշխաններին՝ վոր ոգնել էյին իրեն պատերազմի մեջ, իսկ մնացյալը բաժանեց 11 պոլիտեա, և միացրեց Բիւթանիոյ, այնպես վոր բոլորից ձեացրեց մեկ եպարխիա:

50

Յերկրի [Գաղիլեոյսիս] այս մասը պատկանում է Ամիսոսի. մյուս մասը Պոմպեոսը տվեց Դեիոտարոսին, ինչպես և Փառնակիան և Տրապիզոնը՝ մինչև Կողքիս և Փոքր Հայք. այս բոլորը կազմեց մի թագավորութուն, ունենալով նաև իբր հայրենի ժողովուրդը՝ Գաղատացոց չորրորդապետութունը...

51

Իրիս գետը սկիզբը և առնում Պոնտոսից, հոսում է Պոնտական Կոմանա քաղաքի մեջտեղով, և Դադիմոնիտիս քաղաքի դաշտի միջով՝ դեպի արևմուտք, այդտեղից դառնում է դեպի հյուսիս, Գաղիուրայի մոտով, հին մայրաքաղաք, այժմ ավերակ, նորից ծովում է դեպի արևելք, իր մեջ և առնում Սկիւլաքսը և ուրիշ գետեր, թրջում է Ամասիայի պարիսպները, (իմ հայրենիքը, շատ ամրապատ քաղաք), և մտնում է Փանարեա. այդտեղ իր մեջ է թափվում Լիկոս [=Գալ] գետը], վոր սկսվում է Հայաստանից և ձևացնում է Իրիսը:

52

Տրապիզոնից և Փառնակիայից վերև բնակվում են Տիբարանիք, Սաղաթիք և Սաննիք (վորոնք նախապես Մակրոն էյին կոչվում) և Փոքր Հայք. Ապախոսներն ել, վոր նախկին Կերկիտներն են, մոտիկ են այս յերկիրներին: Նրանց միջով անցնում է Սկիւլդիսես ժայռոտ լեռնաշղթան, վոր

Μοσχινοῖς ὄρεσι τοῖς ὑπὲρ τῆς Κολχίδος, οὗ τὰ ἄκρα κατέ-
χουσιν οἱ Ἑπτακωμηταί, καὶ ὁ Παρυάδρης ὁ μέχρι τῆς μικρᾶς
Ἀρμενίας ἀπὸ τῶν κατὰ Σιδήνην καὶ Θεμίσκυραν τόπων δια-
τείνων καὶ ποιῶν τὸ ἐωθινὸν τοῦ Πόντου πλευρόν. εἰσὶ δ'
ἅπαντες μὲν οἱ ὄρειοι τούτων ἄγριοι τελέως, ὑπερβέβληνται δὲ
τοὺς ἄλλους οἱ Ἑπτακωμηταί· τινὲς δὲ καὶ ἐπὶ δένδρεσιν ἢ
πυργίοις οἰκοῦσι, διὸ καὶ Μοσυνοίκους ἐκάλουν οἱ παλαιοί,
τῶν πύργων μοσύνων λεγομένων.

XII 3, 18

(Meineke, II, 42 770, Tardieu, II, 42 497)

53

28. Ὑπὲρ μὲν δὴ τῶν περὶ Φαρνακίαν καὶ Τραπεζοῦντα
τόπων οἱ Τιβαρηνοὶ καὶ Χαλδαῖοι μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀρμε-
νίας εἰσὶν. αὕτη δ' ἐστὶν εὐδαίμων ἱκανῶς χώρα· δυνάσται
δ' αὐτὴν κατεῖχον αἰεὶ, καθάπερ τὴν Σωφηνήν, τοτὲ μὲν φίλοι
τοῖς ἄλλοις Ἀρμενίοις ὄντες τοτὲ δὲ ἰδιοπραγοῦντες· ὑπηκόους
δ' εἶχον καὶ τοὺς Χαλδαίους καὶ Τιβαρηνοὺς, ὥστε μέχρι Τρα-
πεζοῦντος καὶ Φαρνακίας διατείνειν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, αὐξή-
θεις δὲ Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ καὶ τῆς Κολχίδος κατέστη
κύριος καὶ τούτων ἁπάντων, Ἀντιπάτρου τοῦ Σίστιδος παρα-
χωρήσαντος αὐτῷ. ἐπεμελήθη δὲ οὕτω τῶν τόπων τούτων
ὥστε πέντε καὶ ἑβδομήκοντα φρούρια ἐν αὐτοῖς κατεσκευάσατο,
οἷσπερ τὴν πλείστην γάζαν ἐνεχείρισε. τούτων δ' ἦν ἀξιολο-
γώτατα ταῦτα, Ὑδαρα καὶ Βασγοιδάριζα καὶ Σινορία, ἐπιπε-
φυκὸς τοῖς ὄροις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χώριον, διόπερ Θεο-
φάνης Σινορίαν παρωνόμασεν. ἢ γὰρ τοῦ Παρυάδρου πᾶσα
ὄρεινὴ τοιαύτας ἐπιτηδεϊότητας ἔχει πολλὰς εὐδρόας τε οὕσας
καὶ ὑλώδεις καὶ ἀποτόμοις φάραγγι καὶ κρημνοῖς διειλημμένη
πολλαχόθεν·

Ἐτετείχιστο γοῦν ἐνταῦθα τὰ πλείστα τῶν γαζοφυλα-
κίων, καὶ δὴ καὶ τὸ τελευταῖον εἰς ταύτας κατέφυγε τὰς
ἐσχατίας τῆς Ποντικῆς βασιλείας ὁ Μιθριδάτης ἐπιόντος Πομ-
πηίου, καὶ τῆς Ἀκισιηνῆς κατὰ Δάστειρα εὐδρὸν ὄρος κα-
ταλαβόμενος (πλησίον δ' ἦν καὶ ὁ Εὐφράτης ὁ διορίζων τὴν
Ἀκισιηνήν ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας) διέτριψε τέως ἕως πο-

միանում ե Մոսքիկյան լեռներին՝ Կողքիսի վերևում, վո-
րոնց գլխավոր գագաթները բռնում են Հեպտակոմետները·
նաև Պարիատրես լեռը, վոր Միդենի և Թեմիսկիւրայի դաշ-
տերից ձգվում ե մինչև Փոքր Հայք և ձևացնում ե Պոնտոս-
սի արևելյան կողը։ Այս բոլոր լեռնաբնակները բոլորովին
վայրենի յեն, բայց Հեպտակոմետները գերազանցում են
բոլորից. վոմանք ել բնակվում են ծառերի կամ աշտարակ-
ների վրա, վորի համար ել հները կոչում եյին նրանց Մո-
սիւնոյկներ, ըստ վորում աշտարակը կոչվում ե մոսիւն։

53

Փառնակիայի ու Տրապիզոնի գավառներից վերև մինչև
Փոքր Հայք գտնվում են Տիբարենացիք և Խաղտիք։ Փոքր Հայ-
քը բավական բերրի յերկիր ե։ Ծովաց նման, սա ել ունե-
ցել ե միշտ իր բնիկ իշխանները, վորոնք մերթ Մեծ Հայոց
բարեկամ եյին և մերթ ինքնագլուխ։ Իրենց հնազանդ եյին
Խաղտիք և Տիբարենները, այնպես վոր իրենց իշխանու-
թյունը տարածվում եր մինչև Տրապիզոն և Փառնակիա։
Յերբ Միհրդատ Յեվպատորը զորացավ, տիրեց Կողքիսին և
այս բոլոր յերկրներին, վորոնց իշխանությունը Միսիգի վոր-
դի Անտիպատրոսը հանձնեց նրան։ Միհրդատ հոգ տարավ
այս յերկիրների մասին և շինեց նրանց մեջ 75 ամրոց, պահե-
լու համար իր զանձերի մեծագուշն մասը։ Սրանցից ամենից
ավելի արժանի յեն հիշատակության՝ Հիւզարա, Բասգոյ-
դարիզա և Սինորիա, վոր գտնվում ե Մեծ Հայաստանի
սահմանում. սրա համար ել Թեոփանեսը վերակոչել ե այն՝
Սինորիա։ Պարիատրոսի ամբողջ այս լեռնոտ շրջանը հար-
մարավոր եր՝ լինելով ջրառատ, անտառաշատ և անդունդ-
ներով սեպացած ու վիհերով բաժանված ամեն կողմից·
ուստի այնտեղ կառուցեց մեծագուշն մասն իր զանձատնե-
րի, և վերջումս ել Միհրդատը՝ Պոմպեոսի արշավանքին
ապաստանեց այստեղ, Պոնտական թագավորության այս
ծայրամասը, և Եկեղիքում Դաստեյրայի մոտ գրավելով մի
ջրաշատ լեռ (սրան մոտիկ ե Յեփրատը՝ վոր բաժանում ե
Եկեղիքը Փոքր Հայքից), փնաց այնտեղ, մինչև վոր պաշար-

λιπορούμενος ήναγκάσθη φυγεῖν διὰ τῶν ὁρῶν εἰς Κολχίδαν καθεῖσθαι εἰς Βόσπορον. Πομπήιος δὲ περὶ τὸν τόπον τοῦτον πόλιν ἔκτισεν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ Νικόπολιν, ἣ καὶ νῦν συμμένει καὶ οἰκεῖται καλῶς.

29. Τὴν μὲν οὖν μικρὰν Ἀρμενίαν ἄλλοι ἄλλων ἐχόντων, ὡς ἐβούλοντο Ῥωμαῖοι, τὸ τελευταῖον εἶχεν ὁ Ἀρχέλαος. τοὺς δὲ Τιβαρηνοὺς καὶ Χαλδαίους μέχρι Κολχίδος καὶ Φαρνακίας καὶ Τραπεζοῦντος ἔχει Πυθοδώρις, γυνὴ σῶφρων καὶ δυνατὴ προϊστασθαι πραγμάτων. ἔστι δὲ θυγάτηρ Πυθοδώρου τοῦ Τραλλιανοῦ, γυνὴ δ' ἐγένετο Πολέμωνος καὶ συνεβασίλευσεν ἐκείνῳ χρόνον τινά, εἰτα διεδέξατο τῆς ἀρχῆς, τελευτήσαντος ἐν τοῖς Ἀσπουργιανοῖς καλουμένοις τῶν περὶ τὴν Σινδικὴν βαρβάρων. θυεῖν δ' ἐκ τοῦ Πολέμωνος ὄντων υἱῶν καὶ θυγατρὸς ἡ μὲν ἐδόθη Κότυϊ τῷ Σαπαίῳ, δολοφονηθέντος δὲ ἐχήμεναι παῖδας ἔχουσα ἐξ αὐτοῦ. δυναστεύει δ' ὁ πρεσβύτατος αὐτῶν. τῶν δὲ τῆς Πυθοδωρίδος υἱῶν ὁ μὲν ἰδιώτης συνδιψοῦσιν αὐτῇ μητρὶ τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ νεωστὶ καθέσταται τῆς μεγάλης Ἀρμενίας βασιλεὺς. αὐτὴ δὲ συνήκησεν Ἀρχελάῳ καὶ συνέμεινεν ἐκείνῳ μέχρι τέλους, νῦν δὲ χηρεῦει, τὰ τε λεχθέντα ἔχουσα χωρία καὶ ἄλλα ἐκείνων χαριέστερα, περὶ ὧν ἐφεξῆς ἐροῦμεν.

XII 3, 28—29

(Meineke, II, 42 779—80, Tardieu, II, 42 509—11)

54

Διαρρεῖ δ' αὐτὴν ἐκ μὲν τῆς Ἀρμενίας ὁ Λύκος, ἐκ δὲ τῶν περὶ Ἀμάσειαν στενῶν ὁ Ἴρις· συμβάλλουσι δ' ἀμφοτέρω κατὰ μέσον που τὸν αὐλῶνα, ἐπὶ τῇ συμβολῇ δ' ἵδρυται πόλις, ἣν ὁ μὲν πρῶτος ὑποβεβλημένος Εὐπατορίαν ἀφ' αὐτοῦ προσηγόρευσε, Πομπήιος δ' ἡμιτελῇ καταλαβὼν, προσθεῖς χώραν καὶ οἰκήτορας Μαγνόπολιν προσεῖπεν.

XII 3, 30

(Meineke, II, 42 781, Tardieu, II, 42 511)

վերով ստիպվեց փախչել լեռներով Կողքիս և այստեղից ել Վոսփոր: Պոմպեոս նույն տեղի մոտ՝ շինեց Փոքր Հայքում Նիկոպոլիս քաղաքը, վոր այժմ ել կա և լավ բնակված ե:

29. Փոքր Հայքի վրա՝ Հռովմայեցոց կամքով յերբեմն այս, յերբեմն այն իշխելուց հետո, վերջին իշխողն յեղավ Արքեղայոս: Իսկ Տիբարենների և Խաղտյաց վրա մինչև Կողքիս, Փառնակիա և Տրապիզոն այժմ իշխում ե Պիլթոդորիս, վոր իմաստուն և վարչական կարողությամբ գերազանց մի կին ե: Նա Պիլթոդորոս Տրալլիացու դուստրն ե, յեղել և Պոլեմոնի կինը և մի ժամանակ թագավորել և նրա հետ, հետո ժառանգեց իշխանությունը, յերբ Պալեմոն մեռավ Սինդիկի յեկեի Ասպուրգիան կոչված բարբարոսների մոտ: Պոլեմոնից նա ուներ յերկու վորդի և մի աղջիկ, վորեն տվեց Սապեացի Կոտիւսին, սա սպանվեց դավադրությամբ և կինը այրիացավ՝ ունենալով նրանից վորդիներ, վորոնցից անդրանիկը իշխում ե այժմ. Պիլթոդորիսի յեկու վորդիներից մին սոսկական անհատ և և ոգնում ե մորը՝ իշխանության մեջ, իսկ մյուսը նորերս յեղավ Մեծ Հայաստանի թագավոր: Ինքը [Պիլթոդորիս] յեկեաց անգամ] ամուսնացավ Արքեղայոսի հետ, սպրեց նրա հետ մինչև վերջը, այժմ դառնալ այրիացավ, և իշխում ե վեջ միայն հիշյալ յերկիրների, այլ և ուրիշ լավագույն յեկիրների վրա, վորոնց մասին պիտի խոսենք այժմ:

54

[Խոսում ե Փանարեա գավառի մասին, վոր Պոնտոսի ամենագեղեցիկ գավառն ե.]

Նրա միջով հոսում են Լիւկոս գետը՝ վառ բղխում ե Հայաստանից և Իրիսը՝ վառ դուրս ե գալիս Ամասիայի կերճերից. յերկուսը միանում են իրար՝ հովտի համարյա մեջտեղում. գետախառնուրդի վրա շինված ե մի քաղաք, վոր առաջին հիմնարկողի անունով կոչվեց Եվպատորիա, իսկ Պոմպեոս գտնելով քաղաքը կիսավարտ, մեծացրեց հողերն ու բնակիչները և վերակոչեց Մագնոպոլիս:

Τὰ μὲν οὖν Κόμανα εὐανδρεῖ καὶ ἔστιν ἐμπόριον τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ἀξιόλογον· συνέρχονται δὲ κατὰ τὰς ἐξόδους τῆς θεοῦ πανταχόθεν ἔκ τε τῶν πόλεων καὶ τῆς χώρας ἄνδρες ὁμοῦ γυναιξὶν ἐπὶ τὴν ἑορτήν· καὶ ἄλλοι δὲ κατ' εὐχὴν αἰεὶ τινες ἐπιδημοῦσι θυσίας ἐπιτελοῦντες τῇ θεῷ. καὶ εἰσιν ἄβροδίαιτοι οἱ ἐνοικοῦντες, καὶ οἰνόφυτα τὰ κτήματα αὐτῶν ἔστι πάντα, καὶ πλῆθος γυναικῶν τῶν ἐργαζομένων ἀπὸ τοῦ σώματος, ὧν αἱ πλείους εἰσὶν ἱεραί. τρόπον γὰρ δὴ τινα μικρὰ Κόρινθος ἔστιν ἢ πόλις.

XII 3, 36

(Meineke, II. 42 785, Tardieu, II. 42 516)

Τὴν δὲ κύκλῳ πᾶσαν ἔχει Πυθοδώρις, ἥς ἢ τε Φανάροια ἔστι καὶ ἡ Ζηλιτις καὶ ἡ Μεγαλοπολιτις. περὶ μὲν Φαναροίας εἴρηται· ἡ δὲ Ζηλιτις ἔχει πόλιν Ζηλᾶ ἐπὶ χώματι Σεμιράμιδος τεταίχισμένην, ἔχουσαν τὸ ἱερὸν τῆς Ἀναΐτιδος, ἥνπερ καὶ οἱ Ἀρμένιοι σέβονται. αἱ μὲν οὖν ἱεροποιῶν μετὰ μεΐζονος ἀγιστείας ἐνταῦθα συντελοῦνται, καὶ τοὺς ὅρκους περὶ τῶν μεγίστων ἐνταῦθα Ποντικοὶ πάντες ποιοῦνται· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἱεροδοῦλων καὶ αἱ τῶν ἱερέων τιμαὶ παρὰ μὲν τοῖς βασιλεῦσι τὸν αὐτὸν εἶχον τύπον ὅνπερ προείπομεν, νυνὶ δὲ ἐπὶ τῇ Πυθοδώριδι πάντ' ἔστιν....

...τὸ παλαιὸν μὲν γὰρ οἱ βασιλεῖς οὐχ ὡς πόλιν ἀλλ' ὡς ἱερὸν διόκουν τῶν Περσικῶν θεῶν τὰ Ζηλᾶ, καὶ ἦν ὁ ἱερεὺς κύριος τῶν πάντων· ᾠκεῖτο δ' ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἱεροδοῦλων καὶ τοῦ ἱερέως ὄντος ἐν παρουσίᾳ μεγάλῃ, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγοις χώρα τε ὑπέκειτο ἱερὰ καὶ ἦν τοῦ ἱερέως. Πομπῆιος δὲ πολλὰς ἐπαρχίας προσώρισε τῷ τόπῳ καὶ πόλιν ὠνόμασε καὶ ταύτην καὶ τὴν Μεγαλόπολιν, συνθεῖς ταύτην τε εἰς ἓν τὴν τε Κουλουπηνήν καὶ τὴν Καμισσηνήν, ὁμόρους οὖσας τῇ τε μικρᾷ Ἀρμενίᾳ καὶ τῇ Λαουιανσηνῇ, ἐχούσας ὀρυκτοὺς ἄλλας καὶ ἔρυμα ἀρχαῖον τὰ Κάμισα νῦν κατεσπασμένον·

XII 3, 37

(Meineke, II. 42 785—6, Tardieu, II. 42 516—7)

Կոմանան բաղմամարդ քաղաք է և Հայաստանից յեկամ արտաբերելի նշանավոր վաճառատեղին։ Աստվածուհու դուրս գալու ժամանակ՝ գալիս հավաքվում են ամեն կողմից՝ քաղաքներից և գյուղերից, մարդիկ և կանայք այս տոնի համար։ Ուրիշներ ուխտի համար պանդխտում են։ միշտ այստեղ աստվածուհուն զոհ մատուցանելու համար։ Բնակիչների մեղի մարդիկ են։ Իրենց բոլոր հողերում ագիներ են տնկված և բազմաթիվ կանայք վաճառում են իրենց մարմինը, ըստ վորում մեծ մասամբ հիերոդուլ* են։ Այնպես վոր քաղաքը մի փոքրիկ Կորնթոս է։

Ամբողջ այս շրջապատը պատկանում է Պիթոպորիսին, վոր տեղ է նաև Փանարեայի, Զելիտիսի և Մեգալոպոլիտիսի։ Փանարեայի մասին արդեն խոսել ենք։ Զելիտիսը ունի Զելա քաղաքը, վոր շինված է Շամիրամի բարձունքի վրա և ունի Անահիտի մեհեանը, աստվածուհի՝ վորին պաշտում են նաև Հայերը։ Այստեղ սրբազործությունները կատարվում են ալեկի հանդիսավոր ձևով։ Բոլոր Պոնտացիք իրենց մեծագույն ուխտերը այստեղ են կատարում։ Իսկ հիերոդուլներ* քանակությունը և քուրմերի վայելած հարգանքը թագավորների մոտ՝ այնպիսի չէ, ինչպես նախապես խոսել ենք Հայոց Անտիսի նկարագրության մեջ։ Այժմ այս մեհեանը ամբողջապես Պիթոպորիսի իշխանության տակ է։

...Պարսից հին թագավորները Զելան համարել են վնչ թե սուկալան քաղաք, այլ Պարսկական աստվածների գերագույն տաճարը։ քահանան բոլորի տերն էր, նա բնակվում էր իրեն պատկանող հիերոդուլների* բազմության մեջ՝ մեծ ճոխությամբ։ Նրա շուրջը վոչ սակավ նվիրական հողամասեր կային, վորոնք քահանային էյին պատկանում։ Պոպեոսը Կապադովիայի շատ եպարխիաներ միացրեց այս յերերին և քաղաք անվանեց թե այս Զելան և թե Մեգալոպոլիսը, վորին կցեց Կուլուպենե և Կամիսենե եպարխիաները, վորոնք սահմանակից են Փոքր Հայքի և Լավրանսենի, և վորոնց մեջ կան աղահանքեր և Կամիսայի հին բերդը՝ այժմ ալեբաղ։

Μητρόδωρος, ἀνὴρ ἐκ τοῦ φιλοσόφου μεταβεβληκῶς ἐπὶ τὸν πολιτικὸν βίον καὶ ῥητορεύων τὸ πλέον ἐν τοῖς συγγράμμασιν· ἐχρήσατο δὲ φράσεώς τινα χαρακτηρίαι καὶ κατεπλήξατο πολλούς· διὰ δὲ τὴν δόξαν ἐν Χαλκηδόνι γάμου λαμπροῦ πένης ὧν ἔτυχε καὶ ἐχρημάτιζε Χαλκηδόνιος· Μιθριδάτην δὲ θεραπεύσας τὸν Εὐπάτορα συναπῆρεν εἰς τὸν Πόντον ἐκείνῳ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ ἐτιμήθη διαφερόντως, ταχθεὶς ἐπὶ τῆς δικαιοδοσίας, ἀφ' ἧς οὐκ ἦν τῷ κριθέντι ἀναβολὴ τῆς δίκης ἐπὶ τὸν βασιλέα. οὐ μέντοι διηυτύχησεν, ἀλλ' ἐμπεσὼν εἰς ἔχθραν ἀδικωτέρων ἀνθρώπων ἀπέστη τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν πρὸς Τιγράνην τὸν Ἀρμένιον πρεσβείαν· ὁ δ' ἄκοντα ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ Εὐπάτορι, φεύγοντι ἤδη τὴν προγονικὴν, κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν κατέστρεψε τὸν βίον εἰδ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἶδ' ὑπὸ νοσοῦ· λέγεται γὰρ ἀμφοτέρω.

XIII 1, 55

(Meineke, III. 42 853, Tardieu, III. 42 55)

Ἐπεὶ δὲ κοινὴ τις ὁδὸς τέτριπται ἅπανσι τοῖς ἐπὶ τὰς ἀνατολὰς ὁδοιποροῦσιν ἐξ Ἐφέσου, καὶ ταύτην ἔπεισιν. ἐπὶ μὲν τὰ Κάρουρα τῆς Καρίας ὄριον πρὸς τὴν Φρυγίαν διὰ Μαγνησίας καὶ Τραλλέων Νύσης Ἀντιοχείας ὁδὸς ἐπτακοσίων καὶ τετταράκοντα σταδίων· ἐντεῦθεν δὲ ἡ Φρυγία διὰ Λαοδικείας καὶ Ἀπαμείας καὶ Μητροπόλεως καὶ Χελιδονίων· ἐπὶ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν τῆς Παρωρείου, τοὺς Ὀλμους, στάδιοι περὶ ἑνακοσίους καὶ εἴκοσιν ἐκ τῶν Καρούρων· ἐπὶ δὲ τὸ πρὸς τῇ Λυκαονίᾳ πέρας τῆς Παρωρείου τὸ Τυριαῖον διὰ Φιλομηλίου μικρῷ πλείους τῶν πεντακοσίων, εἶδ' ἡ Λυκαονία μέχρι Κοροπασσοῦ διὰ Λαοδικείας τῆς κατακεκαυμένης ὀκτακόσιοι τετταράκοντα, ἐκ δὲ Κοροπασσοῦ τῆς Λυκαονίας εἰς Γαρσάουρα, πολίχνην τῆς Καππαδοκίας ἐπὶ τῶν ὄρων αὐτῆς ἰδρυμένον,

[*Թոսուս է Միւսիայի Սկիփսիս քաղաքի մասին և պատմում է՝ թե այնտեղ է ծնվել*]

Մետրոդորոսը, մարդ՝ վոր փրկիստփայլութունից անցավ քաղաքական կյանքի և իր բոլոր գործերը գրեց հռետորական վճռով։ Իր ճառերի մեջ գործ գրեց մի այնպիսի նորութուն, վոր հիացրեց բոլորին։ Թեև աղքատ, բայց իր հռչակի շնորհիվ հաջողվեց իրեն կնքել մի փայլուն ամուսնութուն Քաղկեդոնում և վերջրեց Քաղկեդոնացի տնայնիկ։ Միհրդատ Եվպատորի ծառայության մտնելով՝ ընկերացավ նրան Պոնտոսում իր կնոջ հետ և առանձին պատվի արժանացավ.— ստացավ դատավարական այնպիսի մի աստիճան, վոր նրա դատավճիռները չեք կարելի բողոքարկել թագավորի մոտ։ Սակայն այս յերջանկութունը յերկար չտևեց. այլ առարկա դառնալով անարդար մարդկանց ատելության, լքեց արքային իր դեսպանության ժամանակ Հայոց Տիգրան Բագրատի մոտ։ Բայց նա մերժելով՝ յետ ուղարկեց նրան Եվպատորին, այն միջոցին, յերբ նա փախչում էր հայրենիքից։ Ճանապարհին մեռավ Մետրոդորոս կամ թագավորի [= Միհրդատի] հրամանով և կամ հիվանդութունից. յերկու ձևով էլ պատմում են։

Վորովհետև կա և մի հասարակաց ճանապարհ, վոր հաճախում են բոլոր դեպի արևելք ուղեվորողները Յփիստոսից, Արտեմիդորոսը այդ էլ և նկարագրել։ Մինչև Կարուբա, Կարիայի սահմանը՝ Փոբուգիայի կողմից, Մագնեսիո, Տրալլեյի, Նիւսայի և Անտիոքի վրայով՝ 740 ստադիոն ճանապարհ. այնտեղից Լավոդիկեյի, Ալամեայի, Մետրոպոլիսի և Քելիքեդիայի վրայով՝ Փոբուգիա, իսկ Կարուբայից մինչև Հոլմի, Պարոբայի սկիզբը, մոտ 920 ստադիոն է. հետո Լիւկայոնիայի կողմից, Պարոբայի ծայրը՝ Տիւրիենոն, Ֆիլոմելիոնի վրայով, 500-ից մի քիչ ավելի. հետո Լիւկայոնիա մինչև Կորոպասոս՝ Այրեցեալ Լավոդիկեյի վրայով՝ 840 ստադիալ. Լիւկայոնիայի Կորոպասոսից մինչև Գարսաուրա, վոր Կապադոկիայի սահմանի վրա շինված մի փոքրիկ

ἑκατὸν εἴκοσιν· ἐντεῦθεν δ' εἰς Μάζακα τὴν μητρόπολιν τῶν Καππαδόκων διὰ Σοάνδου καὶ Σαδάκωρων ἐξακόσιοι ὁγδοήκοντα· ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ τὸν Εὐφράτην μέχρι Τομίσων χωρίου τῆς Σωφηνῆς διὰ Ἡρῶν πολίχνης χίλιοι τετρακόσιοι τετρακόσια. τὰ δ' ἐπ' εὐθείας τοῦτοις μέχρι τῆς Ἰνδικῆς τὰ αὐτὰ κεῖται καὶ παρὰ τῷ Ἀρτεμιδώρῳ ἅπερ καὶ παρὰ τῷ Ἑρατοσθένει. λέγει δὲ καὶ Πολύβιος περὶ τῶν ἐκεῖ μάλιστα δεῖν πιστεύειν ἐκείνῳ. ἄρχεται δὲ ἀπὸ Σαμοσάτων τῆς Κομμαγενῆς, ἣ πρὸς τῇ διαβάσει καὶ τῷ Ζεύγματι κεῖται· εἰς δὲ Σαμόσατα ἀπὸ τῶν ὅρων τῆς Καππαδοκίας τῶν περὶ Τόμισα ὑπερβάντι τὸν Ταῦρον σταδίους εἴρηκε τετρακοσίους καὶ πεντήκοντα.

XVI 2, 29

(Meineke, III. 49 925, Tardieu, III. 49 157)

59

Τοῦτο δὲ συμβάν τῆς μὲν χώρας ἐποίησε κυρίους Παρθυαίους, οἳ τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου κατέσχον, τὸ τελευταῖον δὲ καὶ Ἀρμενίους, οἳ καὶ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ταύρου προσέλαβον μέχρι καὶ Φοινίκης, καὶ τοὺς βασιλέας κατέλυσαν εἰς δύναμιν καὶ τὸ γένος αὐτῶν σύμπαν, τὴν δὲ θάλατταν τοῖς Κίλιξι παρέδωκαν. εἴτ' αὐξήθοντας ἠναγκάσθησαν καταλύειν Ῥωμαῖοι πολέμῳ καὶ μετὰ στρατιᾶς οὖς αὐξομένους οὐκ ἐκώλυσαν. ὀλιγωρίαν μὲν οὖν αὐτῶν χαλεπὸν καταγνῶναι· πρὸς ἑτέροις δὲ ὄντες τοῖς ἐγγυτέρῳ καὶ κατὰ χεῖρα μάλλον οὐχ οἷοί τε ἦσαν τὰ ἀπωτέρῳ σκοπεῖν.

XIV 5, 2

(Meineke, III. 49 933, Tardieu, III. 49 168)

60

Οἱ γὰρ λέγοντες τὸν ἰσθμὸν τῆς χειρρονήσου ταύτης τὴν ἀπὸ Ἰσοῦ γραμμὴν ἐπὶ τὸν Εὐξείνῳ, ὥς ἂν μεσημβρινήν τινα

քաղաք է, 120 ստադիոն. այդտեղից մինչև Մաթաղի Կապադովկիայի մայրաքաղաքը, Սոանդուսի և Սադակորայի վրայով, 680 ստադիոն. այնտեղից Յեփրատի վրայով մինչև Մոփաց Տոմիսա կոչված վայրը, Հերփե փոքր քաղաքի միջով, 1440 ստադիոն: Այստեղից ուղղակի մինչև Հնդկաստան, ուր գաղափարում է նամապարհը, միևնույն է թե ըստ Արտեմիդորոսի և թե ըստ Երատոսթենեսի: Պոլիբիոսն էլ ասում է թե այս մասին ավելի վստահելի չէ նա՝ նրանք բնեմար: Նամապարհը սկսվում է Կոմագենի Սամոսատից, վոր գտնվում է Յեփրատի անցքի և Զեյմայի մոտ. իսկ մինչև Սամոսատ՝ Կապադովկիայի սահմանից, Տոմիսայի մոտ, Տավրոսի վրայով՝ նրանք բնեմար գնում է 450 ստադիոն:

59

[Խոսելով Սելևկյանց ներքին կռիվների մասին,]

Այս բոլորի հետևանքն յեղավ այն, վոր յերկիրը մասնեցին Պարթևներին, վորոնք առգնն Յեփրատի մյուս կողմը գրաված էին, ի վերջո Հայոց, վորոնք Տավրոսից դուրս էլ գրավեցին մինչև Փիւնիկե, և Սելևկյան թագավորների դուրսը խորտակեցին, նրանց սերունդը ամբողջ ջնջեցին և ծովը Կիլիկեոց հանձնեցին: Սրանց զորացումը ստիպեց Հռովմայեցիներին պատերազմով ու զինու զորությամբ հարվածել նրանց, վորոնց զարգացման առաջը չէին առել: Դժվար է սակայն դատապարտել Հռովմայեցիներին՝ անսխալության մեջ. քանի վոր ավելի մոտիկ և մերձակա թշնամիների հետ զբաղված լինելով՝ կարող չէին հռաւորների մասին մտածել:

60

[Դատապարտում է Եփորոսի մի սխալը, վորով նա խաբէրներին գնում է իբր Փոքր Ասիայի թերակղզու ներսում բնակվող մի Ժողովուրդ, մինչդեռ նրանք Սինուպից և Ամիսոսից էլ ավելի արևելք են:]

Ովքեր այս թերակղզու պարանոցը համարում են իբր Իսոսից Եվքսին գնացող մի գիծ, յենթադրում են այդ

τιθέασι ταύτην, [ἤν] οἱ μὲν εἶναι νομίζουσι τὴν ἐπὶ Σινώπης οἱ δὲ τὴν ἐπ' Ἀμισοῦ, ἐπὶ δὲ τῶν Χαλύβων οὐδεὶς· λοξὴ γὰρ ἐστὶ τελέως. ὁ γὰρ δὴ διὰ Χαλύβων μεσημβρινὸς διὰ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας γράφουσιν ἂν καὶ τοῦ Εὐφράτου τὴν Καππαδοκίαν ὅλην ἐντὸς ἀπολαμβάνων καὶ τὴν Κομμαγενήν καὶ τὸν Ἀμαγὸν καὶ τὸν Ἰσικὸν κόλπον.

XIV 5, 24

(Meineke, III. 49 946, Tardieu, III. 49 186)

61

Πέραν γὰρ τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐστὶ πολλή καὶ ἡ Μεσοποταμία ὅλη καὶ ἡ Μηδία ἐξῆς μέχρι καὶ Περσίδος καὶ Καρμανίας· τούτων δὲ τῶν ἐθνῶν ἐκάστου πολὺ μέρος εὐάμπελον καὶ εὖοινον λέγεται.

XV 1, 58

(Meineke, III. 49 991, Tardieu, III. 49 248)

62

8. Περιέχεται δ' ἡ χώρα τῶν Βαβυλωνίων ἀπὸ μὲν τῆς ἡοῦς ὑπὸ τε Σουσίων καὶ Ἑλυμαίων καὶ Παραϊτακηῶν, ἀπὸ δὲ τῆς μεσημβρίας ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῶν Χαλδαίων μέχρι Ἀράβων τῶν Μεσηνῶν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐσπέρας ὑπὸ τε Ἀράβων τῶν σκηνιτῶν μέχρι τῆς Ἀδιαβηνῆς καὶ τῆς Γορδουαίας, ἀπὸ δὲ τῶν ἄρκτων ὑπὸ τε Ἀρμενίων καὶ Μήδων μέχρι τοῦ Ζάγρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸ ἐθνῶν.

9. Διαρρεῖται δ' ὑπὸ πλειόνων μὲν ποταμῶν ἡ χώρα, μεγίστων δὲ τοῦ τε Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριος· μετὰ γὰρ τοὺς Ἰνδικοὺς οὗτοι λέγονται δευτερεύειν κατὰ τὰ νότια μέρη τῆς Ἀσίας οἱ ποταμοί· ἔχουσι δ' ἀνάπλους ὁ μὲν ἐπὶ τὴν Ὠπίαν καὶ τὴν νῦν Σελεύκειαν (ἡ δὲ Ὠπίς κώμη ἐμπόριον τῶν κύκλω τόπων) ὁ δ' ἐπὶ Βαβυλῶνα πλειόνων ἢ τρισχιλίων σταδίων. οἱ μὲν οὖν Πέρσαι τοὺς ἀνάπλους ἐπίτηδες κωλύειν θέλοντες φόβῳ τῶν ἔξωθεν ἐφόδων καταράκτας χειροποιήτους κατεσκευάκισαν· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐπιὼν ὅσους οἷός τε ἦν ἀνεσκέυασε,

գիծը իբր մի միջորեական, վոր վոմանք հասցնում են մինչև Մինոպ և վոմանք ել մինչև Ամիսոս, բայց վոչ վոք չի հասցնում մինչև Խալիբները, վոր բոլորովին ծուռ պիտի լիներ: Վորովհետև Խալիբների միջորեականը գրավորապես անցնում է Փոքր Հայքից և Յեփրատից, այս կողմ թողնելով ամբողջ Կապադովկիան, Կոմագենը, Ամանոսը և Իսսոսի ծոցը:

61

[Հալառակում է Մեգասթենեսին, վոր ասում է թե Յեփրատից այն կողմ խաղող և այլն չի աճում:]

Վորովհետև Յեփրատից այն կողմ գտնվում են Հայաստանի մեծ մասը, ամբողջ Միջագետքը, նրա յետևից Մարաստանը մինչև Պարսկաստան և Կարմանիա: Հայտնի չէ, վոր այս յերկիրներից յուրաքանչյուրը մեծավ մասամբ այգեջատ և գինեկետ է:

62

8. Բարեւացոց յերկիրը շրջապատված է արևելքից Շոռով, Երամով և Պարետակենով, հարավից Պարսից ծոցով և Բաղդեստանով, մինչև Մեսենական Արարները, արևմուտքից՝ Վրանաբնակ Արարներով, մինչև Ագիարեն և Գորդյայք, հյուսիսից Հայաստանով և Մարաստանով մինչև Զագրոս և շրջակա յերկիրները:

9. Յերկիրը վտուղված է բազմաթիվ գետերով, բայց հատկապես Յեփրատով և Տիգրիսով. վորովհետև Ասիայի հյուսիսային մասի համար Հնդկաստանից հետո այս գետերը [= Յեփրատ և Տիգրիս] յերկրորդ տեղն են դնում: Այս գետերը նավարկելի չեն՝ Յեփրատը մինչև Ուլիս և արդի Սելեկիա (Ուլիսը շրջակա յերկիրների վաճառատեղին է), իսկ Տիգրիսը մինչև Բաբելոն՝ ավելի քան 3000 ստադիոն: Բայց Պարսիկները արտաքին հարձակումների յերկյուղով՝ ուղեւորով արգելի հեշտին նավարկութունը՝ արհեստական ջրվեժներ պատրաստեցին. իսկ Արեքսանդր հենց վոր յեկավ, իսկույն ինչ վոր կարելի յեր քանդեց և հատկապես

καὶ μάλιστα τοὺς ἐπὶ τὴν Ὠπιν. ἐπεμελήθη δὲ καὶ τῶν διω-
 ρύγων· πλημμυρεῖ γὰρ ὁ Εὐφράτης κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θε-
 ρους ἀπὸ τοῦ ἔαρος ἀρξάμενος, ἡνίκα τήκονται αἱ χιόνες αἱ
 ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, ὥστ' ἀνάγκη λιμνάζειν καὶ κατακλύζεσθαι
 τὰς ἀρούρας, εἰ μὴ διοχετεύει τις ταφρεῖαις καὶ διώρυξι τὸ
 ἐκπίπτον τοῦ ῥοῦ καὶ ἐπιπολάζον ὕδωρ, καθάπερ καὶ ἐν Αἴ-
 γύπτῳ τὸ τοῦ Νείλου· ἐντεῦθεν μὲν οὖν αἱ διώρυγες γεγέννη-
 ται.

XVl 1, 8—9

(Meineke, Ill. 42 1030—1, Tardieu, Ill. 42 304)

63

Ὁ μὲν οὖν Τίγρις ἐκ τῶν νοτιωτάτων μερῶν τῆς Ἀρμενίας, ἃ πλησίον ἐστὶ τῆς Βαβυλωνίας, δεχόμενος τὸ ἐκ τῶν χιόνων ὕδωρ οὐ πολὺ ὄν, ἅτε ἐκ τῆς νοτίου πλευρᾶς, ἤττον ἂν πλημμύροι· ὁ δὲ Εὐφράτης τὸ ἐξ ἀμφοτέρων δέχεται τῶν μερῶν, καὶ οὐκ ἐξ ἐνὸς ὅρους ἀλλὰ πολλῶν, ὥς ἐδηλοῦμεν ἐν τῇ περιηγήσει τῆς Ἀρμενίας, προστιθεὶς τὸ μῆκος τοῦ ποταμοῦ, ὅσον μὲν τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ διέξεισι καὶ τῇ μικρᾷ, ὅσον δὲ τὸ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τῆς Καππαδοκίας διὰ τοῦ Ταύρου διεκβαλὼν ἕως Θαψάκου φέρεται, τὴν κάτω Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἀφορίζων, ὅσον δὲ τὸ λοιπὸν μέχρι Βαβυλῶνος καὶ τῆς ἐκβολῆς ὁμοῦ τρισμυρίων καὶ ἑξαχισχιλίων σταδίων.

XVI 1, 13

(Meineke, Ill. 42 1034—5, Tardieu, Ill. 42 309—10)

64

Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτα ἔθνη πρὸς ἑω τὰ ὑπερκείμενα
τῆς Βαβυλωνίας. πρὸς ἄρκτον δὲ τὴν Μηδίαν ἔφαμεν καὶ τὴν
Ἀρμενίαν ἀπὸ δὲ δύσεώς ἐστιν ἡ Ἀδιαβηνή καὶ ἡ Μεσοπο-
ταμία.

19. Τῆς μὲν οὖν Ἀδιαβηνῆς ἡ πλείστη πεδιάς ἐστι, καὶ αὕτη

Ուրիշի վրայենները, և հոգ տարաւ ջրանցքները մասին: Յեկրատը ամեն տօրի ամռան սկիզբը հեղեղում ե՛ս սկսած գարունից, յերբ հալվում են ձյունները Հայաստանից. այն-պես վոր դաշտերը ի հարկե լճանալու և վողդովելու եյին, յեթե փոսերով և ջրանցքներով գետի հեղեղը և հորդած ջրերը չցրվեյին, ինչպես ամռւմ են Յեգրպտոսում՝ Նեղոսի համար: Այս պատճառով ե, վոր շինել են Բաբելոնի ջրանցք-ները:

63

[Դեմ ե խոսում Պոլեկլիտոսին, վոր պնդում ե թե Բաբելոնը հեղեղում ե վնչ թե Յեփրատը, այլ Տիգրիսը։ Այս առթիվ Սորաբոն հիշեցնում ե վոր հյուսիսային լեռները ալեւի շատ ձյուն են ստանում՝ քան հարավայինները. ուստի՝]

Տիգրերիսը Հայաստանի ամենահարավային մասերից առ-
նկելով իր սկիզբը և ստորիկ լինելով Բաբելոնին, ստանում և
հարավային կողերից վնչ մեծ քանակությամբ ձյունաջուր,
և նվազ լինթակա յե հեղեղման: Իսկ Յեփրատը ստանում և
իր ջրերը յերկու կողմերից, և վնչ թե միայն մի լեռնաշղթ-
թայից, այլ շատերից, ինչպես ցույց տվինք Հայաստանի
նկարագրության մեջ: Ավելացնենք նաև գետի յերկարու-
թյունը, թե Մեծ Հայաստանով և թե Փոքր Հայքից անց-
նելիս, ինչպես և Փոքր Հայքից և Կապադովկիայից՝ Տավ-
րոսով անցնելով մինչև Թափսակոս հասնելը, Ստորին Ասո-
րիքի և Միջագետքի սահմանը գծելը, այսպես նաև մնացյալ
ստորոձուրյունը մինչև Բաբելոն և մինչև ծով թափվելը՝ վոր
միասին լինում և 36,000 ստադիոն:

64

Ահա այն ժողովուրդները, վերոնք գտնվում են արևելքում՝ Բաբելոնից վերև. հյուսիսից, ինչպես ասացինք, Մաւրաստանն ու Հայաստանն եւ իսկ արևմուտքից՝ Ադիարենն ու Միջագետքը:

19. Աղիաբեհնը մեծավ մասամբ դաշտավայր է, և իբր Բա-

τῆς Βαβυλωνίας μέρος οὐσα ἔχουσα δ' ὅμως ἄρχοντα ἴδιον, ἔστιν ὅπη καὶ τῇ Ἀρμενίᾳ προσχωροῦσα. οἱ γὰρ Μηδοὶ καὶ οἱ Ἀρμένιοι τρίτοι δὲ Βαβυλώνιοι τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν τῶν ταύτῃ διετέλουν οὕτως ἐξ ἀρχῆς συνεστῶτες ὥστ' ἀλλήλοις ἐπιτίθεσθαι κατὰ καιροὺς τοὺς οἰκείους ἕκαστοι καὶ πάλιν διαλύεσθαι· καὶ τοῦτο καὶ μέχρι τῆς τῶν Παρθυαίων ἐπικρατείας διέμεινε. τῶν μὲν οὖν Μηδῶν καὶ τῶν Βαβυλωνίων ἐπάρχουσι Παρθυαῖοι, τῶν δ' Ἀρμενίων οὐδ' ἄπαξ· ἀλλ' ἔφοδοι μὲν γηγόνασιν πολλάκις, ἀνὰ κράτος δ' οὐχ ἑάλωσαν, ἀλλ' ὁ γε Τιγράνης καὶ ἐρρωμένως ἀντεπεκράτησεν, ὡς ἐν τοῖς Ἀρμενιοῖς εἴρηται.

XVI 1, 18—19

(Meineke, III, 42 1038—9, Tardieu, III, 42 315)

65

Μεσοποταμία δ' ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὀνόμασται· εἴρηται δ' ὅτι κεῖται τοῦ Εὐφράτου μεταξὺ καὶ τοῦ Τίγριος καὶ διότι ὁ μὲν Τίγρις τὸ ἐωθινὸν αὐτῆς μόνον κλύζει πλευρόν, τὸ δ' ἐσπέριον καὶ νότιον ὁ Εὐφράτης· πρὸς ἄρκτον δὲ ὁ Ταῦμος ὁ τοὺς Ἀρμενίους διορίζων ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας. τὸ μὲν οὖν μέγιστον δ' ἀφίστανται διάστημα ἀπ' ἀλλήλων τὸ πρὸς τοῖς ὄρεσιν ἐστὶ· τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ αὐτὸ ὅπερ εἴρηκεν Ἑρατοσθένης, τὸ ἀπὸ Θαψάκου, καθ' ὃ ἦν τὸ ζεῦγμα τοῦ Εὐφράτου τὸ παλαιόν, ἐπὶ τὴν τοῦ Τίγριος διάβασιν, καθ' ἣν διέβη Ἀλέξανδρος αὐτόν, δισχιλίων τετρακοσίων· τὸ δ' ἐλάχιστον μικρῷ πλέων τῶν διακοσίων κατὰ Σελεύκειάν που καὶ Βαβυλῶνα. διαρρεῖ δ' ὁ Τίγρις τὴν Θωπίτιν καλουμένην λίμνην κατὰ πλάτος μέσην· περαιωθεὶς δ' ἐπὶ θάτερον χεῖλος κατὰ γῆς δύεται μετὰ πολλοῦ φόφου καὶ ἀναφυσήματων, ἐπὶ πολὺ δ' ἐνεχθεὶς ἀφανῆς ἀνίσχει πάλιν οὐ πολὺ ἀπωθεν τῆς Γορδουαίας· οὕτω δὲ σφοδρῶς διεκβάλλει τὴν λίμνην, ὥς φησιν Ἑρατοσθένης, ὥστε ἀλμυρὰν αὐτὴν οὖσαν καὶ ἀνιχθὺν γλυκεῖαν κατὰ τοῦτ' εἶναι τὸ μέρος καὶ ῥοώδη καὶ ἰχθύων πλήρη.

XVI 1, 21

(Meineke, III, 42 1040, Tardieu, III, 42 317)

քերնի մաս ե համարվում, թեև ունի իր սեփական իշխանը, ինչպես և կցվել ե Հայաստանին։ Մարերը, Հայերը և յերրորդ՝ Բաբելոնացիք, այս կողմերի ազգերից մեծագույնները, սկզբից հարաբերության մեջ եյին իրար հետ, պատեհ առթիվ հարձակվում եյին իրար վրա, հետո բանակցում և նորից հաշտվում։ Այս վիճակը տեեց մինչև Պարթևաց տիրապետությունը։ Այժմ Պարթևները տիրում են Մարաց և Բաբելոնաց. իսկ Հայերին վոչ մի անգամ։ Նրանք (Պարթևները) քանիցս անգամ արշավանքներ գործեցին, սակայն չկարողացան հաղթություն ձեռք բերել։ ընդհակառակը Տիգրանը հզորապես տիրապետեց, ինչպես խոսվեց Հայոց բաժնում։

65

Միջագետքը կոչված ե իր անվան համաձայն։ Արդեն ասել ենք, վոր նա գտնվում ե Յեփրատի և Տիգրիսի միջև և թե Տիգրիսը թրջում ե նրա միայն արևելյան կողմը, իսկ Յեփրատը արևմտյան և հյուսիսային կողմերը։ Հյուսիսից Տավրոսն ե, վոր Հայաստանը բաժանում ե Միջագետքից։ Յեփու գետերի իրարից ունեցած մեծագույն հեռավորությունը լեռների մոտ ե։ Այս հեռավորությունն ե, ինչպես ասում ե Երատոսթենեսը, Թափսակոսից՝ ուր եր հնապես Յեփրատի անցքը, մինչև Տիգրիսի անցքը, վորով անցավ Ալեքսանդրը, 2400 ստադիան, իսկ փոքրագույն հեռավորությունը գրեթե Սելևկիայի և Բաբելոնի գծով՝ 200 ստադիանից քիչ ավելի։ Տիգրիսը հոսում ե Թուրքիայի կոչված լճի լայնքի մեջտեղով։ Անցնելով մյուս ափը՝ սուզվում ե գետնի տակ՝ մեծ աղմուկով և փչյունով, յերկար ժամանակ մնալով ծածուկ՝ զուրս ե գալիս նորից, վոչ շատ հեռու Գորդիենյից։ Բայց այնպես արագ անցնում ե լճով, ինչպես ասում ե Երատոսթենեսը, վոր լճի ջուրը լինելով աղի և առանց ճրկների, դառնում ե այն մասում քաղցր, հոսանուտ և լիովին ձկնավետ։

23. Ἔστι δ' ἡ μὲν παρόρειος εὐδαίμων ἱκανῶς ἔχουσι δ' αὐτῆς τὰ μὲν πρὸς τῷ Εὐφράτῃ καὶ τῷ ζεύγματι, τῷ τε νῦν τῷ κατὰ τὴν Κομμαγενὴν καὶ τῷ πάλαι τῷ κατὰ τὴν Θάψακον, οἱ Μυγδόνες κατονομασθέντες ὑπὸ τῶν Μακεδόνων· ἐν οἷς ἐστὶν ἡ Νίσιβις, ἣν καὶ αὐτὴν Ἀντιόχειαν τὴν ἐν τῇ Μυγδονίᾳ προσηγόρευσαν, ὑπὸ τῷ Μασίῳ ὄρει κειμένην, καὶ Τυγρανόκερτα καὶ τὰ περὶ Κάρρας καὶ Νικηφόριον χωρία καὶ Χορδώραζα καὶ Σίννακα, ἐν ᾗ Κράσσος διεφθάρη, δόλῳ ληφθεὶς ὑπὸ Σουρήνα τοῦ τῶν Παρθυαίων στρατηγοῦ.

24. Πρὸς δὲ τῷ Τίγρει τὰ τῶν Γορδυαίων χωρία οὓς οἱ πάλαι Καρδούχους ἔλεγον, καὶ αἱ πόλεις [αὐτῶν] Σάρεισά τε καὶ Σάταλκα καὶ Πίνακα, κράτιστον ἔρυμα, τρεῖς ἄκρας ἔχουσα, ἐκάστην ἰδίῃ τείχει τετειχισμένην, ὥστε οἶον τρίπολιν εἶναι. ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ Ἀρμένιος εἶχεν ὑπήκοον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι βίᾳ παρέλαβον, καίπερ ἔδοξαν οἱ Γορδυαῖοι διαφερόντως ἀρχιτεκτονικοὶ τινες εἶναι καὶ πολιορκητικῶν ὀργάνων ἔμπειροι· διόπερ αὐτοῖς εἰς ταῦτα ὁ Τυγράνης ἐχρήτο. ἐγένετο δὲ καὶ ἡ λοιπὴ Μεσοποταμία ὑπὸ Ῥωμαίοις, Πομπήιος δ' αὐτῆς τὰ πολλὰ τῷ Τυγράνῃ προσένειμεν ὅσα ἦν ἀξιόλογα· ἔστι γὰρ εὐβοτος ἡ χώρα καὶ εὐερνῆς ὥστε καὶ τὰ ἀειθαλῆ τρέφειν καὶ ἄρωμα τὸ ἄμωμον· καὶ λεοντοβότος ἐστί· φέρει δὲ καὶ τὸν νάφθαν καὶ τὴν γαγγήτιν λίθον, ἣν φεύγει τὰ ἔρπετα.

25. Λέγεται δὲ Γόρδυς ὁ Τριπτολέμου τὴν Γορδυηνὴν οἰκῆσαι, ὕστερον δὲ καὶ Ἑρετριεῖς οἱ ἀναρπασθέντες ὑπὸ Περσῶν. περὶ μὲν οὖν Τριπτολέμου δηλώσομεν ἐν τοῖς Συριακοῖς αὐτίκα.

XVI 1, 23—25

(Meineke, III. 42 1041, Tardieu, III. 42 318—9)

23. Միջագետքի լեռնային մասը բավական բարեբեր է· Յեփրատի և Զեզմայի մոտակայքը (Թե Կոմմադենի արդի Զեզմայի և Թե Թափսակոսի հին Զեզմայի) բնակվում են Մելգոդնացիք (այսպես են կոչել սրանց Մակեդոնացիք)· այդտեղ են Մծրին, (վոր կոչվել է նաև Մելգոդնիո Անտիոք, գտնվում է Մասիոս լեռան ստորոտը), Տիգրանահերտ, Կարրեսի շրջակայքը, Նիկեփորի յերկիրը, Գորդիրազա և Սինեակա, ուր կորավ Կրասոսը՝ Պարթևաց զորավար Սուրենի թակարդի մեջ բռնվելով:

24. Տիգրիսի մոտ են Գորդիացոց յերկիրները, վորոնք հները Կորդուք եյին կոչում. նրանց քաղաքներն են Սարիսա, Սատալկա և Պինակա, ամրագույն բերդ, վոր ունի յերեք ամրոց, յուրաքանչյուրը սեփական պարիսպով պատած. այնպես վոր յերեք քաղաքի յերևույթ է ստանում: Սակայն այնու ամենայնիվ, հաղառակ իր ամրությունից, Հայոց քաղաքները նվաճեց այն և Հռովմայեցիներն ել բռնաբար գրավեցին, թեև Գորդիացիք համարվում եյին իբր նշանավոր ճարտարապետ և պաշարողական զորքերի մեջ փորձառու: Դրա համար ել Տիգրանը զործածում եր նրանց այս գործերում: Միջագետքի մնացյալ մասը ընկնելով Հռովմայեցիների իշխանության տակ, Պոմպեոսը նրա մեծագույն և լավագույն մասը Տիգրանին պահեց: Յերկիրը արոտավետ է և այնպես բարեբեր, վոր անուշանում է նաև մշտադալար ծառեր և համեմունք, ինչպես՝ ամոմոն. կան նաև առյուծներ. գտնվում է նաև նավթ և Գանգեսյան կոչված քարը, վոր հալածում է ոճերին:

25. Ասում են թե Գորդիւս վարդի Տրիպտոլեմոսի՝ բնակվել է նախ Գորդիենն, ավելի ուշ Երեսերիացիք, վորոնց տեղահանել են Պարսիկները: Տրիպտոլեմոսի մասին կպատմենք Ասորիքի վրա խոսելիս:

Τοῖς οὖν παροροεῖσι ὑπὸ τε τούτων κακοῦσθαι συμβαίνει καὶ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ὑπέρκεινται δὲ καὶ καταδυναστεύουσι διὰ τὴν ἰσχύν· τέλος δ' ὑπ' ἐκείνοις εἰσι τὸ πλεόν ἢ τοῖς Παρθυαίοις· ἐν πλευραῖς γάρ εἰσι καὶ ἐκεῖνοι τὴν τε Μηδίαν ἔχοντες καὶ τὴν Βαβυλωνίαν.

27. Μεταξύ δὲ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριος ρεῖ καὶ ἄλλος ποταμὸς Βασίλειος καλούμενος, καὶ περὶ τὴν Ἀνθεμουσίαν ἄλλος Ἀβόρρας.

XVI 1, 26—27

(Meineke, III. 49 1042, Tardieu, III. 49 319—20)

Οἱ δὲ Παρθυαῖοι καὶ πρότερον μὲν ἐφρόντιζον τῆς πρὸς Ῥωμαίους φιλίας, τὸν δὲ ἄρξαντα πολέμου Κράσσον ἡμύναντο· καὶ αὐτοὶ ἄρξαντες τῆς μάχης τῶν ἴσων ἔτυχον, ἥνικα ἔπεμψαν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν Πάκονον..... Ἀντώνιος δὲ συμβούλῳ τῷ Ἀρμενίῳ χρώμενος προϋδόθη καὶ κακῶς ἐπολέμησεν· ὁ δ' ἐκείνον διαδεξάμενος Φραάτης τοσοῦτον ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς Καίσαρα τὸν Σεβαστὸν ὥστε καὶ τὰ τρόπαια ἔπεμψεν ἅ κατὰ Ῥωμαίων ἀνέστησαν Παρθυαῖοι, καὶ καλέσας εἰς σύλλογον Τίτιον τὸν ἐπιστατοῦντα τότε τῆς Συρίας, τέτταρας παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὅμῃρα αὐτῷ, Σερασπαδάνην καὶ Ῥωδάσπην καὶ Φραάτην καὶ Βονώνην, καὶ γυναῖκας τούτων δύο καὶ υἱεὶς τέτταρας, δεδιῶς τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους αὐτῷ· ἥδει γὰρ μηδένα ἰσχύσοντα καθ' ἑαυτόν, ἢν μὴ τινα ἐπιλάβῃ τοῦ Ἀρσακίου γένους διὰ τὸ εἶναι σφόδρα

φιλαρσάκας τοὺς Παρθυαίους· ἐκποδὼν οὖν ἐποίησε τοὺς παῖδας, ἀφελῆσθαι ζητῶν τὴν ἐλπίδα ταύτην τοὺς κακουργοῦντας. τῶν μὲν οὖν παῖδων ὅσοι περιέεισιν ἐν Ῥώμῃ δημοσίᾳ βασιλικῶς τημελοῦνται καὶ οἱ λοιποὶ δὲ βασιλεῖς πρεσβευόμενοι καὶ εἰς συλλόγους ἀφικνούμενοι διατετελέκασιν.

XVI 1, 28

(Meineke, III. 42 1043, Tardieu, III. 42 321)

69

Ἐνταῦθα δὲ νῦν ἐστὶ τὸ ζεῦγμα τοῦ Εὐφράτου· κατὰ τοῦτο δὲ Σελεύκεια ἱδρύεται φρούριον τῆς Μεσοποταμίας προσωρισμένον ὑπὸ Πομπηίου τῷ Κομμαγηνῷ, ἐν ᾧ τὴν Σελήνην ἐπικληθεῖσαν Κλεοπάτραν Τιγράνης ἀνείλε, καθιερῶν χρόνον τινα ἡνίκα τῆς Συρίας ἐξέπεσεν.

XVI 2, 3

(Meineke, III. 42 1045, Tardieu, III. 42 323)

70

Πρὸς θαλάττῃ δὲ τούτων ἐστὶν ἡ Σελεύκεια καὶ ἡ Πιερία, ὅρος συνεχὲς τῷ Ἀμανῷ, καὶ ἡ Ῥωσὸς μεταξὺ Ἰσσοῦ καὶ Σελευκείας ἰδρυμένη. ἐκαλεῖτο δ' ἡ Σελεύκεια πρότερον Ὑδατος ποταμοῖ· ἔρυμα δὲ ἐστὶν ἀξιόλογον καὶ κρείττον βίας ἢ πόλις, διόπερ καὶ ἐλευθέραν αὐτὴν ἔκρινε Πομπήιος ἀποκλείσας Τιγράνην.

XVI 2, 8

(Meineke, III. *L*₂ 1048, Tardieu, III. *L*₂ 327)

71

Φησι δὲ ταῦτα τρία ἔθνη συνεχῇ ἀλλήλοις ἰδρυμένα ὁμο-
γένειάν τινα ἐμφαίνειν πρὸς ἀλλήλα, καὶ διὰ [τοῦ]το παρακει-

փաղանց սիրում է ինն Արշակի սերունդը, ուստի հեռացրեց իր վորդիններին, վերացնելու համար չարագործների կենդանի հույսը: Այժմ եւ Հրեմիասի մի քանի վորդիքը շարունակում են մնալ Հոռվմում և պետական ծախսով ապրում են արքայալսյեւ ձևով: Պարբևաց մնացյալ թագավորները շարունակեցին դեսպաններ ուղարկել Հռոմ և խորհուրդի կանչել Ասորաց կուսակալներին:

69

Այնպեղ՝ Կումմազեցեան և նաև այժմ Յեփրատի ափքըր. նրա դեմն և գտնվում Միջագետքի Սեւեկիա բերդը, վոր Պոմպեոս զարձրեց Կոմմազեանն. այս բերդումն և, վոր Տիգրան սպանեց Մեղնե քաղաքում, վերակոչված Կելոպատրա, Ասորիքից փոնդելուց և մի ժամանակ բանտարկելուց հետո:

70

Անցիոբի ծովամերձ ժառանգն են Սեւեկիա բաղաբը, Պիե-
րիա, վոր Ամանոսին հարակից մի լեռ է, և Հռոսոս բաղաբը,
վոր զետեղված է Իսսոսի և Սեւեկիայի միջև: Սեւեկիան
նախապես կոչվում էր Հիւդատոպոտամի. սա մի նշանավոր
քերդ է և շատ ամուր քաղաք. դրա համար ել Պոմպեոսը՝
Տիգրանին վանելուց հետո, կոչեց ազատ բաղաբ:

71

[Խոսում ե Հոմերոսի (Ոդիսական Դ. 84) հատվածի մասին. Եթովպացոց մոտ գնացի և Միդոնացոց և Երբեմբացոց. այստեղ վերջին բառը բացատրելու համար զանազան հեղինակներ տվել են զանազան մեկնություններ, որինակ՝ Պոսիդոնիոսը ուղղում է Սրամբուս և սրանով հասկանում է «արաբներ»: Ստրաբոն նկատում է այս առթիվ հետևյալը.]

Ակներև ե, վոր Պոսիդոնիսը ասելով այս՝ ի նկատի ունի այն յերեք մոտիկ հարևան ցեղակից ազգերը, վորոնք

μένοις ὀνόμασι κεκλησθαι, τοὺς μὲν Ἀρμενίους τοὺς δὲ Ἀρ-
μαίους τοὺς δὲ Ἀραμβούς· ὥσπερ δὲ ἀπὸ ἔθνους [ἐνός] ὑπο-
λαμβάνειν ἐστὶν εἰς τρία διηρῆσθαι κατὰ τὰς τῶν κλιμάτων
διαφορὰς αἰεὶ καὶ μάλλον ἐξαλλαττομένων, οὕτω καὶ τοῖς ὀνό-
μασι χρῆσασθαι πλείοσιν ἀνθ' ἐνός.

XVI 4, 27

(Meineke, III. 42 1094, Tardieu, III. 42 393)

72

Καὶ ἦγον εἰς Σάμον, ἐνταῦθα τοῦ Καίσαρος ὄντος καὶ
μέλλοντος εἰς Συρίαν ἐντεῦθεν προΐεναι, Τιβέριον εἰς Ἀρμε-
νίαν στέλλοντος. πάντων δὲ τυχόντων ὧν ἐδέοντο, ἀφῆκεν αὐ-
τοῖς καὶ τοὺς φόρους οὓς ἐπέστησε.

XVII 1, 54

(Meineke, III. 42 1145, Tardieu, III. 42 459)

դրա համար ել կոչվել են նման անուններով՝ Հայ, Արա-
մայեցի և Արաբ. ինչպես վոր հասկանալի յե թե մի ցեղ
կլիմայի տարբերության պատճառով հետզհետե ավելի փո-
փոխվելով, յերեքի յե բաժանվել, նույնպես և գործածվել
են մեկի փոխարեն զանազան անուններ:

72

[Պոսոււմ ե եթովպացոց պատերազմի և նրանց պար-
տության մասին. եթովպացիք պատգամավորութիւն են
ուղարկոււմ Կեսարի մոտ.]

Յեկան Սամոս, ուր եր Կեսարը և պատրաստվում եր
այնտեղից Սիրիա գնալ, Տիբերիոսին ել Հայաստան եր
ուղարկել: Ստացան այն բոլորը, ինչ վոր ցանկանում եյին.
ներեց նրանց նաև այն հարկերը, վոր ինքն եր դրել:

Եպարխիա (ἐπαρχία), գավառ, մի գավառի իշխանութիւնը:
Կսին (κτείν, սեռ. κτενός), մի տեսակ ծովային խեցեմորթ,
նման վոստրեյի, ֆրանս. peigne կամ pétoncle:

Հիբրոդուլ՝ աստվածների ծառայութեան նվիրված ստրուկ
տաճարում:

Մեդիմնոս (μέδιμνος), հին հունական չափ, վոր պարունա-
կում էր 51,84 լիտր.—վաթսուն մեդիմնոսը լինում է
3110 լիտր:

Մետրես (μετρητής), հեղուկների չափ, վոր Աթենքում հա-
վասար էր մոտ 39 լիտրի:

Մոսիկիէի նույն նշանավոր տաճարը նվիրված էր Լիկոթե-
այի (Λευκοθέα)՝ առավոտյան լուսի աստվածութեան:

Ստադիոն (stadion), հին հունական չափ, վոր հավասար էր
177 մետրի:

Սթոնոս (σθῆνος), հին հունական չափ. բուն նշանակում է
«չվան». մեկ սթոնոսը դնելով 40 ստադիոն՝ ըստ
Ստրաբոնի, լինում է հավասար 7080 մետրի:

Սֆրագիդ (σφραγίς), աշխարհագրական բաժանմունք:

Քեռամիդ (χηρραμίδ, սեռ. -ίδος), մի տեսակ մեծ խեցեմորթ,
հավանաբար ֆրանս. came.

Աբդեր (Ἀβδηρα), քաղաք Թրակիայում, այժմ ավերակ 63.

Աբոս (Ἀβος), Տավրոս լեռնաշղթայի մի հյուղը, վոր պատմա-
կան Հայաստանից ձգվում է դեպի Մարաստան 55, 63.

Աբորրաս (Ἀβόρρας), գետ Միջագետքի Անթիոքի գա-
վառում 93:

Ադիարեն (Ἀδιάρην), յերկիր՝ Հայաստանի և Ասորեստանի
միջև 33, 63, 85, 87.

Ադոն (Ἄδων), բերդապահ Արտագերսի, ապստամբվեց Հոով-
մայեցոց դեմ 59.

Ագարա (Ἀζαρα), քաղաք Հայաստանի, Արտաշատից դեպի
արևմուտք. նրա առաջով հոսում է Արաքսը 55.

Ադովի ծով տես Մայոսիս.

Աթենք, մայրաքաղաք Հունաստանի 17.

Ալադոնիոս (Ἀλαζόνοος), գետ Վրաստանի, թափվում է Կու-
րի մեջ 29.

Ալեքսանդր Մակեդոնացի (336—323) 61, 85, 89.

Ալեքսանդրիա, նշանավոր քաղաք Յեգիպտոսի 5, 67.

Ալիս (Ἄλις), գետ Փոքր-Հայոց, անցնում է Մեքաստիայից
և թափվում է Սև ծով. այժմ կոչվում է Կղզըլ-ըրմաք
27, 71.

Ակիլիսենես տես Եկեղիք.

Ակիսենես (Ἀκισσηνής, ուղղել Անթիսենես), գավառ Արևմտ-
յան Հայաստանի, մոտ Ծովաց 57.

Ակտիոն (Ἀκτιον), քաղաք հին Հունաստանի, Արտայի ծո-
ցում. այստեղ յեղավ Ոկտավիանոսի նավամարտը
Անտոնիոսի դեմ (—31 թ.) 5, 67.

Ադվանք, Ադվաններ (Ἀδβανοί), 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35,
43, 53, 55, 61, 65.

Ամանոս ('Αμανός), լեռնաշղթա՝ Կիլիկիայի արևելյան կողմը, այժմ Ալմադադ 41, 85, 95.

Ամասիա, քաղաք Պոնտոսի, գտնվում է Սեբաստիայի և Սամսոնի միջև. այստեղ է ծնվել Ստրաբոնը 5, 73, 77.

Ամաստրիս ('Αμαστρίς), քաղաք Պափլագոնիայի (Փոքր-Ասիա) 71.

Ամարգիններ կամ Մարդեր ('Αμαργδοί, Μάρδοι), ավազակաբարձ ժողովուրդ, բնակվում էին Հայաստանի և Վրկանաց աշխարհի միջև 35, 37, 49.

Ամիսոս ('Αμισός), քաղաք Պոնտոսի, Սև ծովի յեզերքին. այժմ կոչվում է Սամսոն 73, 83, 85.

Անադատ ('Ανάδοτος), պարսկական աստվածություն՝ վոր պաշտվում էր Ումանի և Անահիտի հետ 39.

Անահիտ ('Αναΐτις), աստվածուհի Հայոց և Պարսից, համապատասխանում է Հռենաց Ափրոդիտեին 39, 67, 79.

Անարիակներ ('Αναράκται), ավազակ ժողովուրդ, վոր բնակվում էր Հայաստանի և Վրկանաց աշխարհի միջև 35.

Անթեմուսիա ('Ανθεμουςία), գավառ Միջագետքում 93.

Աննիբալ, զորավար Կարթագոնացոց, յերկար տարիներ պատերազմեց Հռովմայեցոց դեմ, ի վերջո պարտվեց և թուլյնով վերջ տվեց իր կյանքին (183 թ.) 57.

Անտիոք ('Αντιόχεια), մայրաքաղաք Սիրիայի՝ Սելևկյանների ժամանակ, յերբ մինչև 500,000 բնակիչ ունեւր. այժմ Անթաքիա, աննշան քաղաք 81, 95.

Անտիոք Միւգդոնիայի, վոր է Մծրին 91.

Անտիոքոս Գ Մեծ, թագավոր Սելևկյանց (222—186). Աննիբալի դրդումով պատերազմի դուրս յեկավ Հռովմայեցոց դեմ 57, 65.

Անտիպատրոս վորդի Սիսիդի, հայ իշխան Տիբարացոց և Խալիբների. իր յերկիրը հանձնեց Միհրդատին (Justi, Iran. Namenb. 304ա) 75.

Անտիտավրոս, լեռնաշղթա՝ Կիլիկիայի հյուսիսային կողմը. Փոքր-Ասիայի հյուսիսից հարավ ձգվելով՝ բաժանում է յերկու մասի 41, 43, 55, 57.

Անտոնիոս եռապետ Հռովմայեցոց, արշավեց Հայաստան, գերի բռնեց Արտավազդին ու տարավ Յեզիպոսոս,

հաղթեց Ուտավիանոսից Ակտիոնի ճակատամարտում և պաշարվելով Ալեքսանդրիայում՝ անձնասպանեց (30 թ.) 47, 49, 61, 67, 93.

Աորսներ ('Αορσοί), Ազովի մոտ՝ Տանայիս կամ Դոն գետի յերկարությամբ ապրող թափառական ժողովուրդ 35.

Ապամեա ('Απάμεια). այս անունով կային զանազան քաղաքներ Փոքր-Ասիայում. 1) Ասորիքում՝ Որոնդես գետի վրա, 2) Մեծ-Փոփլագիայում՝ Մեանդր գետի վրա, 3) Բիւթանիայում 81.

Ապոլլոդորոս ('Απολλόδορος), հույն մատենագիր 11.

Ապոլլոնիդես ('Απολλωνίδης), հույն մատենագիր 47, 57.

Ապպարիտներ ('Αππαρίται), պոնտական մի ժողովուրդ, վոր նախապես Կերկիտ էին կոչվում 73.

Ասիա 23, 25, 45, 51, 85, 93.

Ասորեստանցիք 9.

Ասորիք, Ասորիներ 9, 23, 43, 47, 57, 65, 67, 91, 93, 95.

Ստորին Ասորիք 87.

Ասպուրգիան ('Ασπουργιανός), բարբարոս ժողովուրդ, վոր բնակվում էր Սինդիկե յերկրում (Խրիմ) 77.

Ատտալացիք, Փոքր-Ասիական ժողովուրդ 23.

Ատրոպատենե ('Ατροπατηνή), գավառ Մարաստանի, Կասպից ծովի վրա 47, 49, 53, 55, 57, 59, 65.—Ատրոպատյան Մարաստան 33.

Ատրոպատես, սատրապ Մարաստանի 47.

Արաբիա (Յերջանիկ) 23.—Արաբներ 9, 23, 95, 97.—Մեսենական արաբներ 85.—Վրանաբնակ Արաբներ 85, 93.

Արագոս ('Αραγος), գետ Վրաստանի, բղխում է Կովկասյան լեռներից և թափվում է Կուրի մեջ 29, 31.

Արամայեցի 9, 97.

Արամբուս ('Αραμβούς), իբր թե առաքնեւր 95.

Արաքս ('Αράξης), նշանավոր գետ Հայաստանի 11, 25, 31, 41, 47, 55, 57, 59, 63.—անունը կցում է Թեոսալիայի Πηγαιός (այժմ Սալամբրիա) գետի անվան, վոր նախապես կոչվել է նույնպես 'Αράξης. ստուգաբանում է ἀράσσω, ἀράξω «խփել», ἀπ-αράσσω, ἀπ-αράξω «խփել» բայով:

Արաքսենե ('Αραξηνή), գավառ և գաղտավայր Հին Հայաստանի. այս գաղտում շինված է Արտաշատը, և նրա միջով հոսում է Արաքսը 13, 37, 55, 59, 63.

Արբիա ('Αρβηλα), քաղաք Ասորեստանում. այստեղ տեղի ունեցավ մի նշանավոր ճակատամարտ, ուր Ալեքսանդր հաղթեց Դարեսին (331 թ.) այժմ կոչվում է Երբիլ 65.

Արգոնավորդ. այսպես են կոչվում այն 50 հերոս նավագնացները, վորոնք Յասոնի առաջնորդությամբ, Արգո կոչված նավով արշավեցին Կողքիս՝ «վոսկի գեղմը» նվաճելու համար 9, 33.

Արիա ('Αρία), գավառ Պարսկաստանի (արդի Խորասանում) 43.—վորից Արիներ, Արիացիք, Արիաններ ('Αρίοι, 'Αριανοί)՝ նույն գավառի ժողովուրդը 9, 37, 49.—Արիանես 19.

Արիարաթ ('Αριαράθης), թագավոր Կապադովկիայի 69.

Արմենիա (Հայաստան) 61.

Արմենիոն ('Αρμένιον), քաղաք Թեսալիայի, Բոյբեիս լճի մոտ՝ Ֆերեսի և Լարիսայի միջև 33, 61.

Արմենոս Թեսալացի, Յասոնի հետ արշավել է Հայաստան. իր անունով կոչվել է յերկիրը Արմենիա 33, 61, 63.

Արմոզիկե ('Αρμόζιχη), ամուր քաղաք Վրաստանի, շինված Կուր գետի վրա 31.

Արշակ թագավոր Պարթևաց 93, 95.

Արսենե ('Αρσηνή), լիճ, վոր և կոչվում է Թուպիտիս (Վանա լիճ) 59.

Արտագերս ('Αρτάγευρα), ամուր բերդ Հայաստանում 59.

Արտանես Ծոփացի ('Αρτάνης), ժառանգ Զարեսի, վերջին թագավոր Ծոփաց. Տիգրան Մեծը հաղթեց նրան և նրա յերկիրը միացրեց իր պետության (Ստեփանոս Բուզանդացին սրա փոխարեն գրում է Արշակ) 65.

Արտաշատ, նախապես Արտաշատ ('Αρτάσατα, 'Αρτάσατα), մայրաքաղաք Հին Հայաստանի, հիմնված Աննիբալից 55, 57.

Արտաշես ('Αρταξίας), նախկին զորավար Սելևկյանց, վորոնց դեմ ապստամբելով իր յերկիրը (Մեծ Հայք) անկախ հայտարարեց (189 թ.) 57, 65. վոր և Արտաքսիա 57.

Արտավադը ('Αρταυδάσδης), վորդի Տիգրանի, թագավոր Հայոց 49, 59, 61, 67.

Արտաքսերքես ('Αρταξέρξης), անուն յերեք Պարսիկ թագավորների, վորոնցից Արտաքսերքեսն Ա. Յերկայնաբազուկի գահակալեց 465—425 թ., Արտաքսերքես Բ Մենմոն՝ 405—359 թ. և Արտաքսերքես Գ Ոքոս՝ 361—338 թ. սն է վոր նվաճեց Յեգիպտոսը՝ 345 թ. —11.

Արտաքսիա տես Արտաշես.

Արտեմիդորոս ('Αρτεμιδώρος), աշխարհագիր Եփեսացի 81, 83.

Աքարդեսոս ('Αχαρδῆσος), գետ՝ վոր բխելով Կովկասից՝ թափվում է Ադովի ծովը 35.

Արքեղայոս ('Αρχέλαος), վերջին թագավոր Փոքր-Հայոց 77.

Արքսատ ('Αρξάτα), քաղաք Մեծ Հայոց, շինված Արաքսի վրա, Ատրոպատենի սահմանի մոտ 57.

Բաբելոն, մայրաքաղաք Քաղեաստանի կամ Բաբելաստանի 13, 15, 17, 19, 21, 41, 43, 45, 47, 51, 55, 59, 85, 87, 80, վորից Բաբելական 35, Բաբելացիք 21, 85, 89, 93.

Բաբելոսա (Βάβυσσα), անառիկ ամրոց՝ Արտաշատ քաղաքի մոտ. այդտեղ եր Տիգրանի և Արտավադի գանձատունը 59.

Բագոս՝ աստված գինու և զեղխության 39.

Բակուր (Μάκκωρος), զորավար Պարթևաց, պատերազմեց Կրասոսի դեմ և հաղթեց Հոովմայեցոց 93.

Բակտրիա, հին պարսկական պետության արևելյան նահանգներից մեկը, այժմ Թուրքեստան 13, 37, 63.

Բասգոյդարիզա (Βασγοιδάρια), Միհրդատի շինած ամուր ամրոցներից մեկը 75.

Բասիլիոս (Βασίλειος), գետ Միջագետքում, Յեփրատի և Տիգրիսի միջև 93.

Բասորոպետա (Βασσοροπέδα), գավառ կամ նահանգ Հին Հայաստանի. առաջ պատկանում էր Մարերին. համարում են Վասպուրական նահանգը 57.

Բարիս (ուղ. Βάρις? սեռ. Βάριδος), Մարական աստվածու-

Թյուն, վորի տաճարը գտնվում էր Եկրատանի ճանապարհին 65.

Բիւթանիա (Βιθυνία), Փոքր-Ասիայի արևմտյան շերկերներից մեկը, Սև ծովի և Մարմարայի միջև. գլխավոր քաղաքն էր Նիկոմիդիա, այժմ Իզմիթ կամ Իզնիմիդ 73.

Բոյբա (Βοίβη), քաղաք Թեսալիայի. սրա մոտ էր Բոյրեիս լիճը, վոր այժմ կոչվում է Բիո (Βιο) 33, 61.

Բոնոնես (Βονώνης), վորդի Հրահատի՝ Թագավորի Պարթևաց պատանդ գնաց Հռովմայեցոց մոտ՝ իր յերեք յեղբայրների հետ 93.

Բոսֆոր կամ Վոսֆոր (Βόσπορος), բուն իմաստն է «նեղուց». կար յերկու Բոսֆոր. 1) Թրակիայի Բոսֆոր, վոր է Կոստանդնուպոլսի նեղուցը՝ Սև ծովի և Մարմարայի միջև, 2) Կիմեդյան Բոսֆոր, վոր է արդի Կերչի կամ Յենի-կալեյի նեղուցը՝ Ազովի և Սև ծովի միջև (Խրիմ) 25, 77.

Գաղակա կամ Գանձակ (Γάζακα), քաղաք Ատրոպատենի կամ Մարաստանի, ուր էր Թագավորների ամառանային պալատը 47.

Գաղերոնիտիս (Γαλιλαωνίτις), գավառ Պոնտոսի՝ Ալիսի գետաբերանի մոտ 73.

Գաղիուրա (Γαλιούρα), քաղաք Պոնտոսի, Իրիս գետի մոտ. յեղել է մայրաքաղաք, Ստրաբոնի ժամանակ արդեն ավերակ էր 73.

Գաղատիա (Γαλατία), յերկիր հին Փոքր-Ասիայի. մայրաքաղաքն էր Անկիրիա, վոր կոչվում է այժմ Անգորա. արդի Թուրքիայի մայրաքաղաքը՝ Վոլքից Գաղատացիք՝ 73.

Գալլ գետ տես Լիկոս.

Գանդեսյան քար (γαγγήτις λίθος), մի տեսակ քար, վոր իբրև թե հալածում էր ոճերին 91.

Գարսաուրա (Γαρσάουρα), փոքր քաղաք՝ Կապադովկիայի սահմանի վրա 81.

Գեղեր (Γήλαι), ավազակաբարո ժողովուրդ. բնակվում էին Հայաստանի և Մարաստանի միջև 35, 37.

Գլավկոս (Γλαυκος), վտակ՝ վոր Թափվում է Փասիս գետի մեջ 27.

Գորդիեննե (Γορδύηνή), գավառ հին Հայաստանի. բաժանված էր Միջագետքից Գորդիեննի կամ Գորդյան լեռներով (Գործալան ծրդ կամ Գործալա ծրդ). կոչվում է նաև Գորդիացոց յերկիր (Գործալան շարի), վոր հենքը անվանում էին Կորդուք (Καρδούχους). Ժողովուրդը Գորդիացիք կամ Գորդյայք 15, 45, 55, 59, 65, 85, 89, 91 (տես նաև Գորդիւս).

Գորդիւս (Γόρδους), վորդի Տրեպտոլեմոսի. մի խումբ Արգոսցիներն հետ յեկավ բնակվեց Գորդիեննե 91 (նույնի մասին խոսում է նաև XVI 2, 5 = Meineke 1046, Tardieu, III, 325՝ εις τήν Γορδουαίαν αποικῆσαι գաղթեց Գորդիեննե).

Գուգարք (Γωγαραγή), գավառ հին Հայաստանի. նախապես պատկանում էր Վրաստանին 55, 57.

Գուբանացիք (Γουβανίοι), ժողովուրդ՝ վոր բնակվում էր Հայաստանից վերև (Մարաց մոտ) 65.

Դադիմոնիտիս (Δαδύμωνίτις), բարեբեր դաշտ Պոնտոսում. նրա միջով հոսում է Իրիս գետը 73.

Դաստեյրա կամ Դաստիրա (Δάστειρα), քաղաք հին Հայաստանի, Եկեղիք գավառում, Յեփրատի մոտ 75.

Դեիմաքոս (Δημάχος), հույն աշխարհագիր 13.

Դեիոսարոս (Δηϊόταρος), իշխան Գաղատացոց. Պոմպեոս կարգեց նրան Թագավոր՝ իրեն հանձնելով նաև Փառնակիան, Տրապիզոնը և այլն՝ մինչև Կոդքիս և Փոքր-Հայք 73.

Դելլիոս (Δέλλιος), զորավար, բարեկամ Անտոնինոսի. մասնակցեց նրա արշավանքին Պարթևաց դեմ և զրեց նույն արշավանքի պատմությունը 47.

Դերշան (Δερσίνη), գավառ Հին Հայաստանի. գտնվում է Բարձր Հայքի նահանգում, սահմանակից Փոքր-Հայքի 57.

Եգիպտոս տես Յեգիպտոս.

Եթովպիա, վոր է Աբիսսինիա կամ Հաբեշիստան 21. Եթովպացիք 95, 97.

Ելամ (Έλαμία), յերկիր Ասորեստանից և Քաղդեայից հա-
րաւ, Պարսից ծոցի մոտ. մայրաքաղաքն էր Շոշ. Ելա-
մացիք նվաճեցին Քաղդեսստանը, բայց հետո ընկան
Ասորեստանցոց տիրապետութեան տակ. ի վերջո Պա-
րսի նվաճեց Ելամը և կազմեց նրանից Պարսից պե-
տութեան մի առանձին սատրապութիւն 85.

Ելիմայի (Ելամի) լեռներ 45.

Եկբատան (Έκβάταν), մայրաքաղաք Մարաստանի. այժմ
Համադան 45, 49, 65.

Եկեղիք (Ακλισηγή), գավառ Հին Հայաստանի Բարձր-Հայ-
քի նահանգում, սահմանակից Յեփրատի. այժմ Երզնի-
զյան 33, 43, 55, 57, 61, 67, 75.

Ենիաններ (Αἰνιᾶνες), Թեսալացի ժողովուրդ, գաղթել են Հա-
յաստան 63.

Եվպատորիա (Εὐπατορία), քաղաք Պոնտոսի, Լիւկոս և Իրիս
գետերի միացման տեղում. Պոմպեոս մեծացրեց այդ
քաղաքը և կոչեց Մագնոպոլիս 77.

Եվքսին կամ Եվքսինյան ծով (Εὐξεινος), վոր է Սև կամ
Պոնտական ծով 11, 21, 25, 27, 35, 37, 83.—Եվք-
սինյան Պոնտոս 21.—Եվքսինյան կապադովկիա 65.

Երատոսթենես (Έρατοσθένης), նշանավոր քերականագետ,
բանաստեղծ և աշխարհագրագետ Ալեքսանդրացի. հիմք
է դրել գիտական աշխարհագրութեան. իրեն և հետե-
վում Ստրաբոնը 5, 11, 13, 15, 17, 19, 27, 45, 59, 83,
89.

Երեմբներ, Երեմբացիք (սխալ տպւած Երրեմբացիք) (Έρεμ-
βός), արաբներ 9, 95.

Երեաբիացիք (Έρετριεῖς), ժողովուրդ՝ վոր Պարսիկները տե-
ղահանելով բերել բնակեցրել են Պորդիենն 91 (Երեա-
բիա = Έρετρια անունով կա յերկու քաղաք, մին Եվ-
բեայում, մյուսը՝ Թեսալիայում).

Երիթրյան ծով (Έρυθρὰ θάλασσα), բուն նշանակում է Կար-
միր ծով, հետո դարձավ Հնդկաց ովկիանոսը, և ավե-
լի ուշ՝ Պարսից ծոցը. այս իմաստով ունի Ստրաբոն՝
51, 59.

Եւրոպա տես Յեփրոպա.

Եփրատ տես Յեփրատ.

Եֆորոս (Έφορος), պատմիչ հույն 5, 83.

Զաբոս (Ζάβρος), լեռնաշղթա Հայաստանի հարավային-արե-
վելյան կողմը 45, 49, 85.

Զարեհ կամ Զարեադրես (Ζαρεάδρης), դորավար Սելևկյանց-
Անտիոքոս Գ նշանակեց նրան արեւմտյան Հայաստանի
կառավարիչ: Մեծ Հայքի կառավարիչ Արտաշեսի հետ
միասին թոթափեցին Սելևկյան լուծը և Հայաստանը
անկախ հայտարարեցին (189 թ.) 57, 65.

Զելիտիս (Ζηλῑτις), գավառ Պոնտոսի 79, վորի գլխավոր
քաղաքն էր՝

Զելա (Ζήλα), այժմ կոչւում է Զիլե 39, 79.

Զեւգմա (Ζεύγμα), բուն նշանակում է նավերով կամ լաստե-
րով կամուրջ. իբր հատուկ անուն նշանակում էր
հատկապես Յեփրատի կամուրջը: Հին Զեւգման գտնը-
վում էր Թափսակոսի մոտ, իսկ նոր Զեւգման՝ Կոմմա-
գենի մոտ 49, 83, 91.

Էմոդ (Ημωδᾶ), մասն Կովկասյան լեռնաշղթայի 37.

Թափսակոս (Θάψακος), քաղաք Բարեւրաստանի, շինված
Յեփրատի վրա, ուր կար նշանավոր մի կամուրջ
(Զեւգմա). քաղաքն այժմ ավերակ է և կոչւում է Ալ-
Համմամ, Ռաքքայի մոտ 13, 15, 17, 19, 87, 89, 91.

Թեմիսկլեա (Θεμισκυρα), դաշտավայր Պոնտոսի, Թերմոդոն
գետի մոտ. այստեղ էյին բնակվում Ամազոնները
27, 75.

Թեոփանես Մելիտինեցի, աշխարհագիր 5, 57, 61, 75.

Թեսալիա (Θεσσαλία), գավառ՝ Հունաստանի հյուսիսային
մասում՝ վորից Թեսալացի, Թեսալական 33, 61, 63, 65.

Թերմոդոնտ (Θερμοδών, -οντος, -οντα), գետ Պոնտոսի. թափ-
վում է Սև ծովը 59.

Թոպիտիս (Θωπιτις, կարգն Թոսպիտիս), Վանա լիճն է, վոր
է Տոսպ 59, 89.

Թրակիա (Θράκη), յերկիր՝ Եգեական, Սև և Մարմարա ծո-
վերի միջև. այժմվա Բուլղարիայի և Ռումելիայի տեղն
է. վորից Թրակացիք 65,

Իբերիա 9. տես և Վրաստան.

Իբերներ (Սպանիայի) 11.

— (Վրաստանի) 23.

Իմաստ (Ἰμαθός), մասն Կովկասյան լեռնաշղթայի 37.

Իսսոս (Ἰσσοός), քաղաք Կիլիկիայի, համանուն ծոցի խորքում, ուր 333 թ. Ալեքսանդր Մակեդոնացին հաղթեց Դարեհին. այժմ կոչվում է Իզլեր 83, 95.— Իսսոսի ծոցը՝ 85.

Իրիա (Ἰρις), գետ Պափլագոնիայի (Փոքր-Ասիա), վոր թափվում է Սև ծովը. այժմ Yeşil-armağ 73, 77.

Լարիսա (Λάρισα), քաղաք Թեսալիայի (Հունաստան), Սալոնիկի ծոցի արևմտյան կողմը՝ դեպի ներս 33, 61.

Լավիանսեն (Λαυιανσηνή), գավառ Կապադովկիայի, Փոքր-Հայքի մոտ 79.

Լավոդիկե (Λαυδοίκη), այս անունով քաղաքներ կան Լիկաոնիայում, Մարաստանում, Փոնտիկիայում և Ասորիքի ծովեզրում. վերջինը այժմ կոչվում է Լաթաքիա 81.

Լիբիա, յերկիր Ափրիկեյի 11.

Լիկաոնիա, Լիկաոնիա (Λυκαονία), յերկիր Փոքր-Ասիայի, հարևան Փոնտիկիայի. մայրաքաղաքն էր Իկոնիոն, վոր այժմ կոչվում է Կոնիա 71, 81.

Լիկոս կամ Լիկոս (Λύκος). այս անունով կան զանազան գետեր. Հայաստանի սահմաններում հիշատակվի են՝ Լիկոս, վոր այժմ կոչվում է Բելքիդ (< Դալ գետ), և Լիկոս, վոր այժմ կոչվում է Ճորոխ. յերկուսն էլ թափվում են Սև ծովը 59, 73, 77.

Լիւդիա (Λυδία), յերկիր Փոքր-Ասիայի՝ Եգեյական ծովի և Փոնտիկիայի միջև. սրանց մեծագույն թագավորը յեղավ Կրեսոս, վորի մայրաքաղաքն էր Սադդիկե. Պարսիկները վերջ տվին Լիւդիայի պետութան: Վորից Լիւդիացիք 67.

Լուկուլլոս (Λεωκόλλος < Լու. Lucullus), նշանավոր զորավար Հռոմեացի. պատերազմեց Միհրդատի և Տիգրանի դեմ 67, 71.

Մալիբներ (Μαλιβες), Պոնտոսի արևելյան կողմը բնակվող մի ժողովուրդ. սրանք նշանավոր եյին յերկաթագործութան մեջ և իրենք եյին հնարել պողպատը 57, 83, 85.

Մաղաիք (Μαλαίαι), յերկիր և ժողովուրդ Պոնտոսի հարավային կողմում, սահմանակից Հայաստանի 73, 75, 77.

Սորձեան կամ Սորդենե (Χορζηνή), գավառ Հին Հայաստանի, վոր ըստ Ստրաբոնի նախապես պատկանում էր Վրաստանին. համապատասխանում է Տայքին և Կղարջքին 57.

Ծոփք (վորից Ծոփացի) (Σωφηνή), նահանգ Հին Հայաստանի հարավային արևմտյան կողմը, Բարձր Հայքի և Աղձնիքի միջև. կոչվում է նաև Չորրորդ Հայք. համապատասխանում է այժմվա Սարբերդին 43, 45, 55, 57, 63, 65, 71, 75, 83.

Կաբալա (Κάβαλλα), քաղաք Հայաստանի, Սպեր նահանգում. հարուստ էր վոսկու հանքերով 61.

Կադուսիներ (Καδούσιοι), Կասպից ծովի յեզերքները բնակող մի ժողովուրդ, վոր հիշում են նաև Բսենոփոն և Պլուտարքոս 35, 37, 49.

Կալաքենե, Կալաքեն (Καλαχανή, Καλαχηνή), գավառ Հին Հայաստանի, Սպերից դեպի արևելք՝ դեպի Ադիարեն 33, 63 (Meineke, III 1186, ցանկում՝ համարում է գավառ Ասորեստանի, անշուշտ վորովհետև Ստրաբոն ասում է «Հայաստանի սահմաններից դուրս». բայց այս խոսքը Ադիարենի համար պետք է առնել և վիճի թե Կալաքենի).

Կալլիսթենես (Καλλισθένης), պատմիչ հույն 63.

Կամիսա (Κάμισα), հին բերդ Պոնտոսի 79.

Կամիսենե (Καμισσηνή), գավառ Կապադովկիայի, սահմանակից Փոքր-Հայքի. Պոմպեոս կցեց Մեգարոպոլիսին 79. (սույն Կամիսենեն կոչվում է նաև Պոնտական Կապադովկիա՝ ըստ Ստրաբոն XII 3, 12 = Meineke, II, 767, Tardieu, II, 493): Չփոթել սրա հետ Կոմիսենե՝ վոր տես:

Կամբիսենե (Καμβισσηνή), գավառ հին Հայաստանի. Սորձեանի հետ Հայաստանի ամենահյուսիսային գավառն է և շատ ձյունառատ 57.— հիշված է նաև եջ 31՝ իբրև «դաշտ» վոր դոնվում է ալիտեղ, ուր Վրաստան, Աղվանք և Հայաստան իբար են կտրում.— յերրորդ ան-

գամ Ստրաբոն XI 4, 5 (=Meineke, II, Էջ 706 = Tardieu, II, Էջ 409) հիշում է նույն անունը Աղվանից մասին խոսելիս, ուր ասում է թե «Վրաստանից Աղվանք անցքը չոր ու անջուր Կամբիլսենեյով է՝ Ալազոնիս գետից այն կողմ»։ Տես նաև Կամբիլսենեյ։

Կանիդիոս (Κανίδιος), զորավար, վոր Պոմպեոսից հետո արշավեց մինչև Կովկաս 31.

Կապադովկիա (Καππαδοκία), վորից Կապադովկացիք. Փոքր-Ասիայի յերկիրներեց մեկն է, սահմանակից Փոքր-Հայոց. մայրաքաղաքն էր Մաթակ, հետո կոչված Կեսարիա, այժմ Կայսերի։ Ստրաբոն զանազանում է Վերին Կապադովկիա, Պոնտական Կապադովկիա և Եվքսինյան Կապադովկիա 21, 23, 27, 37, 39, 41, 43, 53, 65, 69, 71, 79, 81, 83, 85, 87.

Կապուլտ տես Կապուլտան։

Կապուլտան, գրված է Սպալտան (Σπαλταν), վոր Ուրմիայի լիճն է 47. Կոչում է նույնը Մանտիանն (Μαντιανή), վոր թարգմանում է կապուլտ (καυπυ) 59.

Կասպիանն (Κασπιανή), գավառ հին Հայաստանի, նախապես պատկանում էր Մարերին (համարվում է Փայտակարանը) 47, 57.—նույնը Ստրաբոն XI 4, 5 (Meineke, II, 706 = Tardieu, II, 409) համարում է Աղվանից գավառ։

Կասպից (կամ Կասպյան) ծով կամ Վրկանաց ծով 13, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 43, 53, 55, 59, 63.

Կասպյան դռներ 19, 27, 43, 45, 51, 53.

Կասպյան ժողովուրդներ 25, 27.

Կասպյան լեռներ = Կովկաս լեռներ 27.

Կատաոնիա (Καταονία), յերկիր Փոքր-Ասիայի, հարևան Կապադովկիայի, վորի հետ միացավ հետո և կազմեց նրա մի նահանգը 41, 69.—Կատաոնացիք կամ Կատաոններ 21, 57, 69.—սրանց եյին պատկանում նախապես հին Հայաստանի Եկեղիք և Անտիտավրոսի գավառները։

Կարենիտիս (Καρηνίτις), գավառ հին Հայաստանի, վոր նախապես պատկանում էր Խալիբներին կամ Մոսիլենոյկներին. ըստ Հայոց կոչվում է Կարին, այժմ Երզրում 57.

Կարթագենն, յերկիր Ափրիկեի հյուսիսային ծովեզրում 5. Կարիա, յերկիր Փոքր-Ասիայի, Եգեական ծովի վրա. գլխավոր քաղաքն էր Միլետ 81.

Կարկաթիոկերտ (Καρκαθίσκος), այլ ձև. Կարթասիոկերտ), մայրաքաղաք Ծոփաց 55.

Կարմանիա (Καρμανία), գավառ Պարսկաստանի. այժմ Բիրման 85.

Կարուրա (Κάρουρα). քաղաք Փոլիգիայի, Կարիայի սահմանում 81.

Կարրես (Κάρραι), քաղաք Միջագետքի 91.

Կեսար (Յուլիոս) 5, 47, 67, 97.

Կերաֆիա (Κεραφία), Կովկասյան լեռների ծովամերձ մասը 31.

Կերկիտներ (Κερκίται), վոր և Ապպարիտ, Պոնտական կամ Կովկասյան ժողովուրդ 73.

Կիլիկիա (վորից Կիլիկեցիք, Կիլիկյան) 11, 21, 23, 27, 37, 41, 69, 83.

Կիմմերներ. հնդկերոպական ժողովուրդ. բնակվում էյին հարավային Ռուսաստանի տափաստաններում, Ազովի ծովի յեղերքները. արշավեցին Խրիմ, Թրակիա և ամբողջ Փոքր-Ասիա (Ը դար) 37.

Կիմմերյան Բոսֆոր տես Բոսֆոր.

Կիւրսիլոս Փարսալացի 61.

Կիւրտիներ (Κύρται), ավազակաբարո ժողովուրդ, վոր բնակվում էր Հայաստանի, Վրկանաց աշխարհի և Մարաստանի միջև 35, 49.

Կլեոպատրա Թագուհի Յեգիպտոսի 23.

Կլեոպատրա Սելենն Թագուհի Ասորիքի 95.

Կյուրոս Թագավոր Պարսից 39.

Կողքիս, Սև ծովի արևելյան կողմի յերկիրը, արդի Մինգրելիան (վորից Կողքիսացիք) 9, 11, 21, 23, 25, 27, 29, 33, 53, 57, 65, 69, 71, 73, 75, 77.

Կոմանա (Κόμανα), նշանավոր քաղաք Փոքր-Ասիայում 41, 73, 79.

Կոմիսենն (սխալ տպված Կոմիսինն) (Κωμισσηνή), գավառ հին Հայաստանի 55 (տես և Կամբիլսենն և Կամիսենն).

Կոմմադեն (Κομμαγγή), փոքր պետություն՝ Ասորիքի հյուսիս-արևելյան կողմը. մայրաքաղաքն էր Սամոսատ 41, 43, 53, 55, 69, 71, 83, 85, 91, 95.

Կոսսայան լեռներ, Հայաստանի և Մարաստանի միջև 45.

Կովկաս, Կովկասյան լեռներ 27, 29, 31, 33, 35, 37, 53, 57.

Կոտիւս Սպեկացի 77.

Կորդուք (Καρδούχοι), նույն և Գորդիացիք 91.

Կորնիթոս քաղաք Հունաստանի 5, 79.

Կորոպասոս (Κορόπασσος), քաղաք Լիւկայոնիայի (Փոքր-Ասիա) 81.

Կորոս (Κόρος), հին անուն Կուր գետի 29.

Կուլուպենե (Κουλουπηγή), եղարիւի, սահմանակից Փոքր-Հայքի, վոր Պոմպեոս կցեց Մեգալոպոլիսին 79.

Կուր (Κύρος), մեծ գետ Վրաստանի, վոր միանալով Արաքսին՝ թափվում է Կասպից ծովը. հին ժամանակ կոչվել է Կորոս 11, 25, 29, 31, 55, 57, 59.

Կրասոս (Κράσσος), զորավար Հռովմայեցի, Հարաշար պարտըվեց Պարթևների դեմ պատերազմում, ուր և մեռավ 91, 93.

Հայ, հայեր 5, 6, 9, 21, 23, 29, 33, 35, 47, 49, 51, 61, 63, 65, 67, 71, 79, 81, 83, 89, 91, 93, 97.

Հայաստան 5, 6, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 75, 77, 79, 85, 87, 89, 97.

Հայկական գույն 61.

Հայկական լեռներ 13, 27.

— Մեծ Հայք 43, 75.

Հեպտակոմեսներ (Ἑπτακώμηται), Կողքիսից վերև բնակվող լեռնական վայրերի մի ժողովուրդ 75.

Հերակլեա (Ἡρακλεία), քաղաք Բյուզանդիայի, Փոքր-Ասիայի արևմտյան կողմը, այժմ Երեյլի 71.

Հերակլիտոս Պլատոնական 71.

Հերոդոտոս պատմահայր 63, 67.

Հերփե (Ἡρφαί), փոքր քաղաք Ծոփաց մոտ 83.

Հիպպարքոս (Ἱππαρχος), աստղաբաշխ հույն 5, 13, 17, 19, 59.

Հիպպոբոտոս (Ἱππόβοτος), նշանավոր մարգագետին Մարաս-

տանում՝ Պարսկաստանից և Բաբելոնից Կասպյան շրջները տանող ճանապարհի վրա 51. (Meineke, III, 1204 դնում է Հայաստանում, անշուշտ վորովհետև Սարաբոն նույն տեղը ասում է «Ինչպես և Հայաստանը». բայց սա ընդմիջարկություն է և հատվածը ամբողջապես պատկանում է Մարաստանին).

Հիպպոս (Ἱππος), վտակ Փասիս գետի 27.

Հիւդատոպոտամի (Ἱδρατος ποταμοί), հին անուն Սելեկիայի. նշանավոր բերդաքաղաք. բուն նշանակում է «Ջրաբերդ» 95.

Հիւդարա (Ἱδαρα), ամուր բերդ՝ վոր շինեց Միհրդատ 75. (Meineke, III, 1204 համարում է Հայաստանում, բայց ճիշտ չպետք է լինի).

Հիւդարնես (Ἱδάρνης), իշխան Պարսից 65.

Հյուսիսային ծով? անշուշտ ակնարկում է Կասպից ծովի վերի մասը, ուր թափվում է Արաքսը 41.

Հնդիկներ 27, Հնդկական 35, Հնդկաց ծով 37.

Հնդկաստան 13, 83, 85.

Հոլմի (Ὅλμοις), քաղաք Փոլիգիայի 81.

Հոմերոս (Ὅμηρος), (բուն նշանակում է «կույր») 9, 95.

Հույն 9, 37, հունական 51, 67, 71:

Հունաստան 63.

Հոռոս կղզի 25.

Հոսոս (Ῥωσός), քաղաք՝ Իսոսի-և Սելեկիայի միջև 95.

Հոովմ 5, 23, 95, Հոովմեական 61, Հռովմայեցիք 23, 47, 49, 65, 67, 77, 83, 91, 93.

Հրահատ (Φραάτης), թագավոր Պարթևաց 93, 95. Հրահատ՝ նրա վորդին, վոր պատանդ գնաց Հոովմ 93.

Մագնեսիա (Μαγνησία), քաղաք Լիւգիայի, այժմ կոչվում է Մանիսա 81.

Մագնոպոլիս (Μαγνόπολις), քաղաք Պոնտոսի, նախապես կոչվում էր Եվպատորիա, Ամասիայի մոտ, Իրիս և Լիւկոս գետերի միացման տեղում 77.

Մաժակ (Μάζαχα), մայրաքաղաք Կապադովկիայի, հետո կոչվեց Կեսարիա, այժմ էլ Կայսերի 71, 83.

Մակեդոնացիք 37, 47, 65, 91.

Մալրոն (Μάλρωνες), Պոնտական մի ժողովուրդ, հետո կոչվեցին Սաննիք 73.

Մալոտիս (Μαλιώτις), արդի Ագովի ծոֆն է 25, 35, 59.

Մանտիանե (Μαντιανή), աղի մեծ լիճ հին Հայաստանում. այժմ Ուրմիայի լիճ. (ըստ Ստրաբոնի Մանտիանե թարգմանվում է կալույս, խոչնդ) 59.

Մասիոս (Μάσιος), լեռնաշղթա հին Հայաստանի հարավային կողմը, Միջագետքի սահմանում (պետք է շփոթել Մասիսի հետ) 33, 45, 55, 91.

Մասքութներ (Μασκαυέτης), Միլիթական ժողովուրդ 41.

Մատիանե, Մատիենե (Ματιανή, Ματιανή), գավառ Մարաստանի 11, 13, 37, 47, 51, 63.

Մար, Մարեր 21, 29, 45, 51, 57, 61, 63, 65, 67, 89, 93, Մարական 61, Մարական լեռներ 13, մարերեն 59.

Մարաստան 11, 13, 21, 23, 27, 33, 35, 37, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 65, 85, 87. Ատրոպատյան Մարաստան 33, 43, 47.

Մարգեանացիք (Μαργαυνοι), ժողովուրդ՝ վոր բնակվում էր Պարթևաց և Արեաց մոտ (ըստ Պլուտարքոսի՝ Տավրոսի հյուսիսային կողմը) 37.

Մարդեր տես Ամարդներ.

Մեգալոպոլիս (Μεγαλόπολις), քաղաք Պոնտոսի, սահմանակից Փոքր-Հայքի 79.

Մեգալոպոլիտիս (Μεγαλοπολιτις), գավառ Պոնտոսի. գլխավոր քաղաքն է Մեգալոպոլիս 79.

Մեգասթենես (Μεγασθενής), մատենագիր հույն 85.

Մեդեա (Μήδεια), Կողքիսի թագավորի աղջիկը, վոր Արգոնավորդների առաջնորդ Յասոնի կինը դարձավ 53, 65. Մեդեական շոր 53.

Մեդոս (Μήδος), վորդի Մեդեայի. սրա անունով է կոչվել Մարաստանը (Μηδία) 53.

Մեդիոս Լարիսացի 61.

Մելիտինե (Μελιτινή), քաղաք Փոքր-Հայքում. այժմ կոչվում է Մալաթիա 41, 55, 69.

Մենոն (Μένων), զորավար, իր բանակով ուղարկվեց Սպեր՝ Ալեքսանդր Մակեդոնացու կողմից, բայց խեղդամահ

յեղավ բնակիչների կողմից 61.

Մեսենական արարներ 85.

Մետրոդորոս (Μητροδόωρος), փելիսոփա և քաղաքական գործիչ, վերակոչված Քաղկեդոնացի. պաշտոնավարում էր Միհրդատ Եվպատորի մոտ 81.

Մետրոպոլիս (Μητροπόλις), քաղաք Լիւդիայի 81.

Միհր աստված Պարսից, վորից Միհրական տոներ 61.

Միհրդատ Եվպատոր, թագավոր Պոնտոսի 23, 25, 39, 67, 71, 75, 81.

Միջագետք 9, 15, 19, 21, 23, 41, 43, 45, 53, 55, 59, 65, 71, 85, 87, 89, 91, 93.—Միջագետացիք 93, 95.

Միլզդոնիա (Μυζδονία), գավառ Միջագետքի 55, 91, Միլզդոնացիք 91, Միլզդոնիո Անտիոք (վոր է Մծբին) 91.

Միւսիա (Μυσία), յերկիր Փոքր-Ասիայի արեւմտյան ծայրը, Մարմարայից հարավ 81.

Մծբին (Νίσσις), քաղաք Միջագետքի (այժմ Նիսիբին) 45, 55, 91. կոչվել է նաև Միլզդոնիո Անտիոք 91.

Մոսիւնոյկներ (Μοσυνοίκοι), Պոնտական ժողովուրդ, սահմանակից Հայաստանի 57, 75 (մասին «աշտարակ» բանից).

Մոսքիկե (Μοσχική), գավառ Կողքիսի 29.

Մոսքիկյան լեռներ (Μοσχικά όρη), Պոնտոսի և Հայաստանի միջև 11, 27, 43, 53, 75.

Յասոն (Ίάσων), հույն հերոս, վորդի Եսոնի և թագավոր Իոլիոսի. զրկվելով գահից՝ Արգոնավորդների գլուխն անցավ, արշավեց Կողքիս՝ նվաճելու համար «վոսկե գեղմը». վերադարձին իր հետ բերեց Կողքիսի թագավորի դուստր Մեդեային 9, 11, 33, 53, 61, 63, 65. վորից Յասոնականք՝ Յասոնի վերաբերյալ հիշատակարաններ 11, 33, 53, 63. նույնից է նաև՝

Յասոնիոն (Ίασόνιον, Iasonium), մեծ լեռ Պոնտոսում, Կասպյան դռներից վերև. այժմ կոչվում է Յասուն կամ Վոնա 53.

Յեգիպտոս, Յեգիպտացիք 23, 87.

Յեփեսոս (Έφεσος), նշանավոր քաղաք Լիւդիայի (Փոքր-Ասիա)՝ ավերակները այժմ գտնվում են Այասուլուքի մոտ 81.

Յեվրոպա 25, 27.

Յեվթսինյան տես Եւթսինյան.

Յեփրատ (Εὐφράτης), մեծ գետ հին Հայաստանի, վոր բերում է Կարնո լեռներից, գծում է յերկրի արեւելյան սահմանը, միանում է Տիգրիսին և Միջագետքից և Ասորեստանից անցնելով՝ Շատ-ուլ-Արաբ անվան տակ թափվում է Պարսից ծոցը 15, 17, 19, 21, 23, 41, 43, 49, 53, 55, 59, 65, 67, 69, 71, 75, 83, 85, 87, 89, 91, 93, 95.

Նեղոս (Νεῖλος), մեծ գետ Յեգիպտոսի 87.

Նեսեական (νησαῖος), Մարաստանի և Պարսկաստանի ձիերի մի տեսակ 51, 61.

Նիրբարոս (Νίβαρος), լեռնաշղթա հին Հայաստանի, ճյուղ Տավրոսի, յերկարում է մինչև Մարաստան 55, 63.

Նիկեփորի յերկիր (Νικηφόριον), մասն Միջագետքի 91.

Նիկոպոլիս (Νικαπολις), քաղաք Փոքր-Հայքի. շինել է Պոմպեոսը. այժմ կոչվում է Շաբին-Կարահիսար 77.

Նինվե (Νίνος), մայրաքաղաք Ասորեստանի (ավերակները գտնվում են այժմ Մուսուլի մոտ) 65.

Նիւսա (Νύσα), քաղաք Կարիայի (Փոքր-Ասիա), ուր սովորել է Ստրաբոնը 5, 81.

Նպատ (Νιφάτης), լեռնաշղթա հին Հայաստանի (այժմ կոչվում է Հատրաշ) 45, 49, 55, 59.

Շակաշեն կամ Սակասեն (Σακασηνή), գավառ Հին Հայաստանի. այսպես է կոչվել Սակ կամ Շակ ազգի անունով. 13, 37, 55.

Շամիրամ (Σαμίραμις), սրանից՝ Շամիրամի բարձունք՝ վորի վրա շինված է Զելա քաղաքը 79 և Շամիրամի պարիսպներ՝ Միջագետքում 17.

Շոշ (Σοῦσα), քաղաք Պարսկաստանի հարավում, այժմ ավերակ 51, 85. վորից՝ Շոշեցիք 21.

Ոգիսական, հռչակավոր դյուցազններգություն Հոմերոսի 95.
Ոգոմանտիդոս (ուղ. Ὀδομαντις, սեռ. Ὀδομαντιδης, ուղղել Որոմանդիտիդոս՝ ըստ Müller, քանի վոր Պաղոմեոսի մոտ ունենք Oromandus), գավառ հին Հայաստանի.

Հիփոթել Ոգոմանտների (Ὀδομαντοι) հետ, վորոնք Թրակիական մի ժողովուրդ են 57.

Ոլանե (Ὀλανή), անառիկ ամրոց Արտաշատի մոտ. հայ թագավորների գանձատներից մեկն էր 59.

Ոլիբերիա (Ὀλιβηρία), մի վայր, վորի մոտ կառուցեց Տիգրան՝ Տիգրանակերտը 67.

Ոլիմպոս (Ὀλυμπος), նշանավոր լեռ Թեսալիայի և Մակեդոնիայի սահմանի վրա. այս լեռան վրա յեյին բնակվում աստվածները 63.

Ոման (Ὀμάνος), աստված պարսից 39.

Ոպիս (Ὀπις), գյուղ կամ քաղաք Ասորեստանի. այժմ կոչվում է Odoan կամ Odorneh. Թերևս և Եսքի-Բադ-դադն է 17, 59, 85, 87.

Ոսսա (Ὀσσα), լեռ Թեսալիայի, մոտ Ոլիմպոսի 63.

Ովկիանոս 25.

Ուտորոկորրիա (Ὀυτοροκόρρεια), մաս Կովկասյան լեռնաշղթայի 37.

Որոնդես (Ὀρόντης), պարսիկ, թագավոր Հայոց, հաջորդ Ադուարդի, Սելեկյանների գերիշխանության տակ (247 թ.) 65.

Որքիստենե (Ὀρξιστηνή), գավառ հին Հայաստանի. արտադրում էր մեծաքանակ պատերազմական ձի 55.

Ուիտիա (Ὀυτία). վայր անձանոթ, ուր բնակվել են Ենիանները. Tardieu, II, 465 գնում է Օծւն ընթերցվածը, ինչպես ունին մի խումբ ձեռագրեր, և սրանով հասկանում է Ուսի նահանգը (արտագրողները այս բառը շիփեի են անշուշտ Թեսալիայի Օւտի գավառի հետ) 63.

Ոքոս (Ὀχος), նշանավոր գետ Բակտրիայի և Վրկանիայի 37.
Պամփիլիա (Παμφυλία), յերկիր Փոքր-Ասիայի, Միջերկրական ծովի յեզերքը, Կիլիկիայի արևմտյան կողմը 37.

Պատրոկլես (Πατροκλῆς), կառավարիչ Հնդկաստանի, մատենագիր 13, 35.

Պարայտակեն կամ Պարետակեն (Παρατακηνος), մարական մի ժողովուրդ (վորից Պարայտակենի լեռներ) 45, 85.
Պարաքոթրաս տես Պարիադրես.

Պարթևներ 21, 37, 47, 49, 65, 67, 83, 89, 91, 93, 95,
Պարթևական 51, Պարթևաստան 23.

Պարթադրես (Παρσάδρης), կոչվում է նաև Պարաքոսթրաս
(Παραχράστρας). Պարխարյան լեռնաշղթան է, վոր ձրգ-
ված է Սև ծովի հարավային յեղերքով: (Լատ Lagarde,
յերկուսից առաջինը միևնույն բառի Կապադովկիական
ձևն է, յերկրորդը՝ մարական: Բոլորի մայրն է գնդ.
pouruxvādra = պհլ. purxvārīh, վորի բուն նշանակու-
թյունն է «բազմափայլ շատ փայլ ունեցող». Hübsch-
mann, Arm. Gram. 67) 27, 37, 43, 53, 57, 75.

Պարմենիոն (Παρμενίων). Արդերում կանգնեցրել է Յասոնի
տաճարը (այս անունով կան գանադան մարդիկ, վո-
րոնցից ամենանշանավորն է Պարմենիոն զորավար
Մեծն Ալեքսանդրի) 63 (վրիպակով տպվել է Պարմե-
նիոն):

Պարոպամիսիա (Παροπαμίσεια), մաս Կովկասյան լեռնաշղթ-
այի 37. վորից Պարոպամիսացիք (Παροπαμισάδαι),
նույն լեռների վրա բնակող ժողովուրդը 21.

Պարորես (Παρώρεια), լեռնաշղթայի յերկարությամբ գե-
տեղված մի յերկիր. կան գանադան Պարորեսներ-
ինչպես՝ Արկադիայի, Եպիրոսի. այստեղ Ստրաբոն
հիշում է Փոքր-Ասիայի Պարորեսն, վոր սկսվում է
Հովմեյից և գնում է մինչև Տիւրիեոն 81.

Պարսիկներ 21, 39, 51, 61, 65, 67, 79, 85, 91, Պարսկա-
կան 51, 65, 79, Պարսկաստան 49, 51, 85.

Պարսից ծոց (Περσικός κόλπος), 17, 21, 43, 55, 59, 85.
(յերբեմն ել կոչում է «ծով» (Πέρσας θάλατταν), ինչ-
պես եջ 21.

Պափլագոնիա (Παφλαγονία), (վորից Պափլագոնացիք), յեր-
կիր Փոքր-Ասիայի հյուսիսային կողմը, Սև ծովի հա-
րավային յեղերքում, Բիթանիայի և Պոնտոսի միջև.
մայրաքաղաքն եր Սինոպ 23, 71.

Պենես (Πηνειός), գետ Թեսալիայի, այժմ կոչվում է Սա-
լամբրիա. նախապես անվանում էյին Արաքս 63.

Պիերիա (Πιερία), լեռ Սիրիայում, հարակից Ամանոսի 95.

Պինակա (Πίννακα), շատ ամուր բերդաքաղաք Գորդիացոց
յերկրում (Կորդուք), վոր գրավեց Տիգրան Մեծը 91.

Պիսիդիա (Πισιδία), յերկիր Փոքր-Ասիայի հարավային մա-
սում, Միջերկրական ծովից վերև, Պամփիլիայի և
Փոնգիայի միջև. վորից Պիսիդացիք (Πισιδαι) 21, 23.
Պիլթոդորիս (Πυθόδωρις), դուստր Պիլթոդորոս Տրալլիացու,
կին Պոլեմոնի և ապա Արքեդայոսի. Թագուհի Պոնտո-
սի 77, 79.

Պիլթոդորոս (Πυθόδωρος) Տրալլիացի, նախորդի հայրը 77.
Պլատոնական 71.

Պոլեմոն (Πολέμων), վորդի Փառնակի, Թագավոր Պոնտոսի 77.

Պոլիբիոս (Πολύβιος), պատմիչ հույն 5, 83.

Պոլիկլիտոս (Πολύκλειτος), պատմիչ հույն 87.

Պոմպեոս զորավար Հռովմայեցոց 25, 31, 33, 39, 61, 71,
73, 75, 77, 79, 91, 95.

Պոնտական ծով (վոր և Եւքսինյան կամ Սև ծով) 59.

Պոնտացիք 79.

Պոնտոս (Πόντος), յերկիր և Թագավորություն Փոքր-Ասիա-
յի հյուսիս-արևելյան կողմը՝ Սև ծովի յեղերքում (վո-
րից Պոնտական) 5, 11, 21, 27, 35, 71, 73, 75, 77, 81.

Պոսիդոնիոս (Ποσειδώνιος), փիլիսոփա հույն, գրել է Պոմպեո-
սի պատմությունը 5, 25, 95.

Ռագա (Ράγα), վայր Մարաստանի 49.

Ռոդասպես (Ρωδάσπης), վորդի Պարթևաց Թագավոր Հրա-
հատի. գնաց պատանդ Հռովմայեցիներին մոտ 93.

Ռոյտակես (Ροιτάκης), Կուր գետի վտակներից մին 29.

Սաղակորա (Σαδάκωρα), քաղաք Կապադովկիայի 83.

Սալամբրիա, արդի անուն Պենես գետի 63.

Սակասեն տես Շակաշեն.

Սակեր կամ Շակեր, սկիւթական ցեղ, վոր Միջին Ասիայից
արշավեց մինչև Դոն և պատճառ դարձավ Կիմերների
մեծ արշավանքին դեպի Թրակիա և Փոքր-Ասիա
(Ը դար) 37, 39. վորից՝

Սակյան տոներ 39.

Սամոս կղզի 97.

Սամոսատ (Σαμόσατα), քաղաք Սիրիայի 83.

Սանդորանես (Σανδοβάνης), վտակ Կուրի 29.

Սաննիք (Σάννοι), պոնտական ժողովուրդ (նախապես կոչվում էյին Մակրոն) 73.

Սապեոցիք (Σαπαῖοι), Թրակիական ժողովուրդ 77.

Սատալկա (Σάταλλα), քաղաք Գորգիացոց (Կորդուք) 91.

Սարապարաս (Σαράπαρας), ժողովուրդ Թրակացի, վոր գաղթել բնակվել է Հայաստանից այն կողմ՝ Գուրանացոց և Մարաց մոտ (բուն նշանակում է «գլուխ կտրող» վրիպակով տպված է Սարաբարաս) 65.

Սարդենիա կղզի 21.

Սարիսա (Σάρεισα), քաղաք Գորգիենի (Կորդուք) 91.

Սարմատացիք (Σαρμάται), Սկիւթական ցեղ, վոր թափառում էր Կովկասից վերև՝ մինչև Միջին Ռուսաստան 27, 29.

Սարնիոս (Σάρνιος), գետ, վոր Միջին Ասիայի անապատը բաժանում է Վրկանիայից 37.

Սափրիա (Σάφρια), մասն Կովկասյան լեռնաշղթայի (բնագրում խանգարվելով գրված է ծառա «ծայր» այսպես է ուղղել Müller) 37.

Սեբաստոս կայսր (Կեսար) 93.

Սելենե (Σελήνη), վերակոչված Կլեոպատրա, Թագուհի Ասորիքի. Տիգրան Մեծ սպանեց նրան Սելևկիա բերդում 95.

Սելևկիա (Σελεύχεια), այս անունով կան մի քանի քաղաքներ (Ասորիք, Միջագետք, Կիլիկիա, Ասորեստան, Շոշ. նշանավոր էր հատկապես՝ Տիգրիսի վրա շինված Սելևկիա քաղաքը) 43, 47, 59, 85, 89, 95.

Սելևկյաններ (Σελευκίδαι), Թագավորական տոհմ, վոր Ալեքսանդր Մակեդոնացու մահից հետո, նստած Ասորիքում՝ կառավարում էր նրա բոլոր Ասիական տիրապետութունները, սկսած 312 թվից մինչև 64 թ., յերբ Տիգրան Մեծը տիրեց Ասորիքին և Սելևկյան պետութան վերջ տվեց 65, 83.

Սեմիրամիդոս (Σεμιράμιδος), պարսկ Միջագետքում, վորի առաջով անցնում է Տիգրիսը (բուն նշանակում է Շամիրամի, ուղ. Σεμίραμις) 59.

Սերասպազանես (Σερασπαδάνης), վորդի Հրահատ Թագավորի

Պարթևաց. իր յեղբայրների հետ պատանդ դնաց Հռովմայեցոց 93.

Սեսամորա (Σευσάμορα), ամուր քաղաք Վրաստանի, շինված Արագոս գետի վրա 31.

Սիդեն (Σιδήνη), գավառ Պոնտոսի 75.

Սիդոնացիք (Σιδωνῖοι), Փիւնիկիի Սիդոն քաղաքի բնակիչները 95.

Սիմբակե կամ Սիւմբակե (Συμβάκη), քաղաք Ատրոպատենի 47.

Սինդիկե (Σινδική), գավառ Կիմերյան Բոսֆորի (Խրիմ) 77.

Սիննակա (Σιννασσα), քաղաք Միջագետքի, ուր Հռովմայեցոց զորավար Կրասոսը ջարդվեց ու կորավ 91.

Սինոպ (Σινώπη), մայրաքաղաք Պափլագոնիայի, Սև ծովի ափում 83, 85.

Սինորիա կամ Սիւնորիա (Σινωρία, Συνωρία), նշանավոր ամրոց, վոր շինեց Միհրդատ եւպատորը՝ Մեծ Հայքի սահմանում 75.

Սիսիդ (Σίσυς, սեռ. Σίσυδος), հայր Անտիպատրոսի (տես այս անունը) 75.

Սիրակներ (Σίρακες), Թափառական ժողովուրդ՝ Կովկասի և Ազովի ծովի միջև 35.

Սիրիա 11, 53, 97 (տես և Ասորիք).

Սիւսպիրիտիս (Συσπριτίτις), գավառ հին Հայաստանի, վոր է Սպեր (այժմ Իսպիր) 33, 61, 63 (ճիշտ համապատասխան ձևեր չեն Սիւսպիրիտիս և Սուսպիրիտիս).

Սկեփսիս (Σκίψις), քաղաք Միւսիայի 81.

Սկիւդիսես (Σκυδισης), լեռնաշղթա հին Հայաստանի և Պոնտոսի միջև 27, 53, 73.

Սկիւթիա, Սկիւթացիք 27, 29, 37, 39, 63.

Սկիւլաքս (Σκυλαξ), վտակ Իրիս գետի 73.

Սոանդոս (Σόανδος), քաղաք Կապադովկիայի 83.

Սոգդիանիա (Σογδιανή), հին պարսկական պետության մի նահանգն էր, մայրաքաղաքը Մարականդա, վոր է արդի Մամարղանդը 37.

Սուրեն (Σουρήνα), զորավար Պարթևաց, հաղթեց Հռովմայեցոց Կրասոս զորավարին 91.

Սպաւտան տես Կապուտան.

Ստրաբոն (Στράβων), Ամասիացի, պատմիչ և աշխարհագրէր (բուն նշանակում և «շիւ») 5, 6, 69, 87, 95.

Վերա (Մέρξ), ամուր բերդաքաղաք և ձմեռանոց Ատրոպատենի թագավորների 47.

Վոսիոր տես Բոսֆոր.

Վրաստան, Վրացիք 25, 27, 29, 31, 33, 43, 53, 57, 65.

Վրաց դաշտ 29.

Վրկանիա, Վրկանաց աշխարհ (Մրκαւնի), գտնվում է Կասպից ծովի հարավային յեզերքում, այժմ Գիւլան 13, 35, 37. Վրկանական ցեղեր 37. Վրկանաց ծով (վոր է Կասպից ծով) 13, 21, 25, 37, 41, 47.

Տանայիս (Τάναϊς), գետ Սարմատական աշխարհի. այժմյան Դոնն է, վոր բխում է Տուրքից, անցնում է Ռոստովից և թափվում է Ազովի ծովը 25, 35.

Տապիւրներ (Ταύροι), ավազակաբարո ժողովուրդ՝ հին Հայաստանի ու Պարսկաստանի միջև 49.

Տավրոս (Ταύρος), լեռնաշղթա վոր բաժանում է Կիլիկիան Փոքր-Ասիայից (Ստրաբոնը Տավրոսը յերկարացնում է շատ ավելի դեպի արեւելք) 17, 21, 23, 27, 37, 41, 43, 45, 53, 55, 63, 69, 71, 83, 87, 89.

Տարոն (Ταρωνίτις) 57.

Տեմպե (Τέμπε), հովիտ Թեսալիայում, Ուրիպոս և Ոսոս լեռների միջև, հռչակված իր դիրքով և ողով 63.

Տերեղոն (Τερηδών), քաղաք Բաբելաստանի, Յեփրատի դեմարքանի մոտ 15.

Տիբարանի (ըստ Հերոդոտի և Քսենոփոնի՝ Տիբարենների), Տիբարանացիք, Տիբարենացիք, Տիբարանյան ցեղ (Τιβαρανοί, Τιβαρηνοί, των Τιβαρανικῶν ἐθνῶν), Պոնտական ժողովուրդ, վոր բնակվում էր Տիբարանիա (Τιβαρανία) յերկիրը, Սև ծովի և Կողքիսի մոտ, Սալիբների արևմտյան կողմը 21, 53, 71, 73, 75, 77.

Տիբերիոս 97.

Տիգրան (Τιγράνης), թագավոր Հայոց 59, 61, 65, 67, 71, 81, 89, 91, 95.

Տիգրանակերտ (Τιγρανόκερτα), 45, 67, 71, 91.

Տիգրիս (Τίγρις), գետ հին Հայաստանի, վոռողում է Միջագետքը և միանալով Յեփրատի հետ՝ թափվում է Պարսից ծոցը 15, 17, 19, 21, 43, 45, 47, 53, 55, 59, 85, 87, 89, 91, 93.

Տիտոս (Τίτιος), կուսակալ Ատրիքի 93.

Տիւռենյան ծով (Մորրիսի Թալասսա), վոր Միջերկրականի մասն է, գտնվում է Իտալիայի արևմտյան կողմը և տարածվում է մինչև Սիկիլիա կղզին. իր անունը ստացել է Իտալիայի Տիւռենիա (կամ Շտրուրիա) գավառից (Մորրիս, τόπων τῆς Μορρινας) 21.

Տիւրիենոն (Μορριον), քաղաք Փոնտիկայի, այժմ կոչվում է Իլդին 81.

Տոմիս (Τόμις), նշանավոր բերդ՝ վոր գտնվում է Յեփրատի ձախ ափում, Հերփե փոքր քաղաքի մոտ. առաջ պատկանում էր Կապադովկիային. Մոսիցիք զնեցին այն՝ հարյուր տաղանդով. Լուկուլլոս յետ խլեց և նվիրեց նորից Կապադովկացոց 71, 83.

Տոսպ տես Թոպիտիս.

Տրալլե (Τράλλεις), քաղաք Կարիայի, այժմ կոչվում է Գիւղել-Հիսար, Այդընի մոտ 81. վորից Տրալլիացի 77.

Տրապիզոն (Τραπεζοῦς), նշանավոր քաղաք Պոնտոսի, նավահանգիստ Սև ծովի ափին 73, 75, 77.

Տրեներ (Τρένες), Թրակիայի մի ժողովուրդ, նշանավոր իր արշավանքներով 37.

Տրիպտոլեմոս (Τριπτόλεμος) Արգեացի, վոր իր ընկերներով արշավեց Կիլիկիա, ուր հիմնեցին Տարսոն քաղաքը. վորդին Գորդիւս գաղթեց Գորդիենե, իսկ իր ժառանգները փոխադրվեցին Անտիոք 91.

Փանակիա (Փարաκία), քաղաք Պոնտոսի 73, 75, 77.

Փասիս (Փասիս), նշանավոր գետ Կողքիսի. սկիզբ է առնում Կովկասյան լեռներից և թափվում Սև ծովը՝ Բաթուսից վերև. այժմ Ռիոն (Վրաստան) 23, 27, 59.

Փավենե կամ Փաֆլենե? և կամ Փաֆլիտիս (Փապիս, Փապիս, Փապիս), գավառ կամ նահանգ հին Հայաստանի, վոր Հայերը խլել են Մարերից. թվում է թե Սիւնիքն է 55, 57.

Փարսալա (Φάρσαλος), քաղաք Թեսալիայի. այստեղ տեղի ունեցավ Փարսալայի նշանավոր ճակատամարտը, ուր Կեսար հաղթեց Պոմպեոսին, 48 թ. այժմ կոչվում է Ֆերսալա. վորից Փարսալացի 61.

Փիւնիկէ 67, 83.

Փոքր-Ասիա 83.

Փոքր-Հայք 43, 53, 57, 71, 73, 75, 77, 79, 85, 87.

Փոիւզիա, յերկիր Փոքր-Ասիայի, Բիւթանիայի հարավ-կողմը. նրա գլխավոր քաղաքներից եր Իկոնիոն (այժմ Կոնիա): Վանելով Հաթերին, Փոիւզացիք գրավեցին նրանց յերկիրը. բայց Կիսմերների արշավանքի ժամանակ՝ սրանց անպատակության առարկա դարձան. Կրեսոս՝ Լիւդիացոց թագավորը նվաճեց Փոիւզիան և միացրեց իր պետութեան 11, 71, 81.

Քալոնիտիս (Χαλωνίτις), մի վայր Ասորեստանում՝ Ուլիսի մոտ 59.

Քաղեհաստան, յերկիր վոր հետո կազմեց Բաբելոնի պետութեանը 85.

Քաղկեդոն (Χαλκηδών), քաղաք հին Բիւթանիայի, Բիւզանդիոնի դեմը. այժմ կազմում է Պոլսի մի մասը և կոչվում է Kadiköy. վորից Քաղկեդոնացի 81.

Քանես (Χάγης), վտակ Կուր գետի 29.

Քելիդոնիա (Χελιδονία), գլուխ հին Լիւկիայի և նրա մոտ գտնված հինգ փոքրիկ կղզիներ 81.

Քորդիրազա (Χορδεράζα), քաղաք Միջագետքի Միւզդոնիա յերկրում 91.

Քսանթոս (Ξάνθος), պատմիչ 11.

Փանարեա (Φανάροια), գավառ Պոնտոսի 73, 77, 79.

Փերես (Φεραι), քաղաք Թեսալիայի 33, 61.

Փիլիմելիոն (Φιλομήλιον), քաղաք Փոիւզիայի 81.

Փրիքսոս (Φρίξος), հույն հերոս, առաջնորդեց Յասոնի հետ՝ Արգոնավորդաց արշավանքին 9. վորից՝ Ֆրիքսոսն, հիշատակարան նույնի անունով՝ կողքիսի և Իբերիոս սահմաններում 9.

Պաս. խմբագիր՝ Ա. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Տեխ. խմբագիր՝ Զ. ՄԱՐՈՒԽՅԱՆ

Դրավիթի լիազոր է 1115, պատկեր № 126, տպւած 1000. Պետական տպարանի Հրատպարան, Յերեւան, Արմավան 104.

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0429671

21349

1952 6 000000
1952 1 000000